

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ**

Πτυχιακή Εργασία

Κουλούρη Κ. Θωμά και Αρβανίτη Α. Ζώη

Εισήγηση: κ. Πόπη Βαρελίδου, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Επίβλεψη: κ. Γιώργος Κ. Βαρελίδης, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός – Πολεοδόμος Ε.Μ.Π.

ΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

(Ιστορική, Μνημιολογική, Αρχιτεκτονική Ανάλυση)

ΑΘΗΝΑ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελ.
Κεφάλαιο Πρώτο:	Άνθρωποι και Ιστορία.....	3-8
Κεφάλαιο Δεύτερο:	Ιστορική Αναδρομή Παλαιού Φρουρίου.....	9-45
Κεφάλαιο Τρίτο:	Περιγραφή Παλαιού Φρουρίου.....	47-115
Κεφάλαιο Τέταρτο:	Οχυρώσεις.....	116-168
Κεφάλαιο Πέμπτο:	Φθορά και Εργασίες Αποκατάστασης στο Παλαιό Φρούριο.....	169-175
Κεφάλαιο Έκτο:	Σχέδια και Όψεις του Φρουρίου.....	176-181
Κεφάλαιο Έβδομο:	Βιβλιογραφία.....	182-183

Ανθρωπογεωγραφική επισκόπηση:

Φύση, κλίμα, πληθυσμός, οικονομική ζωή

Η Κέρκυρα, το βορειότερο από τα νησιά του Ιονίου πελάγους και συγχρόνως το δυτικότερο τμήμα του ελληνικού χώρου, είναι δεύτερη σε μέγεθος μέσα στο σύνολο των νησιών της Επτανήσου, αμέσως μετά την Κεφαλληνία, με έκταση 592 τετ.χλμ. Αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του νομού που φέρει το όνομά της. Στο νομό Κερκύρας υπάγονται και τα Διαπόντια νησιά, Οθωνοί, Ερείκουσα και Μαθράκι, που βρίσκονται στα βόρεια, καθώς και οι Παξοί και οι Αντίπαξοι που βρίσκονται στα νότια.

Η γεωγραφική θέση της στην είσοδο της Αδριατικής, κοντύτερα στην Ιταλία από κάθε άλλη ελληνική περιοχή και πολύ κοντά στις ακτές της Ηπείρου και της Αλβανίας, από τις οποίες χωρίζεται με μία υδάτινη λωρίδα (το στενότερο σημείο της είναι περίπου 2 χλμ.), πρόσφερε στην Κέρκυρα μεγάλες δυνατότητες για ανάπτυξη συγχρόνως όμως της επιφύλασσε μία ιστορική πορεία γεμάτη ταραχές, γιατί αποτελούσε; πάντα ένα προκλητικό στόχο για εχθρικές διεκδικήσεις.

Παράλληλα ή σχετικά απομακρυσμένη θέση της από τις εστίες των γεωλογικών αναταραχών της περιοχής, εξαιτίας των οποίων δοκιμάστηκαν σκληρά ή Ζάκυνθος και ή Κεφαλληνία, την προστάτευσε αρκετά από καταστρεπτικούς σεισμούς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τούς απέφυγε εντελώς.

Το νησί έχει σχήμα μακρόστενο το πλατύτερο μέρος του, το βόρειο, συγκεντρώνει τις περισσότερες ορεινές εκτάσεις (εικόνα 1). Υψηλότερη κορυφή είναι ο Παντοκράτορας στα ΒΑ, 906 μ. ύψος, πιθανώς ή αρχαία Ιστώνη στο δυτικό μέρος υψώνεται ο απόκρημνος Βίστωνας καθώς και το λίγο χαμηλότερο ύψωμα Αρακλή πάνω από την Παλαιοκαστρίτσα. Περίπου στη μέση του νησιού υπάρχει μία άλλη οροσειρά με υψηλότερο σημείο της τούς Αγίους Δέκα, 579 μ. ύψος. Το νότιο μέρος, σχεδόν αποκλειστικά πεδινό, με την εξαίρεση του κατάφυτου Χλωμού (330 μ. ύψος), περικλείει στο δυτικό του μέρος τη μακρόστενη λίμνη των Κορυσσίων. Ένα πλήθος ποταμών, οι περισσότεροι από τούς οποίους είναι ξεροί το καλοκαίρι, μαζεύουν το περίσσειμα του νερού των φθινοπωρινών και χειμωνιάτικων βροχών. οι μεγαλύτεροι, όπως της Μεσογγής στη ΝΑ πλευρά, έχουν νερό όλο το χρόνο.

Οι ακτές της Κέρκυρας παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στη διαμόρφωσή τους ή δυτική είναι περισσότερο βραχώδης ενώ ή ανατολική και ή βόρεια είναι πιο ομαλές και μαλακές. Φυσικά λιμάνια σχηματίζονται στην ανατολική ακτή, τα δύο από αυτά στη περιοχή της πόλης Κέρκυρας, πού ασφαλώς αποτέλεσαν ένα παράγοντα σημαντικό για την εκλογή της θέσης αυτής για το χτίσιμο της πόλης.

Εικόνα 1. Δορυφορική εικόνα Κέρκυρας.

Μερικά από τα σημαντικότερα ακρωτήρια είναι της Αγίας Αικατερίνης στο βορειότερο άκρο του νησιού ό Άσπρόκαβος στο νότιο τέλος του και το ακρωτήριο Κεφάλι στο δυτικό μέρος στην ανατολική πλευρά βρίσκονται το ακρωτήριο της Λευκίμμης, το Κανόνι, νότια από την πόλη Κέρκυρα, και ό Άγιος Στέφανος, που ή άκρη του ορίζει το στενότερο σημείο του πορθμού ανάμεσα στο νησί από την απέναντι ακτή της Αλβανίας. Μικρά νησιά κοντά στην Κέρκυρα κάνουν ακόμη πιο εντυπωσιακή την ομορφιά των πολύμορφων ακτών της.

Μερικά από αυτά είναι άπλοί, μικροί βράχοι, πού ή λαϊκή φαντασία κυρίως τούς συνέδεσε με το μυθικό πέραςμα του Οδυσσέα από το νησί. ένας τέτοιος βράχος είναι κοντά στην ακτή της μαγευτικής Παλαιοκαστρίτσας, άλλος στο γραφικό κολπίσκο των Έρμώνων, ενώ ένας τρίτος βρίσκεται έξω από το ακρωτήριο Κεφάλι και έχει το όνομα Καράβι, από το καράβι των Φαιάκων, πού, αφού έδωσε τέλος στις περιπλανήσεις του Οδυσσέα, το πέτρωσε ό θυμός του Ποσειδώνα. Το Ποντικονήσι, το νησάκι νότια από το Κανόνι και τη λιμνοθάλασσα του Χαλικιόπουλου, πού έχει ονομασθεί και νησί του Οδυσσέα, αποτελεί τό κεντρικό σημείο ενός από τα πιο διάσημα τοπία της Ελλάδας, θέμα πολλών ζωγραφικών πινάκων και αντικείμενο χιλιάδων φωτογραφιών κάθε χρόνο. Δύο σχετικά μεγαλύτερα νησιά βρίσκονται κοντά στην πόλη, το Βίδο, πού είναι ή αρχαία Πτυχία, και το Λαζαρέτο.

Ένα από τα κύρια συστατικά του κερκυραϊκού τοπίου είναι αναμφισβήτητη ή πυκνότητα της βλάστησης, ένας καταρράκτης πράσινου σε αδιάκοπη εναλλαγή αποχρώσεων. αντίθετα με όλα σχεδόν τά υπόλοιπα μέρη της Ελλάδας όπου το πράσινο ξεθωριάζει ή εξαφανίζεται εντελώς από την καλοκαιρινή ξηρασία, εδώ διατηρείται σταθερό και, ανάλογα με την εποχή του έτους, διακόπτεται μόνο κατά τόπους από τα χρώματα των ανθισμένων ή γεμάτων καρπούς δέντρων ή τα άπειρα άγρια και καλλιεργημένα λουλούδια. Πρώτη θέση ανάμεσα στη βλάστηση έχει η ελιά, κυριολεκτικά δάση ολόκληρα από ελιές που συχνά είναι πανύψηλες. Πολλά κυπαρίσσια, αρκετές φοινικιές και θάμνοι ποικίλλουν το τοπίο. Η σχεδόν παραδεισένια εμφάνιση της Κερκυραϊκής υπαίθρου οφείλεται κυρίως στο πολύ γλυκό κλίμα του νησιού και στο ψηλό, για τα ελληνικά μέτρα, ποσοστό υγρασίας, που οφείλεται στις συχνές βροχές (από το Νοέμβριο ως το Φεβρουάριο). Η καλοκαιρινή ζέστη μετριάζεται από την υγρασία (μέση μέγιστη θερμοκρασία Ιουλίου 2 °C .) ενώ οι χειμώνες είναι απρόσμενα ήπιοι και θυμίζουν νοτιότερα μέρη (μέση ελάχιστη θερμοκρασία Ιανουαρίου 10 °C).

Δεν είναι περίεργο ούτε τυχαίο ότι ένας τόπος τόσο ευνοημένος από τη φύση, όσο είναι η Κέρκυρα, παρουσιάζει πυκνότητα πληθυσμού από τις μεγαλύτερες στην Ελλάδα, τη μεγαλύτερη ανάμεσα στα ελληνικά νησιά. Σύμφωνα με την απογραφή του 1971 ο πληθυσμός του νομού Κερκύρας ήταν 92.261. Η πόλη Κέρκυρα έχει 29.374, ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός είναι κατανεμημένος στις 105 κοινότητες του νομού από τις οποίες οι 98 βρίσκονται στην Κέρκυρα. Κάποια μείωση του πληθυσμού κατά το τελευταίο τέταρτο του αιώνα μας είναι φαινόμενο γενικότερο πού στην περίπτωση της Κέρκυρας οφείλεται κυρίως στη μετακίνηση προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Παρ'όλη την τεράστια τουριστική ανάπτυξη των τελευταίων ετών και τις αλλαγές πού έχει φέρει στην οικονομική ζωή του τόπου, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ασχολείται βασικά με τη γεωργία. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις αποτελούν σχεδόν το 65% της συνολικής επιφάνειας του νησιού. Το 59% των εκτάσεων αυτών καλύπτονται από δέντρα. Πρώτα ανάμεσα τους είναι τα 3.435.492 ελαιόδεντρα (το 1973). Ακολουθούν τα εσπεριδοειδή και άλλα καρποφόρα πού ανάμεσα τους ξεχωριστή θέση έχουν οι αμυγδαλιές (199.099 δέντρα). Οι ανθισμένες αμυγδαλιές, πού συνθέτουν ένα μοναδικό θέαμα τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο, - έτσι κοντά ή μία με την άλλη πού είναι φυτεμένες, με φόντο τη θάλασσα και το άσημοπράσινο της ελιάς - αποτελούν έναν από τους λόγους πού κάνουν την επίσκεψη στο νησί σ' αυτή την ήσυχη περίοδο εντελώς ιδιαίτερη. Από τις άλλες καλλιέργειες την πρώτη θέση έχει το αμπέλι, πού καλύπτει το 7% του καλλιεργήσιμου εδάφους μερικά από τα κερκυραϊκά κρασιά είναι πολύ καλής ποιότητας. Ακολουθούν ποικιλία κηπευτικών και λίγα δημητριακά. Τα κτηνοτροφικά προϊόντα παίζουν αρκετά σημαντικό ρόλο στην οικονομία του νησιού. Γενικά τα περισσότερα προϊόντα της Κέρκυρας είναι εξαιρετικής ποιότητας.

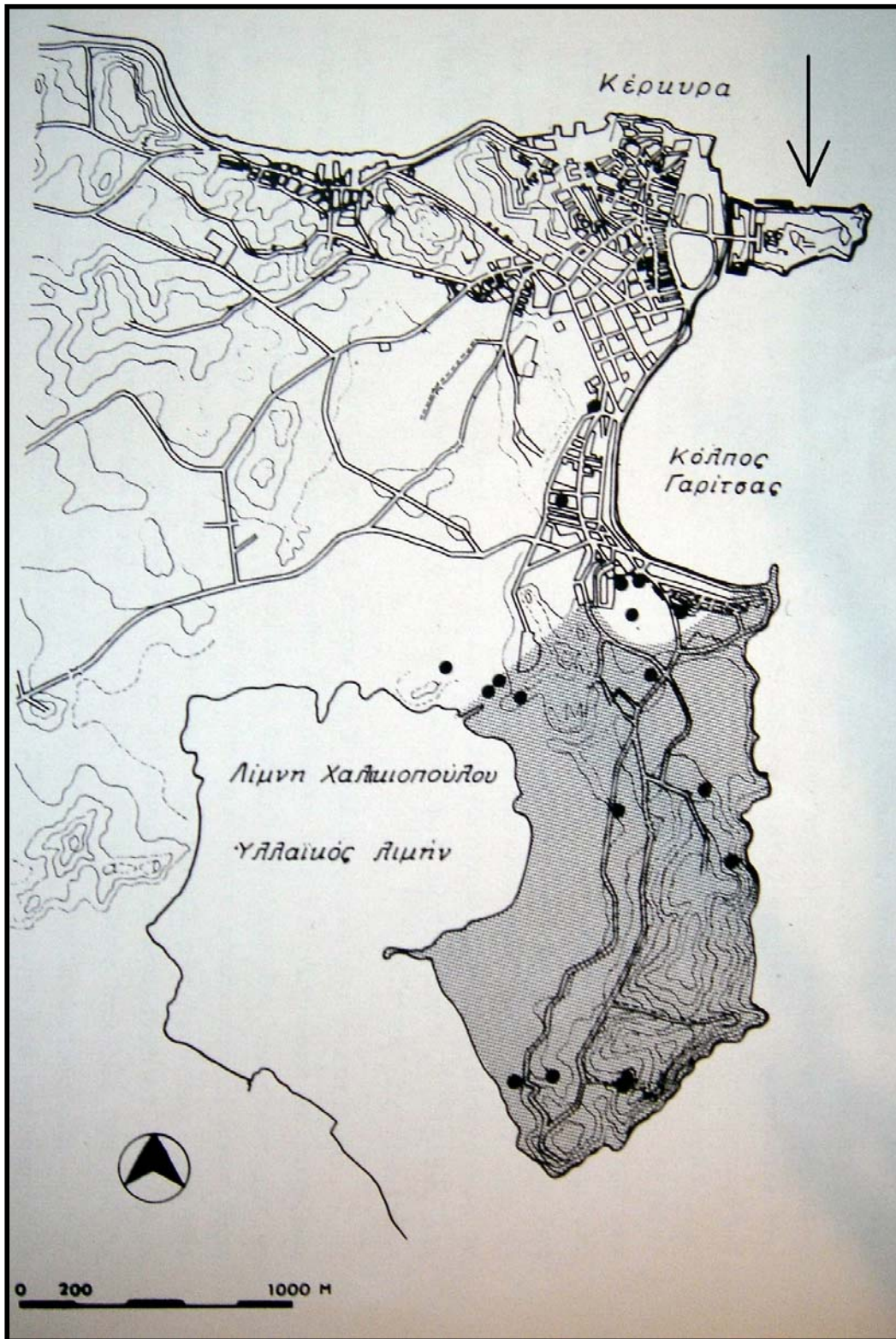
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Αρχή των ιστορικών χρόνων για την Κέρκυρα θεωρείται 734 πΧ, όταν δηλαδή αποικίστηκε από τους Κορινθίους με αρχηγό τους το Χερσοκράτη, που έδιωξαν τους Λιβυρνούς πειρατές, πρώτους κατοίκους του νησιού σύμφωνα με το Στράβωνα. Το νησί ονομάστηκε «Κόρκυρα» καθώς οι κάτοικοί του ήταν Δωριείς και επικράτησε η δωρική γραφή και διάλεκτος,

Η αρχαία πόλη της Κέρκυρας, η Χερσούπολη ή Παλαιόπολη, όπως προκύπτει από αρχαιολογικά ευρήματα που ανακαλύφθηκαν κατά καιρούς, απλωνόταν από την τοποθεσία του Αγίου Παντελεήμονος (Mon Repo) και το προάστιο της Αναλήψεως, μέχρι την περιοχή της λίμνης Χαλικιόπουλου (εικόνα 2), θέση που εκτείνεται σήμερα το αεροδρόμιο της πόλης.

Η Κέρκυρα εξελίχθηκε γρήγορα σε εξέχουσα ναυτική δύναμη, ανεξαρτήθηκε από τη μητρόπολη της και ίδρυσε η ίδια αποικίες, όπως μεταξύ άλλων την Επίδαμνο, γνωστή σήμερα ως Δυρράχιο, και την Απολλωνία. Η Επίδαμνος μάλιστα στάθηκε η αφορμή του Πελοποννησιακού πολέμου, καθώς δημιούργησε έριδα ανάμεσα στους Κερκυραίους και τους Κορινθίους και τους οδήγησε σε εχθρική διένεξη. Στη διένεξη αυτή συνεπλάκησαν αργότερα οι Αθηναίοι και οι Λακεδαιμόνιοι, οδηγούμενοι με αφορμή αυτό το γεγονός, στον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431-404 πΧ).

Εικόνα 2. Θέση Χερσούπολης

Οι εσωτερικές έριδες και η μόνιμη αντιπαλότητα αριστοκρατικών και δημοκρατικών αποδυναμώνουν το νησί, που εξαναγκάζεται στα 373 πΧ να προσχωρήσει στην Αθηναϊκή Συμμαχία προκαλώντας την «μήνιν» των Λακεδαιμονίων που αντέδρασαν στέλνοντας το Στρατηγό Μνάσιππο να πολιορκήσει για πρώτη φορά στους αρχαίους χρόνους την Κέρκυρα χωρίς επιτυχία (373-372 π.Χ.).

Εισβολές πολλών Βαρβαρικών φυλών (και των Ιλλυριών μεταξύ αυτών) εξαναγκάζουν την Κέρκυρα να παραδοθεί στους Ρωμαίους (229 χ), κάτω από την κυριαρχία των οποίων έμεινε μέχρι το 337 μ.Χ.

Με το τέλος της ρωμαϊκής κυριαρχίας περνάει στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και δέχεται, όπως όλος ο Βυζαντινός κόσμος τότε, τις επιδρομές διαφόρων Βαρβάρων. Έτσι, το 455 μ.Χ., η Κέρκυρα, όπως και η Ιλλυρία, η Πελοπόννησος και η άλλη Ελλάδα, λεηλατείται από τους Βανδάλους.

Από τον 6^ο αιώνα η χερσόνησος του φρουρίου αρχίζει να γίνεται το κέντρο όλου του νησιού, γιατί εδώ θα χτιστεί η βυζαντινή μεσαιωνική Κέρκυρα, η Κορυφή. Αιτία η επιδρομή των Γότθων που το 562 μ.χ. με επικεφαλής το στρατηγό τους Τοτίλα και με τριακόσια πλοία αποβιβάζονται, καταστρέφουν και λεηλατούν την όμορφη πλούσια Χερσούπολη των Κερκυραίων, την Παλιόπολη, όπως ονομάζεται κατά παράδοση μέχρι σήμερα.

Οι βάρβαροι επιδρομείς, άρπαξαν τα καλύτερα αγαθά, έσφαξαν, έκαψαν, αιχμαλώτισαν. Όμορφες βίλες περιτριγυρισμένες από καταπράσινους κήπους, λαμπρές παλαιοβασιλικές εκκλησίες, αγάλματα, και πλήθος έργων τέχνης λεηλατήθηκαν. Φοβερή καταστροφή που είχε συνέπεια, όσοι κάτοικοι απέμειναν να εγκαταλείψουν την Χερσούπολη και να έρθουν να χτίσουν και να κατοικήσουν στη Χερσονησίδα για να είναι πιο ασφαλείς.

Όταν έφτασε ο στρατηγός Ναρσής, βρήκε την πόλη ερειπωμένη κι πήρε αρκετούς Κερκυραίους μαζί του στην Ιταλία. Οι υπόλοιποι μεταφέροντας πέτρα και μάρμαρα από την καταστραμμένη τους πόλη άρχισαν το χτίσιμο νέων κατοικιών μέσα στο χώρο του οχυρωματικού τείχους που είχαν χτίσει οι Βυζαντινοί για την ασφάλεια του στρατοπέδου, στην ανατολική κορυφή του κάστρου. Αργότερα τον ανατολικό βραχώδη λόφο, οι Φράγκοι τον ονόμασαν Castello Vecchio (Παλαιό Φρούριο). Η μετακίνηση συνεχιζόταν σταδιακά και συμπεραίνουμε ότι τελικά ελάχιστοι κάτοικοι θα παρέμειναν στη Παλαιόπολη γύρω από τις παλαιοβασιλικές της Παναγίας και του Αγίου Ανδρέα, τις οποίες επισκεύασαν και αργότερα μετέτρεψαν σε βυζαντινές.

Τριακόσια χρόνια αργότερα, κατά τον 9^ο αιώνα σύμφωνα με περιγραφή του αρχιεπισκόπου Αρσενίου, η νέα πόλη ήταν ωραιότατη και καταπράσινη από το πλήθος των οπωροφόρων δέντρων.

Από τις πλαγιές των δύο λόφων ανέβλυζαν πηγές με κρυστάλλινα νερά και τείχος ισχυρό με πολύ τέχνη χτισμένο την προφύλαγε από τους επιδρομείς.

Τον 10^ο αιώνα πολύς στόλος και βυζαντινός στρατός στέλνεται από τον αυτοκράτορα Βασίλειο Β' στην Ιταλία για να την προστατέψει από τους Νορμανδούς. εδώ ναυλοχεί για εφοδιασμό και ξεκούραση των πληρωμάτων και του στρατού.

Η ακμή της Βυζαντινής Κέρκυρας (Κορυφώς) εξακολουθεί και κατά τον 11^ο αιώνα, όπως μας λέγει ο Μιχαήλ Χωνιάτης. Τότε πρέπει να είχε περί τους τρεις χιλιάδες κατοίκους.

Τις αρχές του αναφερομένου αιώνα επιχειρούν κι οι Σαρακηνοί να την κυριεύσουν. Οι Νορμανδοί, αφού ολοκλήρωσαν την κατάκτηση της Ν. Ιταλίας το 1081 έρχονται με επικεφαλής τον Ροβέρτο Γουισκάρδο και κυριεύουν την Κορυφώ. Μετά από τρία χρόνια οι Βυζαντινοί τους διώχνουν. Το 1147 με τέχνασμα γίνονται πάλι κυρίαρχοι του Νησιού.

Ο αυτοκράτορας Μανουήλ Κομνηνός στέλνει στόλο και στρατό με επικεφαλής το γενναίο στρατηγό Κοντοστέφανο. Σε μια από τις ορμητικές εφόδους των Βυζαντινών ο στρατηγός τραυματίζεται θανάσιμα και πεθαίνει στο πλοίο. Τελευταία του επιθυμία να ταφεί στα τείχη της Κορυφώς.

Εκτιμώντας την μεγάλη στρατηγική θέση που είχε η Κέρκυρα για την αυτοκρατορία, έρχεται ο ίδιος με νέες δυνάμεις και την πολιορκεί επικεφαλής του στρατού.

Παρ'όλες τις σφοδρές εφόδους οι Βυζαντινοί δεν κατορθώνουν να ανέβουν στα τείχη. Ο Μανουήλ επιμένει στην πολιορκία και οι Νορμανδοί αναγκάζονται από έλλειψη τροφών να την παραδώσουν και να φύγουν με τον οπλισμό τους.

Ο αυτοκράτορας μπαίνει στην πόλη που την κατείχαν σχεδόν δύο χρόνια οι Νορμανδοί, τους συγχαίρει για την ανδρεία τους και θαυμάζει την οχύρωση της Κορυφώς (εικόνα 3).

Για να στερεώσει την εξουσία του θεσμοθετεί ευεργετικά μέτρα για τους κατοίκους και φροντίζει για την άμυνα όλου του νησιού. Με την Α' σταυροφορία 1204 και τη διάλυση – μοίρασμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, η Κέρκυρα δίνεται το 1207 στους Βενετούς.

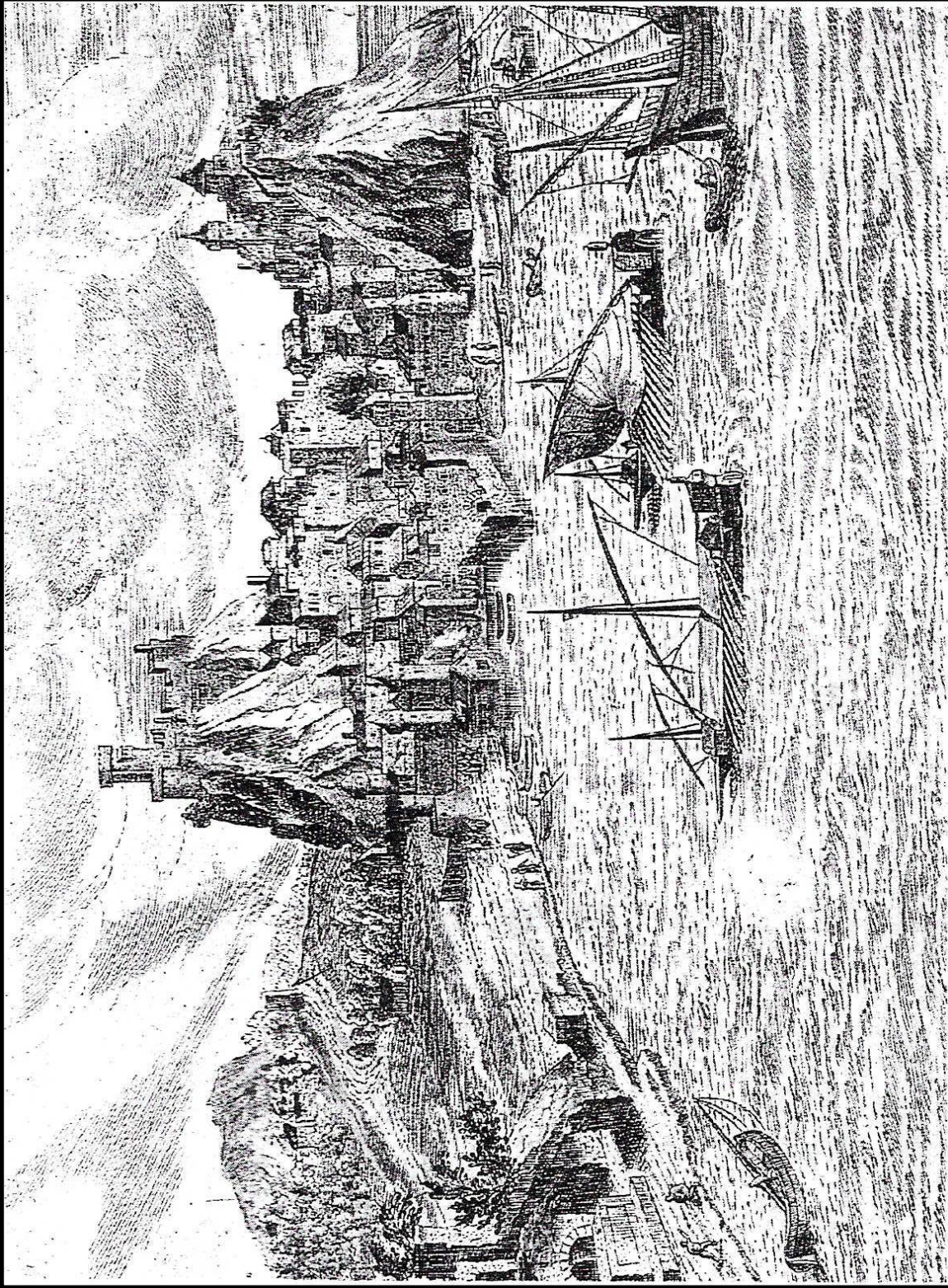
Αυτοί την κρατούν μέχρι το 1214 που περιέρχεται στην εξουσία του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Τότε η Κορυφή και όλο το Νησί με την καλή διοίκηση των Δεσποτών Αγγελοκομνηνών βρίσκεται και πάλι σε ακμή.

Αυτοί φροντίζουν ιδιαίτερα και για την αμυντική ισχύ του Νησιού συμπληρώνοντας τις οχυρώσεις του Π. Φρουρίου, του Αγγελόκαστρου και του Γαρδικίου.

Το 1258 ο βυζαντινός δεσπότης Μιχαήλ Β' παντρεύει την κόρη του Ελένη με τον βασιλιά της Σικελίας Αλφρέδο και της δίνει προίκα την Κέρκυρα. Έτσι το Νησί μετά από δέκα χρόνια, το 1267, περιέρχεται στους Ανδηγαυούς.

Στο μεταξύ, η Κορυφώ επεκτείνεται και στη δυτική κορυφή και καλύπτει σιγά-σιγά, μαζί με τα δημόσια κτήρια και τους στρατώνες, όλο το χώρο της Χερσονησίδας.

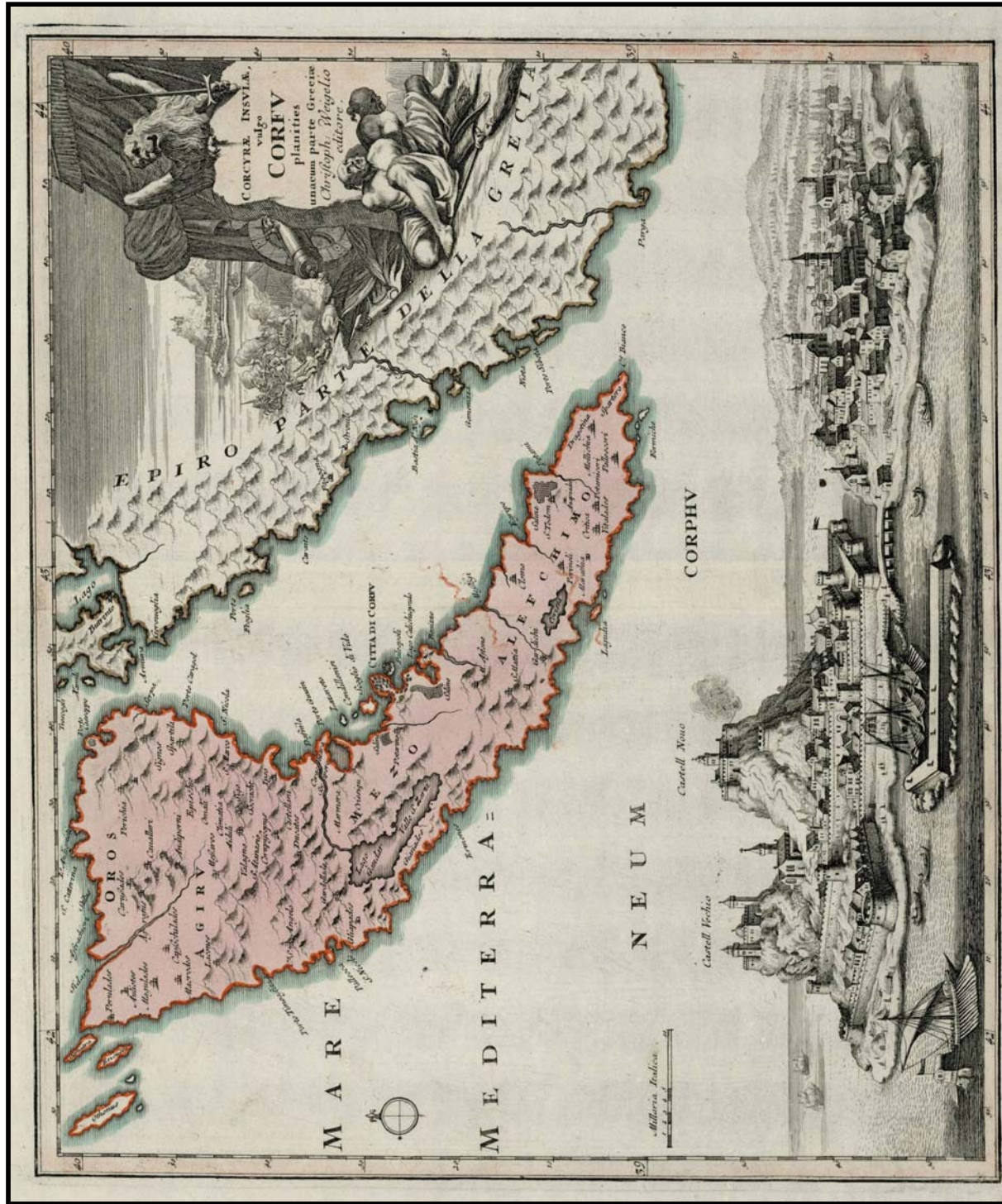
Εικόνα 3. Η Ακρόπολη (Κορυφή) σε σχέδιο του 16ου αι. του Hendrich van Cliven. (Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας)

Εκτός από τα παλάτια των αξιωματούχων, τα σπίτια, τους στρατώνες, η Κορυφή στολιζότανε με λαμπρές εκκλησίες, όπως των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (παλαιότερη Μητρόπολη των Κορυφών) του Αγίου Αρσενίου, που οι Ανδηγαυοί την μετέτρεψαν σε καθολικό μητροπολιτικό ναό και μετέφεραν σ' αυτήν τα οστά των Αποστόλων Ιάσωνα και Σωσιπάτρου. Σ' αυτήν υπήρχαν και τα οστά του Αγίου Αρσενίου. Ο ναός αυτός κάηκε το 1718 και κτίστηκε νέος καθολικός, όχι όμως καθεδρικός.

Την ίδια εποχή έκτισαν και οι ορθόδοξοι μικρό ναό αφιερωμένο στον Άγιο Αρσένιο στα βορειοανατολικά του Αγίου Γεωργίου σε κοντινό βράχο. Άλλοι παλιοί ναοί ορθόδοξοι ήταν του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, χτισμένη το 1550. Μετόχια αυτού ήταν ο ναός της Υπεραγίας Θεοτόκου της Πορταρίτισσας και των Αγίων Αναργύρων. Και τέλος των Αγίων Θεοδώρων που γκρεμίστηκε από τους Άγγλους το 1826. Απ' όλους τους παλιούς ναούς που υπήρχαν στην Κορυφή, σώζεται μόνο το κτήριο της καθολικής εκκλησίας Madonna del Carmine (Παναγία των Καρμελιτών). Σ' αυτό στεγαζόταν μέχρι το 1978 το Στρατολογικό Γραφείο.

Βρίσκεται στη μικρή πλατεία πάνω από τη θολωτή χτιστή γέφυρα. Οι θρησκευτικές πιέσεις των Ανδηγαυών στους ορθόδοξους και γενικά η κακή διοίκησή τους, ιδιαίτερα τις πρώτες δεκαετίες, καθώς και η έλλειψη χώρου, έκαμαν τους κατοίκους της Κορυφής να βγουν έξω από τη Χερσονησίδα και να κτίσουν κατοικίες. Έτσι άρχισε να δημιουργείται το Ξόπολι (εικόνα 4), στους λόφους Οβριοβούνι (Καμπιέλο), στον Άι Θανάση και στους Άγιους Πατέρες. Το Νησί παρέμεινε, στην κυριαρχία των Ανδηγαυών εκατόν δεκαεννιά χρόνια.

Εικόνα 4. Απεικόνιση της ακρόπολης του Παλαιού Φρουρίου και του μπόργκο (‘‘ξωπόλι’’) πριν αυτό σαρρωθεί (Cristoph Weigelio, 1580 Αναγωγιστική Εταιρία Κέρκυρας)

Έχοντας προστριβές μεταξύ τους παραμέλησαν την Κέρκυρα και την άφηναν απροστάτευτη στις πειρατικές επιδρομές. Το 1386, ενώ η Κορυφή πολιορκείται από το ναυτικό της Πάδοβας, οι Κερκυραίοι Ευγενείς ζήτησαν την προστασία της Βενετίας.

Οι Βενετσιάνοι δέχτηκαν και αφού, στερέωσαν την εξουσία τους σ' ολόκληρο το Νησί, οχύρωσαν το δυτικό βράχο που ονομάστηκε Νουονο Castello (Νέο Φρούριο) και ένωσαν τα δύο υψώματα με γέφυρα. Ο χώρος μεταξύ των δύο βράχων λεγόταν Cittadella (Ακρόπολη) και κλεινόταν με πύλη. Εκεί ήταν η διοίκηση και το κέντρο της Κορυφής τις πρώτες δεκαετίες της Βενετοκρατίας. Συγχρόνως έφτιαξαν και το λιμάνι του Μαντρακιου.(εικόνα 5)

Το 1429, σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες της εποχής, η πόλη του Φρουρίου (η Κορυφή) είχε 4.250 κατοίκους και υπολογίζουμε ότι θα είχε και άλλους 5.000 περίπου το Ξώπολι.

Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, πριν από την πολιορκία του 1537, είχε όλο το Νησί 40.000 – 45.000 κατοίκους, κι απ' αυτούς είχε 3.000 η Κορυφή και 12.000 το Ξώπολι.

Εικόνα 5. Ο παλαιότερος γνωστός χάρτης της Κέρκυρας (σχέδιο του *Christophoro Buodalmonti*, 1422, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη). Στο μέσο, απεικονίζεται σχηματικά η βυζαντινή πόλη της Κέρκυρας (Κορυφώ)

Οι Βενετσιάνοι, οχυρώνοντας το δυτικό τμήμα για λόγους μεγαλύτερης ασφάλειας της Μεσαιωνικής πόλης, έκοψαν τη χαμηλή λωρίδα γης, που ένωνε τη Χερσονησίδα με το Ξώπολι κι σχηματίστηκε μια στενή διώρυγα η (CONTRA FOSSA). Έτσι η Χερσονησίδα μετατράπηκε σε νησί που είχε επικοινωνία με την απέναντι στεριά, με μικρή χαμηλή γέφυρα κοντά στην εκκλησία Μαντρακίνα.

Η αμυντική αξία αυτών των οχυρωματικών έργων αλλά και η αδυναμία τους να διασώσουν ολόκληρο τον πληθυσμό του νησιού φάνηκε στη μεγάλη επίθεση των Τούρκων στα 1537.

Η προσπάθεια του Σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς να προσθέσει στις κατακτήσεις του τη Ν. Ιταλία και να επεκταθεί στη Δύση, περιέλαβε και την Κέρκυρα. που στα τέλη Αυγούστου του 1537 δέχτηκε την αιφνιδιαστική αποβίβαση 25.000 Τούρκων (ανάμεσά τους και 4.000 Γενίτσαροι), με αρχηγό τον περιβόητο ναύαρχο Χαίρεντίν Μπαρμπαρόσα.

Ληλατούν την περιοχή από Κασσιόπη μέχρι Ποταμό και προχωρώντας φτάνουν στο Ξώπολι. Αιχμαλωτίζουν όσους κατοίκους δεν πρόλαβαν να φύγουν, σφάζουν πολλούς, λεηλατούν σπίτια, μαγαζιά, εκκλησίες και βάζουν φωτιά για να συμπληρώσουν την καταστροφή. Ύστερα κάνουν επίθεση εναντίον του Φρουρίου - Πόλης, αλλά παρόλες τις πολυάριθμες και πολυάνθρωπες επιθέσεις τους δεν μπορούν να το κυριέψουν. Στα τείχη του κρατούν γερή άμυνα 4.000 πολεμιστές Βενετοί και Κερκυραίοι έχοντας τη συμπαράσταση όλου του πληθυσμού της Κορυφώς.

Τελικά εγκαταλείπουν την πολιορκία και ξεχύνονται στην ύπαιθρο όπου συνεχίζουν τη σφαγή, την αιχμαλωσία, την αρπαγή αγαθών, τον εμπρησμό. Όταν τελικά φύγουν από το νησί αφήνουν ερείπια, μαύρους καπνούς και βαριές οσμές από πτώματα ανθρώπων και ζώων. Εικόνα φοβερής καταστροφής κι ερήμωσης.

Η 15ημερη πολιορκία που προηγήθηκε στάθηκε καταστροφική για ολόκληρο το νησί, που υπέστη τις επιδρομές του τουρκικού στρατού, ενώ πήρε τραγικές διαστάσεις για την ίδια την πόλη και τον άμαχο πληθυσμό της, που έμεινε άστεγος και εκτεθειμένος στα πυρά των δύο αντιμαχόμενων στρατοπέδων, για την τραγική θέση του πληθυσμού είναι εύγλωττη η μαρτυρία του αυτόπτη Κερκυραίου χρονογράφου Νίκανδρου Νούκιου, ο οποίος μεταξύ άλλων αναφέρει την προσπάθεια των αμάχων να εξασφαλίσουν, χωρίς επιτυχία, καταφύγιο στο ανοχύρωτο τότε Καποσίδερο, αλλά και την σκληρή στάση των Ιταλών υπερασπιστών του Φρουρίου, που απέτρεπαν κάθε αγωνιώδη προσπάθεια του πληθυσμού αυτού να προσεγγίσει το Φρούριο για να σωθεί.

Σύμφωνα με τους χρονογράφους της εποχής από τους 40.000 - 45.000 κατοίκους του νησιού, αιχμαλωτίστηκαν 18.000 – 20.000, σφάχτηκαν περί τους 7.000 – 8.000 και γλύτωσαν περίπου 15.000 – 17.000. Η ύπαιθρος ερημώθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά, ιδιαίτερα η Μέση και Νότια Κέρκυρα.

Ο 16ος αιώνας είναι "σπαρμένος" από πρεσβείες των Κερκυραίων προς τη Βενετία οι οποίες, μεταξύ άλλων, μεταφέρουν προς τη Γαληνοτάτη την επιθυμία όσο και την ανάγκη αυτή των κατοίκων.

Μετά από αυτή τη φοβερή επιδρομή - πολιορκία που στοίχησε χιλιάδες ανθρώπινες ζωές και τρομακτικές υλικές καταστροφές στο Ξώπολι και την ύπαιθρο, το κοινοτικό Συμβούλιο των Κερκυραίων στέλνει πρεσβείες στη Βενετία το 1542, το 1546 και το 1548. Αυτές ζητούν τη συμπληρωματική οχύρωση του Φρουρίου - Πόλης και την περιτείχιση του Ξωπολίου.

(εικόνα 6)

Η Βενετία έδωσε γραπτή υπόσχεση ότι θα γινόταν τα απαραίτητα έργα για την οχύρωση της πόλης και την εξασφάλιση των κατοίκων. Εγκρίθηκε η δαπάνη 2.000 δουκάτων κι ο ερχόμενος νέος βασιλιάς Ιωάννης Γιουστινιάνι άρχισε τη συμπλήρωση των οχυρώσεων του Φρουρίου. Άρχισαν να κατασκευάζονται τα οχυρά του Κάβο - Σίδερο, οι προμαχώνες του Μαρτινέγκο και Σαβορνιάν που είναι αριστερά και δεξιά της πύλης, το απέναντι τείχος, από Ακταίον μέχρι Μαντρακίνα και τα θεμέλια της νέας γέφυρας που ήταν η μισή κινητή. Αυτή βρισκόταν στην ίδια θέση περίπου με τη σημερινή. Ένα απλό μηχάνημα τραβούσε το κινητό μέρος της γέφυρας και το ακουμπούσε πάνω στην πύλη κάνοντάς την απόρθητη.

Εικόνα 6. Το πρωτόκολλο της πρεσβείας του 1552 με την οποία οι Κερκυραίοι ζητούσαν από τη Βενετία τον άμεσο τειχισμό του Καποσίδερου, Στην εικόνα διακρίνεται λεπτομέρεια του Πύργου της Θάλασσας με τους βράχους του Καποσίδερου κάτω. (Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας)

Στα 1571 έχουμε νέα επιδρομή των Τούρκων και σύντομη πολιορκία του Φρουρίου. Οι χωριάτες διατάχθηκαν να έρθουν στο Φρούριο μεταφέροντας τ' αγαθά τους. Οι περισσότεροι υπάκουσαν και η διοίκηση τους εγκατέστησε στην Κόντρα - Φόσσα, στο Μαντράκι και στο Κάβο - Σίδερο.

Οι Τούρκοι επειδή δε βρήκαν αγαθά να λεηλατήσουν στο Ξώπολι και ανθρώπους να αιχμαλωτίσουν και δεν είχαν χρόνο στη διάθεση τους έλυσαν την πολιορκία και επέδρασαν στην ύπαιθρο όπου προξένησαν φοβερή καταστροφή.

Η Βενετία, διαπιστώνοντας τον κίνδυνο να χάσει την Κέρκυρα, παίρνει την απόφαση για την αποτελεσματική οχύρωση του Νησιού. Στέλνει τον περίφημο μηχανικό οχυρώσεων Φεράντε Βιτέλλι να συντάξει τη σχετική μελέτη για ν' αρχίσει το μεγάλο έργο. Η μελέτη προβλέπει την συμπλήρωση οχυρώσεων μεταξύ Σπηλιάς και λόφου Αβράμη και προμαχώνων ξεχωριστών στο λόφο Αβράμη, στο Σαρόκο και στο λόφο του Σωτήρα (σημερινός λόφος Φυλακών), Η δεύτερη και τρίτη αυτή φάση των οχυρώσεων προγραμματίστηκαν σύμφωνα με τις νεότερες απόψεις της οχυρωματικής που επέβαλλε η χρήση κι εξέλιξη του πυροβόλου (τείχη πιο χαμηλά και πιο πλατιά, μπροστά τάφρος και πολυγωνικοί προεξέχοντες προμαχώνες).

Η μελέτη προέβλεψε και το γκρέμισμα των σπιτιών που ήταν στο χώρο των σημερινών πλατειών για λόγους στρατηγικής τακτικής. Τα έργα άρχισαν το 1576 και τελείωσαν ύστερα από δώδεκα χρόνια, το 1588 (εικόνα 7). Οι Κερκυραίοι για την κατασκευή τους εργάστηκαν 150.000 ημερομίσθια.

Το 1573 έχουμε νέα επιδρομή των Τούρκων, που αφού λεηλάτησαν την ύπαιθρο ήρθαν και πολιορκήσαν το Φρούριο (εικόνα 8). Τέλος αναγκάστηκαν να φύγουν μετά από αιφνιδιαστική επίθεση της φρουράς (Βενετσιάνοι και Κερκυραίοι) στο στρατόπεδό τους.

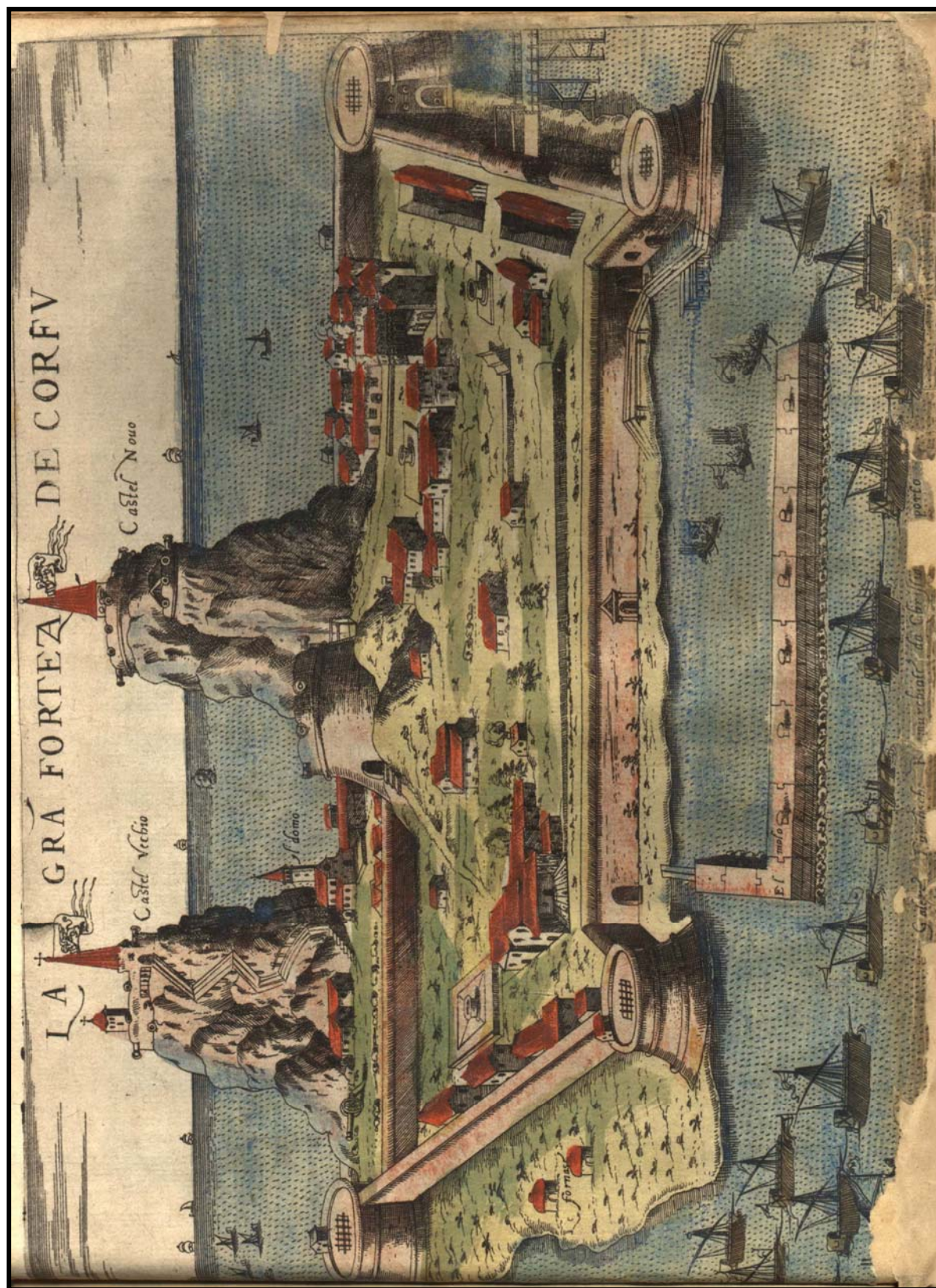
Τα Χριστούγεννα του 1629 ξέσπασε φοβερή επιδημία (πανούκλα) που βάσταξε τρεις μήνες και θέρισε χιλιάδες κατοίκους. Με την επέμβαση του Αγίου Σπυρίδων σταμάτησε η φοβερή επιδημία, γιατί κατά την παράδοση ο Άγιος με την καλογερική του αμφίεση και κρατώντας ρομφαία στο χέρι κυνήγησε την πανούκλα. Αυτή κατέφυγε στο παλαιό Φρούριο. Μα κι εκεί ο Άγιος την έδιωξε κι αυτή φεύγοντας άφησε τα σημάδια από, ταλατζουνά της (τα μακριά δάχτυλα με τα κοφτερά νύχια) στα βράχια του Κάστρου, στο Κάβο - Σίδερο.

Εικόνα 7. Η Ακρόπολη και η πόλη της Κέρκυρας σε σχέδιο του 1575 του *Braun and Hogenberg*.

Εικόνα 8. Πύλη Μαντρακίου 1573 μ.Χ., Ριναγέτι

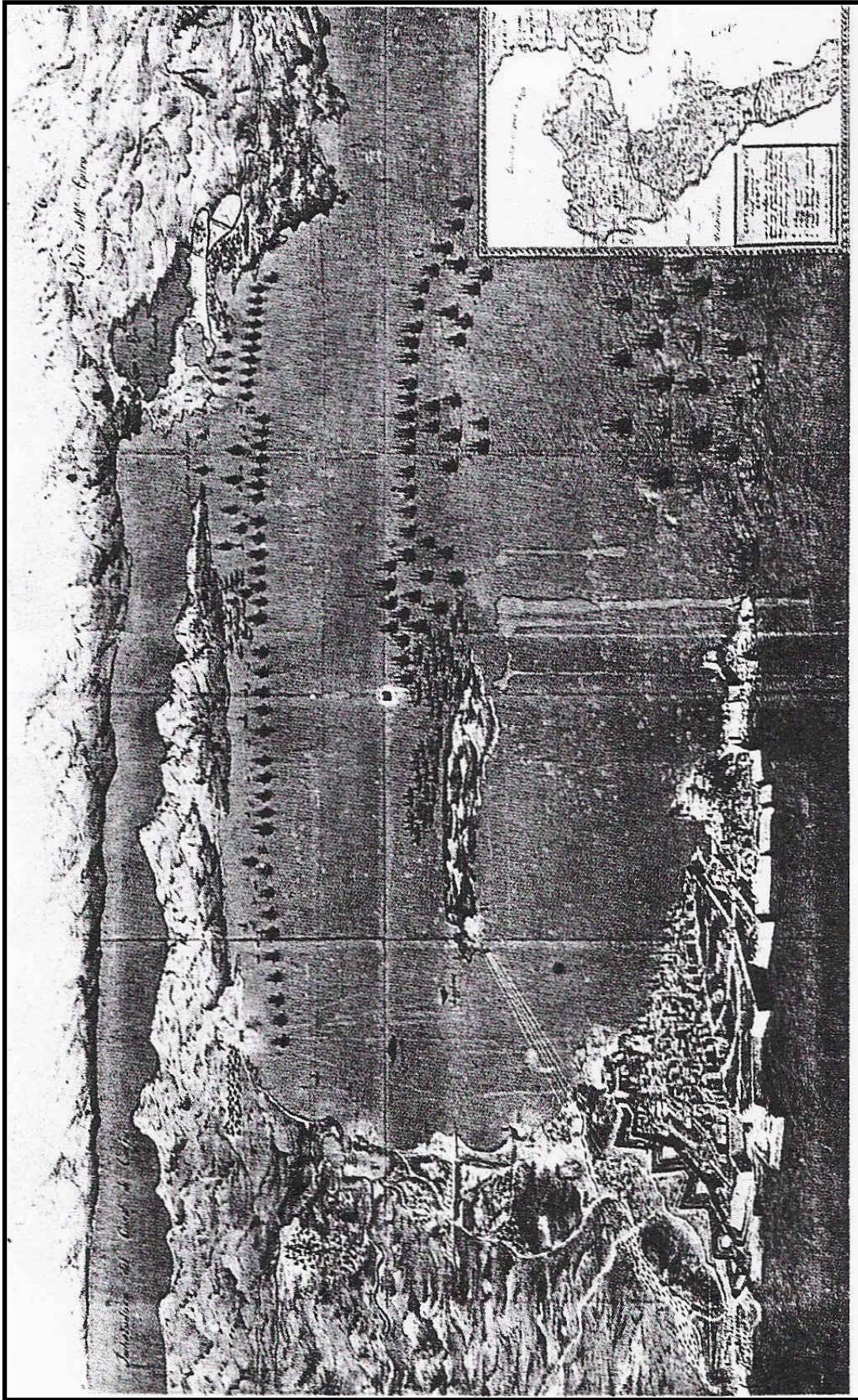
Το 1716 οι Τούρκοι επιχειρούν νέα πολιορκία της Κέρκυρας με πολύ ισχυρές δυνάμεις, 200 καράβια και 30.000 στρατό, με 460 κανόνια, 6.000 όλμους και 6.000 αραβικά άλογα. Αποβιβάζονται στον Ύψο και τα Γουβιά και φτάνουν έξω από τα τείχη της Πόλης (εικόνα 9, 10).

Η φρουρά του Παλαιού Φρουρίου, του Νέου και των τειχών έφτανε περίπου τις οκτώ χιλιάδες, 8.000, άνδρες (πέντε χιλιάδες ξένοι Βενετσιάνοι, Σκλαβούνοι, Γερμανοί και τρεις χιλιάδες Κερκυραίοι).

Η οργάνωση της άμυνας της ξηράς βασίστηκε κυρίως στην αποπεράτωση των οχυρώσεων του Νέου Φρουρίου και των παραπλεύρως κειμένων λόφων, στην κατασκευή 6 νέων ορμητηρίων και τάφρων για την προστασία των λιγότερο ενισχυμένων οχυρώσεων και στην προσπάθεια της υπόγειας συγκοινωνίας μεταξύ των αμυντικών έργων, μέσω των στοών που είτε διανοίχτηκαν είτε καθαρίστηκαν προκειμένου να αξιοποιηθούν κατά τη διάρκεια της πολιορκίας.

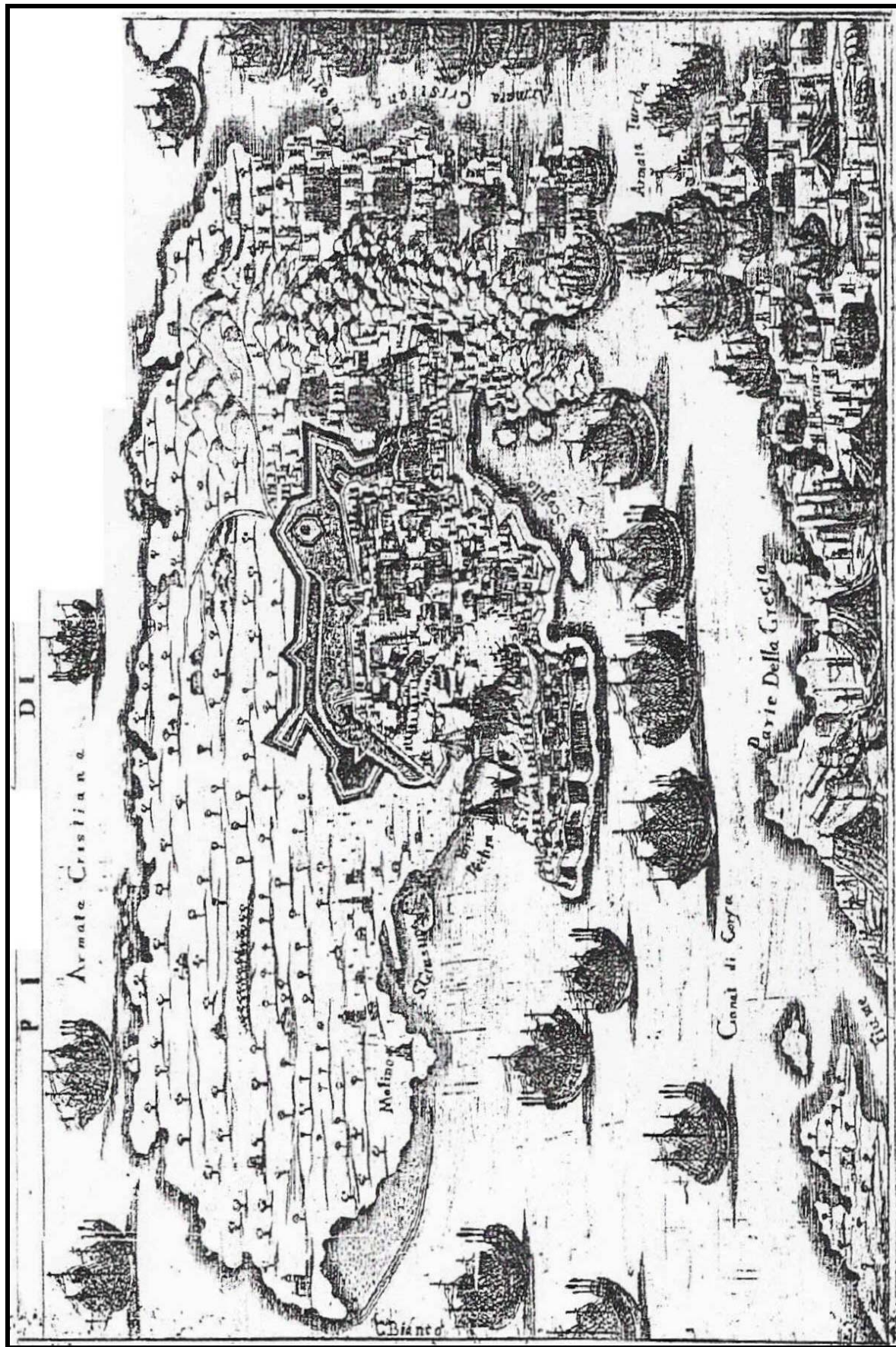
Όσο για το Παλαιό Φρούριο διέταξε τον άμεσο τειχισμό του Καποσίδερου, το κλείσιμο της ένυδρης τάφρου και από τα δύο μέρη, την αύξηση της κλίσης των φυσικών πρανών του εδάφους του και τον καθαρισμό των υπογείων χώρων και διαβάσεων.

Εικόνα 9. Παράσταση της πολιορκίας της Κέρκυρας του 1716 με χαρακτηριστική αποτύπωση των οχυρώσεων της πόλης και των Φρουρίων της.
(Αναγωγιστική Εταιρία Κέρκυρας)

Εικόνα 10. Σκαρίφημα της πολιορκίας της Κέρκυρας από τους Τούρκους το 1716 από το Κρατικό Αρχείο της Modena.

Αρχηγός της άμυνας ήταν ο στρατηγός Σούλεμπουργκ, που είχε διακριθεί σε πολέμους στην Κεντρική Ευρώπη. Ο Βενετσιάνικος στόλος προστατεύει το Π. Φρούριο ενώ οι Τούρκοι προχωρούν προς την Πόλη και κυριεύουν τα οχυρά του Σωτήρα και του Αβράμη κι απειλούν τους προμαχώνες του Νέου Φρουρίου.

Μετά από ισχυρή αντεπίθεση της φρουράς μ' επικεφαλής τον Σούλεμπουργκ, την νύχτα τις 8 προς 9 Αυγούστου, την οποία ακολούθησε τρομερή καταιγίδα, οι Τούρκοι αφού είχαν πολιορκήσει επί ένα μήνα την Κέρκυρα, την εγκαταλείπουν πανικόβλητοι με απώλειες (15.000) δεκαπέντε χιλιάδες νεκρούς και τραυματίες. Η φρουρά της πόλης είχε χάσει μόνο 1500 νεκρούς και ελάχιστους από τον άμαχο πληθυσμό.

Για τη λύση της πολιορκίας, θεϊκό και ανθρώπινο στοιχείο διεκδικούν τον πρωταγωνιστικό ρόλο. Η καταστροφική λαίλαπα που ξέσπασε σε βάρος των Τούρκων και τους ανάγκασε να λύσουν την πολιορκία στις 11 Αυγούστου, τρέποντας τους σε άτακτη φυγή, αποδίδεται στον πολιούχο της Κέρκυρας Άγιο Σπυρίδων.

Η σημασία της απόκρουσης ήταν τεράστια. Γι' αυτό και η Βενετία έσπευσε να τελέσει επίσημη δοξολογία στο ναό του Αγίου Μάρκου, ενώ η Βενετική Σύγκλητος αφιέρωσε στο ναό του Αγίου Σπυρίδωνος τη μεγάλη αργυρή κανδήλα, που βρίσκεται μέχρι σήμερα ανηρτημένη στο ναό.

Η Βενετία τίμησε τον Σούλεμπουργκ και του έστησε ανδριάντα στη μικρή πλατεία μετά την είσοδο του Παλαιού Φρουρίου (εικόνα 11).

Εικόνα 11. Ο ανδριάντας του στρατάρχη Schulenburg πρωτεργάτη της νίκης στη τουρκική πολιορκία του 1716.

Το Κερκυραϊκό συμβούλιο με νόμο του, θέσπισε τη λιτάνευση του σκηνώματος του Αγίου Σπυρίδων κάθε χρόνο στις 11 Αυγούστου τιμώντας τον για τη σωτηρία της Πόλης, από τους Τούρκους. Έξω από το Παλαιό Φρούριο γίνεται μια από τις ευχαριστήριες δεήσεις σε ανάμνηση του γεγονότος.(εικόνα 12)

Δύο χρόνια αργότερα στις 11 Νοέμβρη του 1718 συνέβηκε τρομερή έκρηξη στη μεγάλη πυριτιδαποθήκη που βρισκόταν μεταξύ του Παλατιού των Προνοητών και του Ρολογιού (εικόνα 13). Από τη φοβερή έκρηξη γκρεμίστηκε το Παλάτι των Προνοητών και σκοτώθηκε ο Ανδρέας Πιζάνης, Γενικός προνοητής θαλάσσης και εννιακόσια άτομα κυρίως γυναικόπαιδα, που κατοικούσαν κοντά στην μπαρουταποθήκη. Είναι σημαντικό γεγονός που εξελίχθηκε στο χώρο του Φρουρίου και θεωρήθηκε από το λαό θεία τιμωρία, επειδή ο Πιζάνης είχε διατάξει να κατασκευαστεί στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδων αλτάριο για να λειτουργούν μόνιμα και οι καθολικοί.

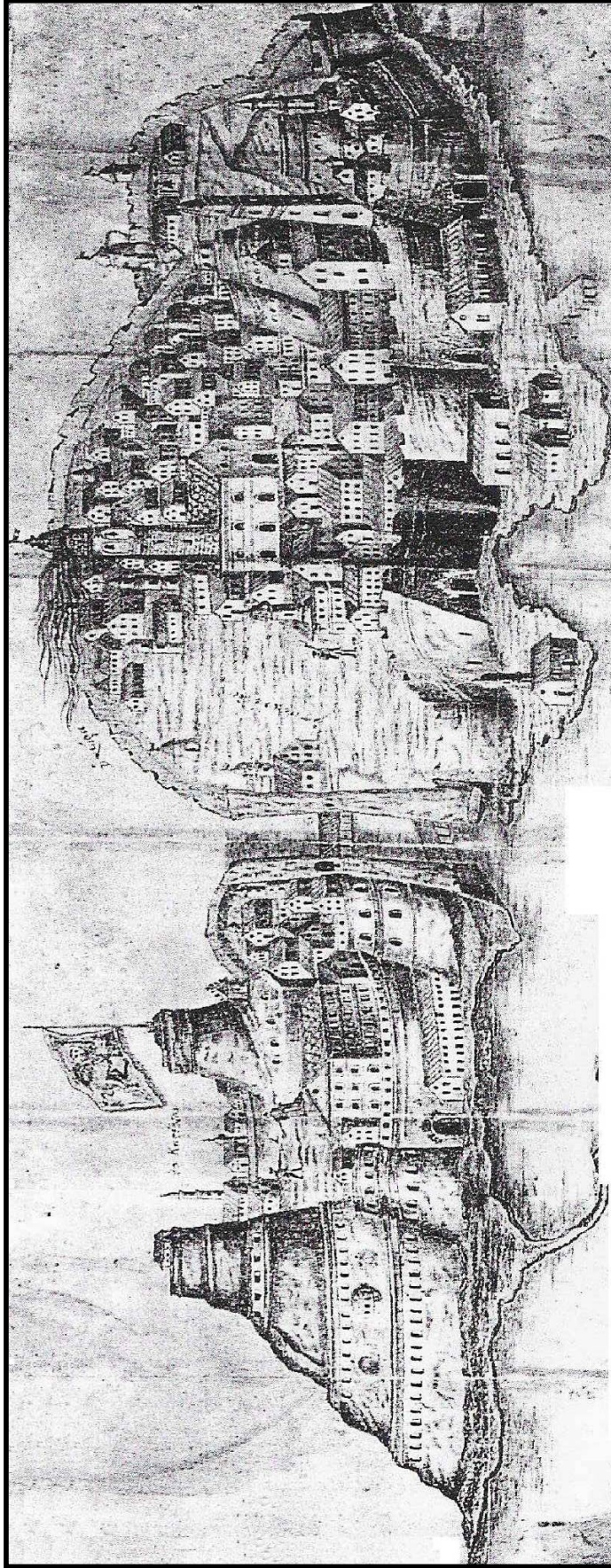
Το 1797 με την κατάλυση της Βενετικής Πολιτείας από το στρατό του Μ. Ναπολέοντα έρχονται στην Κέρκυρα οι Γάλλοι Δημοκρατικοί, όπου καταλύουν το αριστοκρατικό καθεστώς και κατεβάζουν από την πύλη του Φρουρίου το χρυσό λιοντάρι του Αγίου Μάρκου και υψώνουν την τρίχρωμη σημαία της Γαλλικής Επανάστασης.

Το τέλος του 1799 η Κέρκυρα θα καταληφθεί από τους Ρωσοτούρκους και θα κυματίσει στο Π. Φρούριο η ρωσική σημαία και η τουρκική ημισέληνος. Εδώ θα έχει την έδρα του ο γενικός διοικητής του Νησιού, ο Ρώσος ναύαρχος Ουσακώφ.

Εικόνα 12. Η λιτανεία του Αγ. Σπυριδώνος στην Κέρκυρα – *La processione di S. Spiridione a Corfu*

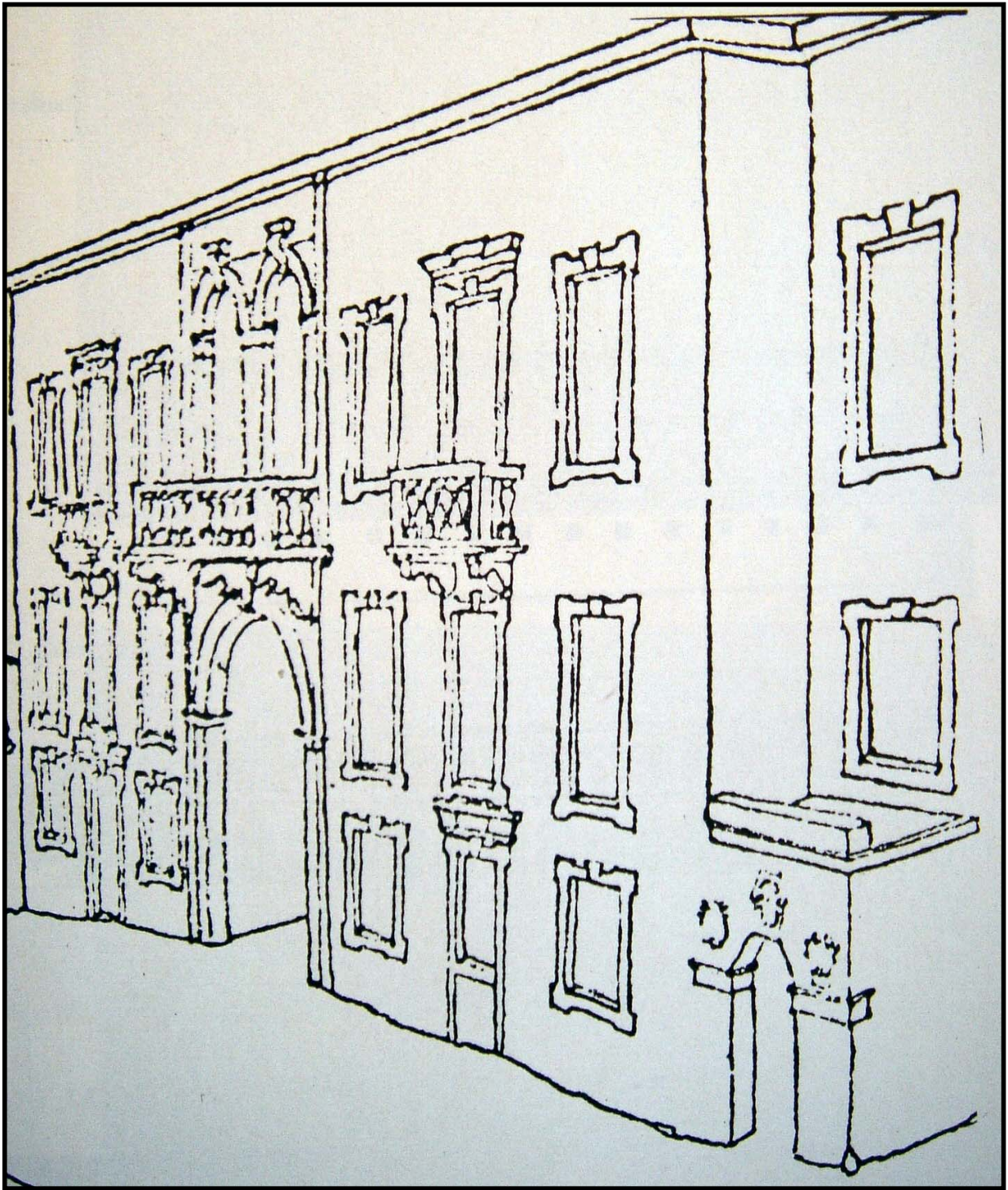
Εικόνα 13. Η έκρηξη της Πυριτιδαποθήκης του 1718, γνωστή και ως ‘Πιζάνειος Εμπρησμός’. Στην ακρόπολη του Φρουρίου εικονίζεται ο Άγιος Σπυρίδων, κρατώντας αναμμένο δαυλό.

Ενάμιση χρόνο αργότερα θα σταθεί δίπλα από τις δύο παραπάνω σημαίες, η σημαία της Επτανήσου Πολιτείας, του πρώτου ελεύθερου ελληνικού κράτους. Το 1807 θα έρθουν οι Γάλλοι αυτοκρατορικοί και θα υψωθεί, η γαλλική αυτοκρατορική σημαία και ο Γάλλος στρατηγός διοικητής θα εγκατασταθεί στο Παλάτι των Βενετών Προνοητών (Εικόνα 14, 15).

Το 1814 θα υψωθεί η αγγλική σημαία και θα εγκατασταθεί εδώ ο προσωρινός στρατιωτικός διοικητής. Από το 1818 θα υψωθεί και η σημαία του Ενωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων κι εδώ στο παλάτι των Βενετσιάνων Προνοητών θα λειτουργήσει το πρώτο πανεπιστημιακό ίδρυμα σε ελληνικό χώρο, η Ιόνιος Ακαδημία, (1818 - 1840).

Οι Βρετανοί θ' αφήσουν κι αυτοί ανεξίτηλη τη σφραγίδα της διοίκησής τους εδώ στο Φρούριο, με ωραιότατα κτήρια, όπως οι αγγλικοί στρατώνες, το αναρρωτήριο, το στρατιωτικό νοσοκομείο, η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (εικόνα 16), και η σιδερένια γέφυρα που ενώνει το Φρούριο με την απέναντι στεριά.

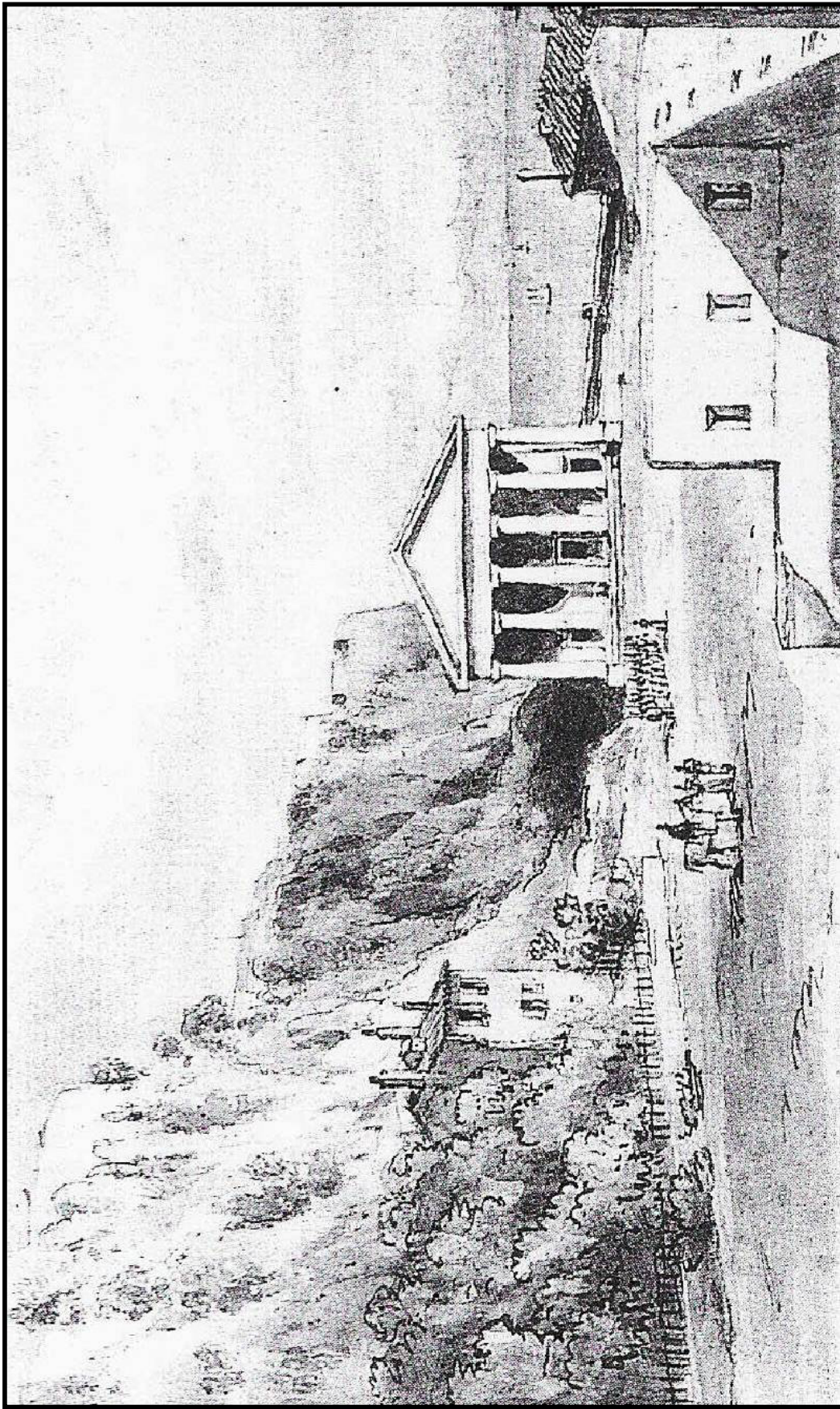

Εικόνα 14. Σκίτσο του παλατιού του Προνοητή από το Μ. Πιέρρη. (Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας)

Εικόνα 15. Προοπτικό σχέδιο της πόλης της Κέρκυρας με την άφιξη του Γενικού Προνοητή.

Εικόνα 16. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στη βερσιάδα κτισμένος από τους Άγγλους σε δωρικό ρυθμό. Μετά την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα μετατράπηκε σε Ορθόδοξο

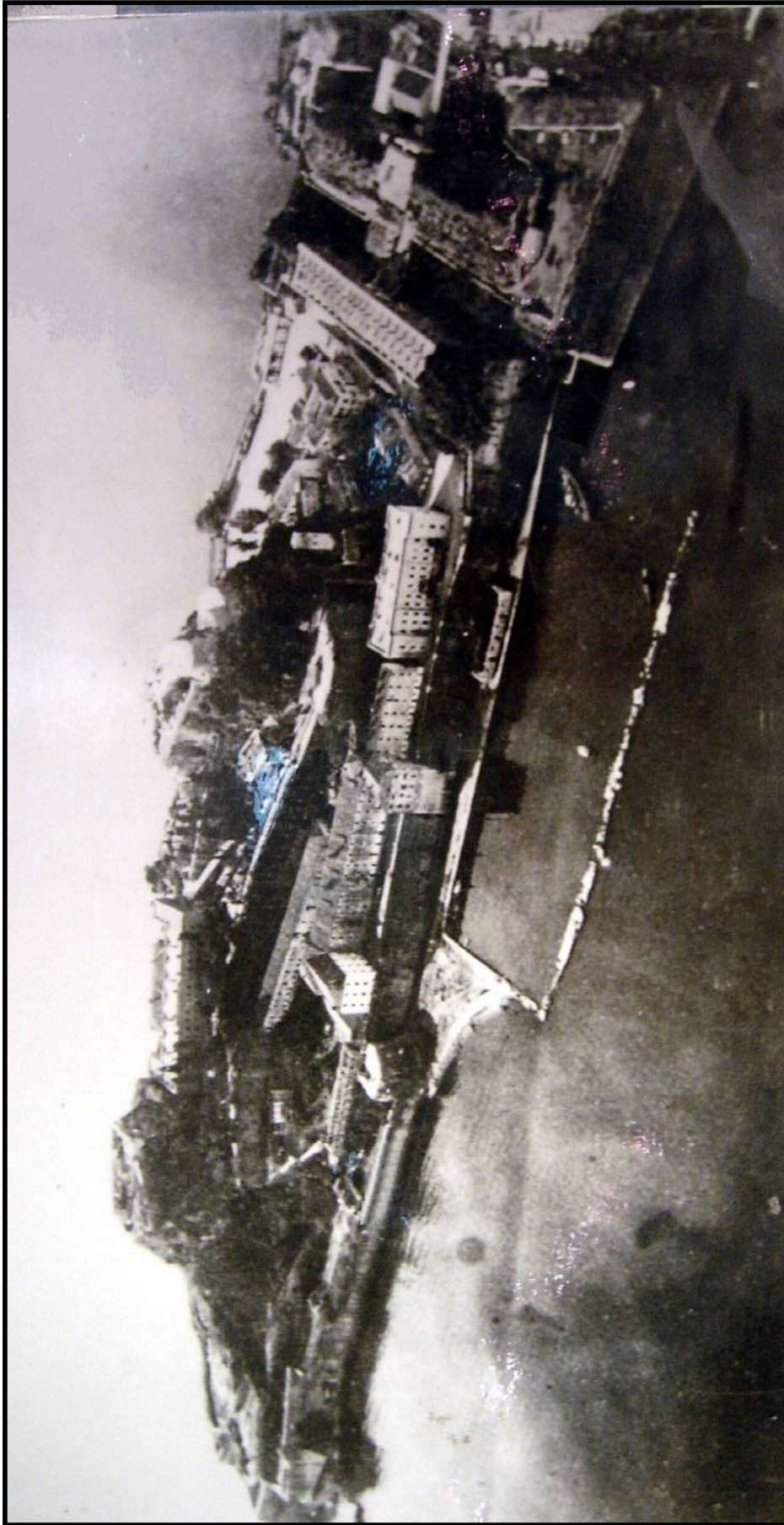
Και θα' ρθει η 21^η Μαΐου 1864, ημέρα της ένωσης της Κέρκυρας και όλων των Επτανήσων και σε αυτό το χώρο θα υποσταλεί η σημαία του Ενωμένου Βασιλείου, θα γίνει έπαρση της ελληνικής, θα κατεβεί ο τελευταίος αρμοστής στη Κόντρα Φόσσα και θα μπει στη θαλαμηγό που θα τον μεταφέρει στο καταδρομικό της Βρετανικής αυτοκρατορίας, για ν' αναχωρήσει για τη Μάλτα.

Ύστερα εδώ θα στρατωνίζεται το 100 σύνταγμα, που οι άντρες του θ' αγωνιστούν ηρωικά, το 1912 - 13 για την απελευθέρωση της Ηπείρου, της Μακεδονίας και των νησιών του Αιγαίου. Το 1916 – 1918 θα έχει εδώ την έδρα του ο Γάλλος στρατηγός προσωρινός στρατιωτικός διοικητής του Νησιού.

Το Σεπτέμβριο του 1922 θα στεγασθούν στα βορεινά κτίρια του Φρουρίου οι διωγμένοι από τους Τούρκους πρόσφυγες Έλληνες κι Αρμένιοι Μικρασιάτες. Και τον Αύγουστο του 1923 θα βρουν εδώ το θάνατο από το βομβαρδισμό των Ιταλικών θωρηκτών δεκατρείς απ' αυτούς και δύο Κερκυραίοι (εικόνα 17).

Η Ιταλική σημαία θα κυματίσει στο Π. Φρούριο από τις 31, Αυγούστου μέχρι 27 Σεπτεμβρίου 1923, που η Κέρκυρα θα βρίσκεται υπό Ιταλική κατοχή. Μετά την απομάκρυνση των Ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων στο Φρούριο θα γίνει και πάλι έδρα της Στρατιωτικής φρουράς, θα λειτουργεί το στρατιωτικό νοσοκομείο και στα κτήρια που ήταν μεταξύ του διοικητηρίου και του ρολογιού θα κατοικούν οι οικογένειες των αξιωματικών.

Εικόνα 17. Το Παλαιό Φρούριο γύρω στο 1935. Ανάμεσα στα κτίρια της Αγγλικής περιόδου, διασώζονται ακόμη πολλά από τα βενετικά οικοδομήματα που το φρούριο περιλάμβανε (φαίνονται καθαρά τα στρατιωτικά κτίρια που υπήρχαν στο τμήμα πάνω από το λιμάνι του Μανδρακίου-βόρεια πλευρά- και διακρίνονται προς τα δυτικά, μετά την Ξηρά Τάφρο το Παλάτι του Γενικού Προνοητή και διάφορα άλλα κτίσματα).

Κατά την διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου στους προμαχώνες του Μαρτινέγκου και Σαβορνιάν και στις άλλες στοές είχαν εγκατασταθεί οι υπηρεσίες της Νομαρχίας και πάρα πολύ λαός. Οι τότε εχθροί μας το είχαν πληροφορηθεί και γι' αυτό βομβάρδιζαν συχνά το Π. Φρούριο μ' αποτέλεσμα να καταστραφούν όλα σχεδόν τα Βενετσιάνικα κτήρια (στρατώνες Πασχαλίγου), και τα υπόλοιπα της βορεινής πλευράς καθώς επίσης το παλάτι των προνοητών κι όλα πίσω απ' αυτό και μέχρι το Ρολόι. Οι βόμβες βέβαια δεν μπορούσαν να φθείρουν τους προμαχώνες και τις στοές κι όσοι ήταν μέσα δεν έπαθαν τίποτα.

Μετά την κατάληψη της Κέρκυρας τις 27 Απριλίου 1941 εγκαταστάθηκε σ' αυτό η Ιταλική στρατιωτική διοίκηση. Οι τότε κατακτητές επισκεύασαν όσα κτήρια είχαν πάθει μικρές ζημιές και σε χώρο του παλιού Παλατιού έκτισαν το κτίριο που στεγάζονται σήμερα οι υπηρεσίες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Με τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας το Σεπτέμβρη του 1943 και την κατάληψη της Κέρκυρας από τους Γερμανούς εγκαταστάθηκε εδώ η στρατιωτική γερμανική διοίκηση. Στο χώρο αυτό οι Γερμανοί εκτέλεσαν όλους σχεδόν τους Ιταλούς αξιωματικούς που αιχμαλώτισαν στο Νησί μας. Μετά την απελευθέρωση της Κέρκυρας από τη γερμανική κατοχή (Σεπτέμβριος 1944) εδώ θα εγκατασταθεί η προσωρινή πολιτική διοίκηση των Επτανήσων και μικρή αγγλική στρατιωτική δύναμη. Το 1945 θα συγκροτηθεί τάγμα εθνοφυλακής από εφέδρους παλαιών κλάσεων.

Από το 1947 λειτούργησε Σχολή εφέδρων αξιωματικών (εικόνα 18-19). Από το 1952 κέντρο εκπαίδευσης νεοσυλλέκτων. Δύναμης δύο εκπαιδευτικών ταγμάτων. Το 1963 μειώνεται η δύναμη του σένα τάγμα και φέρνει τον τίτλο 282 τάγμα πεζικού.

Το 1969 καταργείται και αυτό και λειτουργεί λόχος υποψηφίων υπαξιωματικών μέχρι το 1976. Από τότε παρέμεινε μόνο η διοίκηση του τάγματος εθνοφυράς και το στρατολογικό γραφείο στεγασμένο στο δυτικό τμήμα του πέτρινου κτηρίου.

Εικόνα 18. Είσοδος κεντρικής αίθουσας πρὸν σχολῆς αξιωματικών.

Εικόνα 19. Κεντρική αίθουσα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

43 μ.Χ.	Εκχριστιανισμός Κέρκυρας από τους Αγίους Ιάσωνα και Σωσίπατρο.
541 μ.Χ.	Καταστροφή της αρχαίας πόλης της Κέρκυρας (στη χερσόνησο Κανονιού) από τους Γότθους του Τωτίλα.
7^{ος} αι. μ.Χ.	Ίδρυση της Βυζαντινής πόλης της Κέρκυρας στη θέση που βρίσκεται το Παλαιό Φρούριο.
1204 μ.Χ.	Κατάλυση του Βυζαντινού Κράτους από τους Σταυροφόρους.
1214 μ.Χ.	Προσάρτηση της Κέρκυρας στο Δεσποτάτο της Ηπείρου από τον Μιχαήλ Α' Άγγελο Κομνηνό.
1267-1386 μ.Χ.	Ανδηγαβική Κατοχή της Κέρκυρας (Βασίλειο Νεαπολης)
1386-1797 μ.Χ.	Βενετική Κατοχή της Κέρκυρας (β' βενετική περίοδος)
1797-1799 μ.Χ.	Πρώτη Γαλλική Κατοχή της Κέρκυρας.
1800 μ.Χ.	Σύσταση της Επτανησίου Πολιτείας
1807-1814 μ.Χ.	Δεύτερη Γαλλική Κατοχή της Κέρκυρας.
1815 μ.Χ.	Συνθήκη των Παρισινών. Ίδρυση 'Ηνωμένης Πολιτείας Ιονίων Νήσων' υπό την Αγγλική Προστασία.
1863-1864 μ.Χ.	Συνθήκη Λονδίνου. Ένωση των Ιονίων Νήσων με το Ελληνικό Κράτος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

Το Παλαιό Φρούριο με τις δίδυμες κορφές του φαντάζει επιβλητικό στον επισκέπτη του νησιού και βυθισμένο στην περισυλλογή της ιστορίας. Τα οχυρωματικά του έργα, που άρχισαν από τους Βυζαντινούς για να ολοκληρωθούν σχεδόν από τους Βενετούς και να συμπληρωθούν αργότερα από τους Άγγλους, μαζί με τα πλεονεκτήματα που προσφέρει αυτή η μικρή χερσόνησος, το κατέστησαν απόρθητο. Ακόμη και σήμερα, θαυμάζει κανείς το μέγεθος και τη σκοπιμότητα αυτών των έργων, που εντυπωσίασαν και τον ίδιο το ναύαρχο Ο. Νέλσονα.

Το Φρούριο αυτό όμως ήταν μικρό για να περιλάβει μια ακμάζουσα πολιτεία. Έτσι, από πολύ νωρίς χωρίστηκαν οι στρατιωτικές από τις αστικές λειτουργίες, οι τελευταίες αναπτύσσονταν στο Ξωπόλι (Borgo) στο χώρο δηλαδή που βρίσκεται σήμερα η παλιά πόλη της Κέρκυρας, και παρέμεινε ένα καθαρά στρατιωτικό κάστρο. Σήμερα, σ' αυτό διατηρούνται τα παλιά Βενετσιάνικα τείχη, οι πρόσθετες οχυρώσεις και τα κτίρια της Αγγλοκρατίας, αλλά από τα Βενετσιάνικα κτίρια δεν έχουν μείνει παρά ελάχιστα ίχνη.

Στην άκρη της μεγάλης πλατείας (Σπιανάδας) της πόλης, σε χώρο δηλαδή, περιπάτου και αναψυχής, το Παλαιό Φρούριο είναι πολύ προσιτό στον επισκέπτη να σημειώσουμε εδώ ότι για να περιηγηθεί κανείς ολόκληρο το χώρο του φρουρίου, απαιτούνται μερικές ώρες. Ο κουρασμένος όμως περιηγητής μπορεί να κάνει ένα διάλειμμα και να κολυμπήσει στο Μαντράκι ή να σταθεί σε διάφορα σημεία και να απολαύσει τη θέα που του προσφέρεται.

Αριστερά από την εξωτερική είσοδο του Φρουρίου προς τη Σπιανάδα, βρίσκεται ο ανδριάντας μιας στρατιωτικής φυσιογνωμίας της εποχής των Βενετών. Είναι ο στρατάρχης Schulenburg, πρωτεργάτης της νίκης στην πολιορκία των Τούρκων του 1716. Ας αναφερθεί ότι στον στρατάρχη Schulenburg απονεμήθηκαν εξαιρετικές τιμές από τη βενετική Γερουσία. Κατ' εξαίρεση μάλιστα προς ένα νόμο που απαγόρευε την ανέγερση ανδριάντος προς τιμήν ζώντος προσώπου, ανατέθηκε η κατασκευή του αγάλματός του στον Ιταλό γλύπτη Antonio Corradini. Ο ανδριάντας αυτός από μάρμαρο Καρράρας σε ρυθμό Roco, αφού άλλαξε τρεις θέσεις, βρίσκεται τώρα τοποθετημένος στην είσοδο του Παλαιού Φρουρίου και φέρει την εξής λατινική επιγραφή (εικόνα 20):

MATTHIAE COMITI DE SVLEMBVRGIO
SVMMO TERRESTRIVM COPIARVM
PRAEFECTO CHRISTIANAE REIPVBLICAE
IN CORCYRAE OBSIDIONE LABORRANTIS
FORTISSIMO ASSERTORI
AD HVC VIVENTI
SENATVS
ANNO MDCC XVI DIE XII MENSIS
SEPTEMBRIS

Δηλαδή: Στο Ματθία Κόμητο Σχολεμβούργο, Ανώτατο Στρατηγό του Χερσαίου Στρατού, ισχυρότατο πρόμαχο της Χριστιανικής Δημοκρατίας αγωνιζόμενης κατά την Πολιορκία της Κέρκυρας, ενώ βρίσκεται ακόμη στη ζωή, η Γερουσία έτος 1716, 12 του μηνός Σεπτεμβρίου.

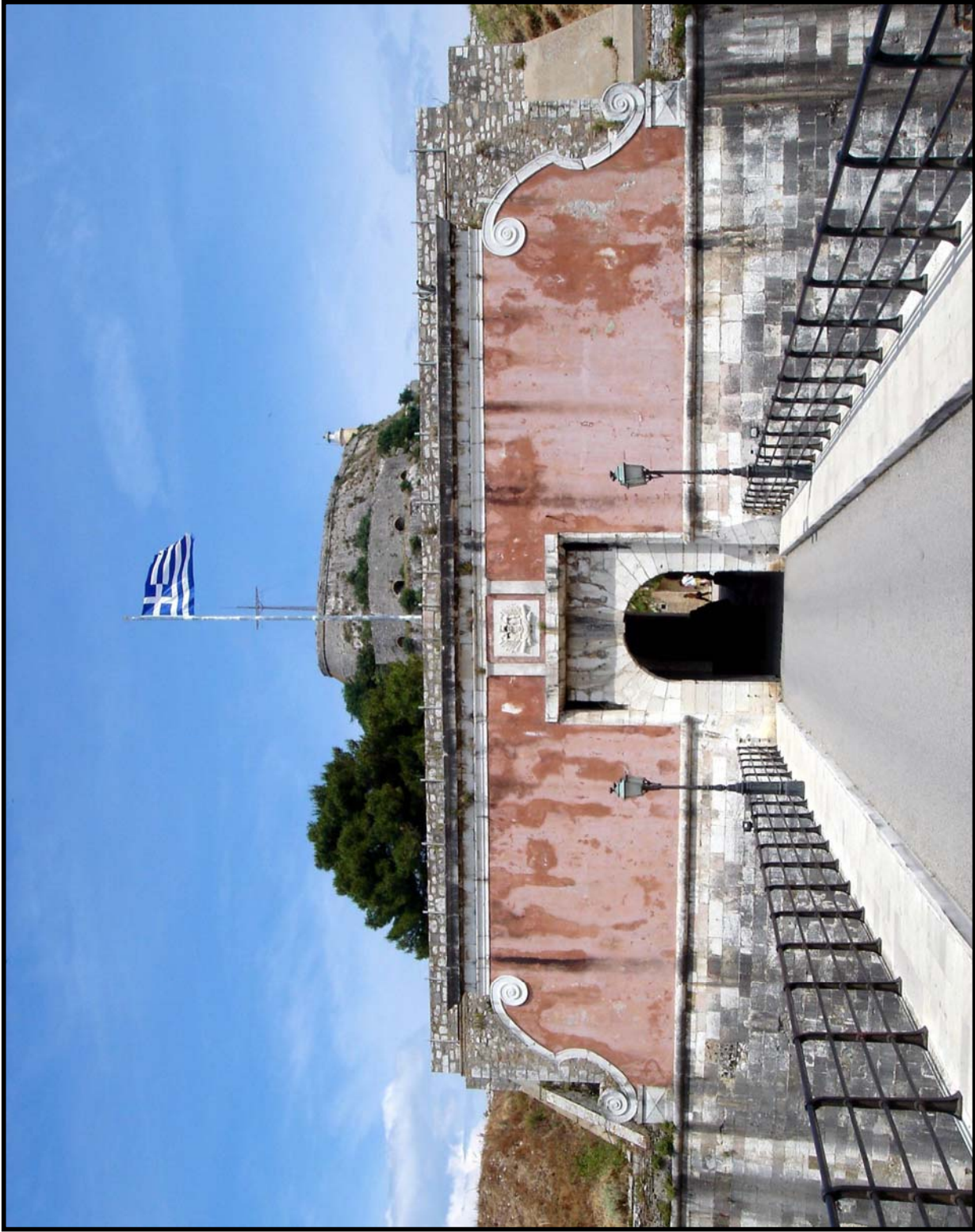

Εικόνα 20. Ο ανδριάντας του στρατηγού Schulenburg.

Η εξωτερική πύλη φιλοξενούσε φυλάκιο και φρουρά και ζωντάνευε καθημερινά από ποικίλες στρατιωτικές και πολιτικές δραστηριότητες. Στη μέση της ευθύγραμμης κορτίνας ανάμεσα στους προμαχώνες Μαρτινέγκου και Σαβορνιάν βρίσκεται η είσοδος του Φρουρίου (εικόνα 21).

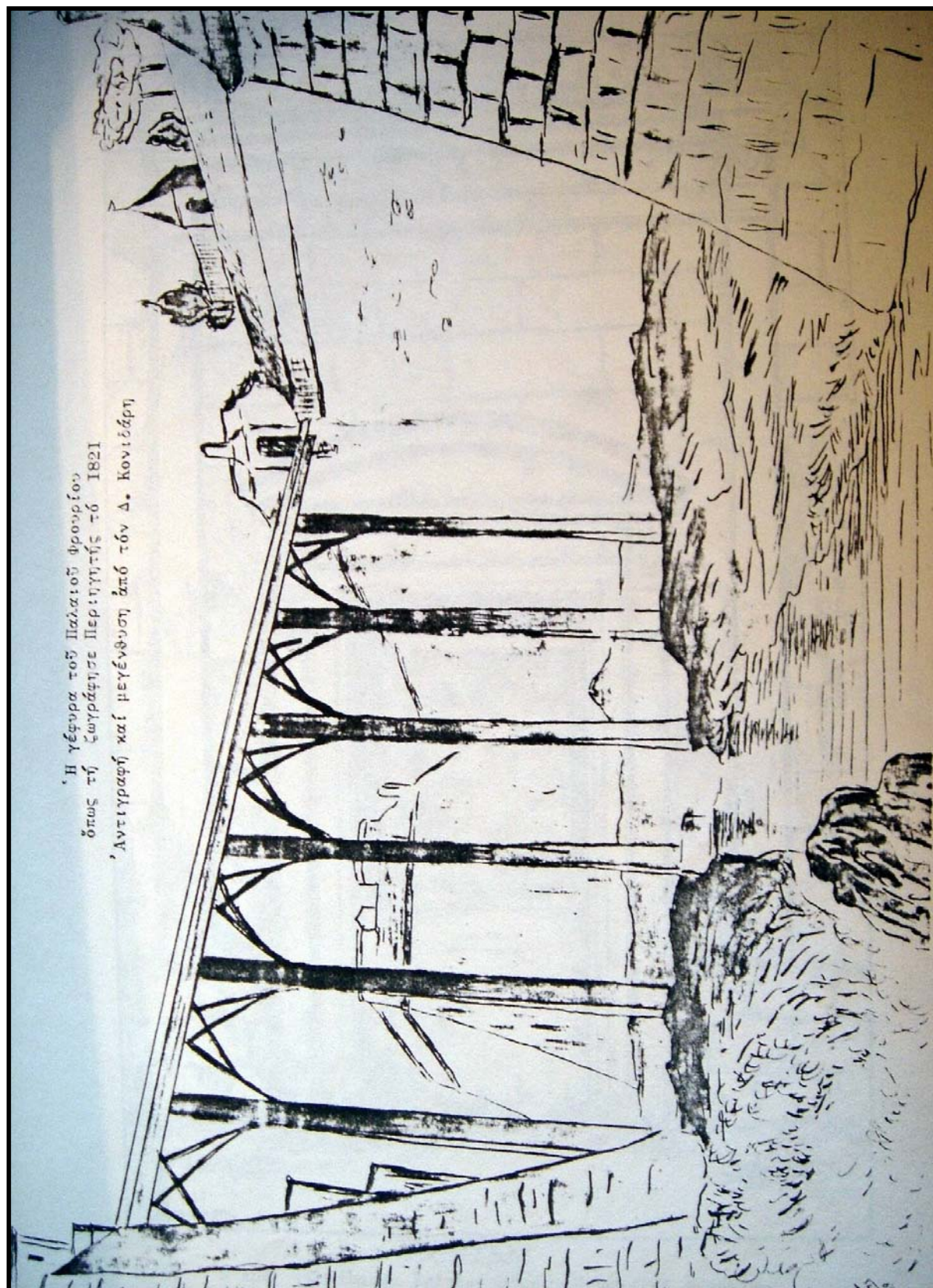
Η κινητή γέφυρα που οδηγούσε ως εκεί (εικόνα 22), σήμερα δεν υπάρχει πια την αντικατέστησε μια σιδερένια σταθερή μήκους 60μ. και 6 μέτρα πλάτος , η οποία στηρίζεται σε έξι χτιστά τείχη πάνω από την Κόντρα-φόσσα. Στις δυο πλευρές της χοντρά σιδερένια προστατευτικά κάγκελα έχουν μπει - στηριχθεί στο τείχος της στεριάς και καταλήγουν στην κεντρική πύλη.

Εικόνα 21. Η παλιά Πύλη του Παλαιού Φρουρίου. Στο πέτρινο πλαίσιο της διακρίνονται οι εγχοπές από τις οποίες περνούσαν οι αλυσίδες για την ανάρτηση της κινητής γέφυρας.

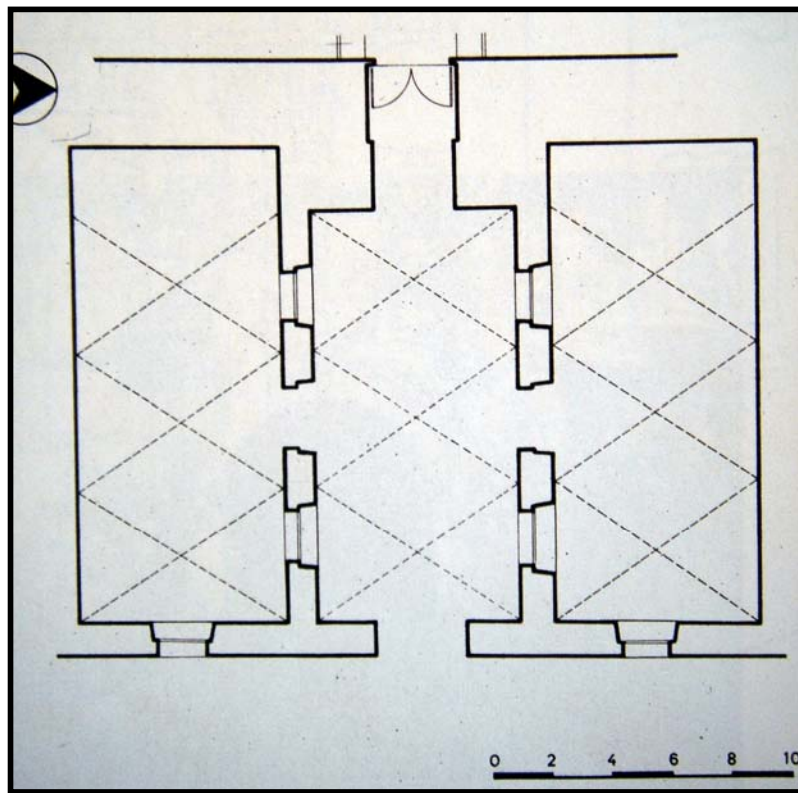
Εικόνα 22. Η Γέφυρα του παλαιού φρουρίου όπως την ζωγράφισε Περιηγητής το 1821.

Το συγκρότημα της εισόδου αποτελείται από ένα κεντρικό θολωτό διάδρομο διακινήσεως με δυο εκατέρωθεν ιδίου πλάτους θολωτές αίθουσες. Όπως αναφέρει ο Θεοτόκης η κατασκευή είχε εξωτερικά αδιάβροχο κονίαμα και μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και σαν μικρός προμαχώνας. Κάτοψη της υπάρχει στο Κτηματολόγιο των Δημοσιών κτιρίων της εποχής που βρίσκεται στο Αρχαιοφυλάκειο Κέρκυρας (εικόνα 23).

Εξωτερικά μια μνημειακή σύνθεση περιβάλλει το μοναδικό τοξωτό άνοιγμα. Πάνω από την πύλη είναι τοποθετημένο μαρμάρινο ανάγλυφο, το εθνόσημο του βασιλιά Γεωργίου Α. Στη θέση του υπήρχε μέχρι το 1797 χρυσό το έμβλημα της Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου. Αυτό το είχαν κατεβάσει οι Γάλλοι Δημοκρατικοί με τους Κερκυραίους Τζακομπίνους. Σήμερα βρίσκεται σε Μουσείο του Λονδίνου.(εικόνα 24)

Διατηρείται ακόμα η παλιά πελώρια ξύλινη καρφωτή πόρτα με χοντρά ξύλα , πάχους 25 εκατοστών, με τεράστια σιδερένια καρφιά. Στο ορθογωνικό λίθινο πλαίσιο της διακρίνονται δυο σχισμές από τις οποίες περνούσαν οι αλυσίδες για την ανάρτηση της κινητής γεφύρας. Κάτω από την είσοδο στο τοίχωμα του Φρουρίου υπάρχουν αποθήκες όπλων, ίσως κατά μεταγενέστερη διαμόρφωση.

Εικόνα 23. Κάτοψη Πύλης Παλαιού Φρουρίου.

Εικόνα 24. Το εθνόσημο του Βασιλιά Γεωργίου Α' σε μαρμάρινο ανάγλυφο.

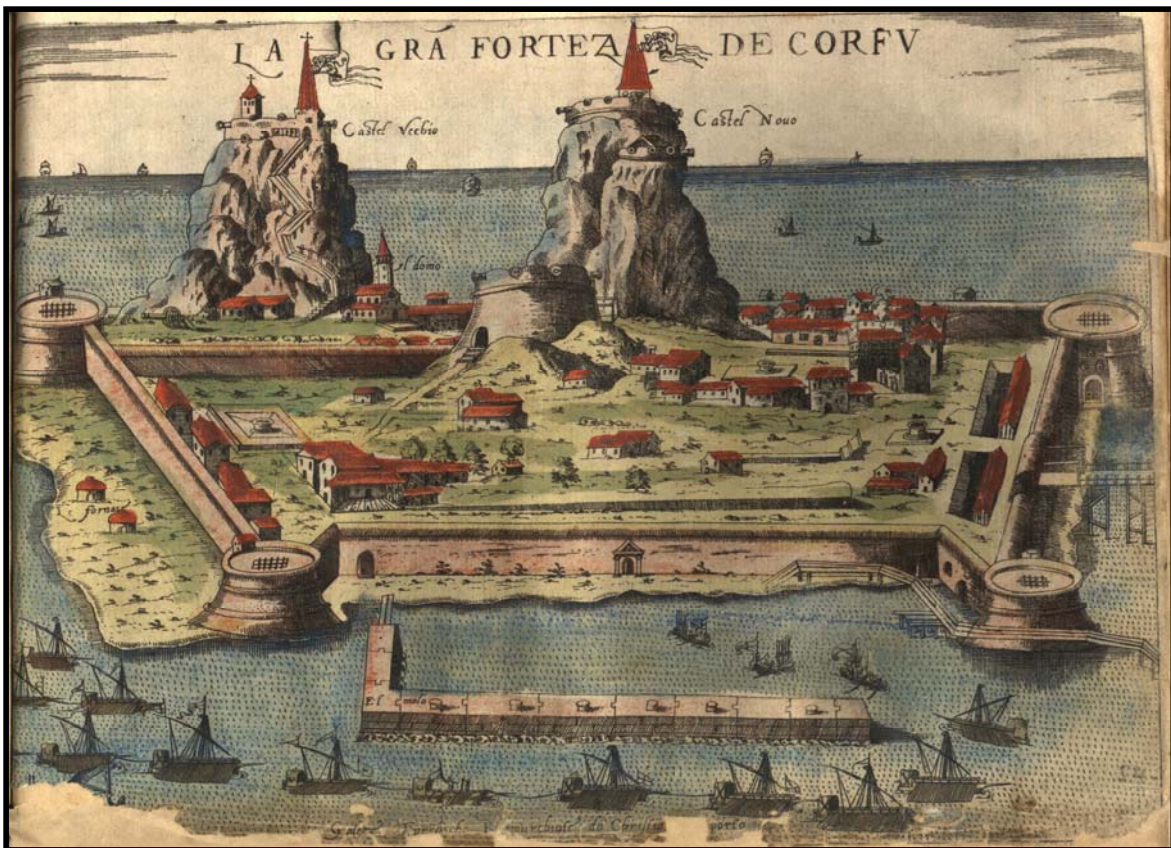

Κάτω από τη γέφυρα αυτή περνάει το κανάλι του θαλασσινού νερού (cunetta), στο οποίο είναι αραγμένες οι βάρκες των ερασιτεχνών ψαράδων, ενώ στο ένα από τα δύο μικρά τμήματα ξηράς που καταλήγουν στα τείχη βρίσκονται τα παραπήγματα τους (εικόνα 25). Παλιότερα η γέφυρα αυτή ήταν ξύλινη κατά το ημισυ κινητή (περιαιρετή) και στηριζόταν σε λίθινα βάθρα, τα οποία διατηρούνται μέχρι σήμερα. Αντικατέστησε παλαιότερη γέφυρα που ήταν κοντά στην εκκλησία της Μαντρακίνας (στο ΒΑ άκρο της πλατείας απέναντι από το Μαντράκι), και η οποία συνέδεε το Παλαιό Φρούριο με το Ξωπόλι (εικόνα 26).

Εδώ, λοιπόν, στη μέση της γέφυρας ας σταθούμε λιγάκι μεταξύ δύο πόλεων. Αυτής στο βάθος της πλατείας, σύγχρονης που σφύζει από ζωή και μιας άλλης πραγματικής μεν αλλά παρωχημένης που έχει ακμάσει, παρακμάσει και σβήσει μέσα στον οχυρωμένο χώρο του φρουρίου. Και ας απολαύσουμε το γραφικό θέαμα που βρίσκεται κάτω από τη γέφυρα, στην contra fossa, που η μια της άκρη καταλήγει στον όρμο της Γαρίτσας και η άλλη στο Μαντράκι.

Εικόνα 25. Contra fossa

Εικόνα 26. Γέφυρα η οποία συνέδεε το Παλαιό Φρούριο με το Ξωπόλι, 1573 μ.Χ. , *Pinargenti*.

Μπροστά μας βρίσκονται οι δύο μεγάλοι προμαχώνες, που εισάγουν τον επισκέπτη στο οχυρό. Δεξιά και αριστερά είναι οι προμαχώνες του Μαρτινέγκου και του Σαβορνιάν.(εικόνα 27, 28) Οι προμαχώνες αυτοί είναι από τα μεγαλοπρεπέστερα κτίσματα του Φρουρίου.

Εικόνα 27. Προμαχόνας Martinengo.

Εικόνα 28. Προμαχόνας Savorgnan.

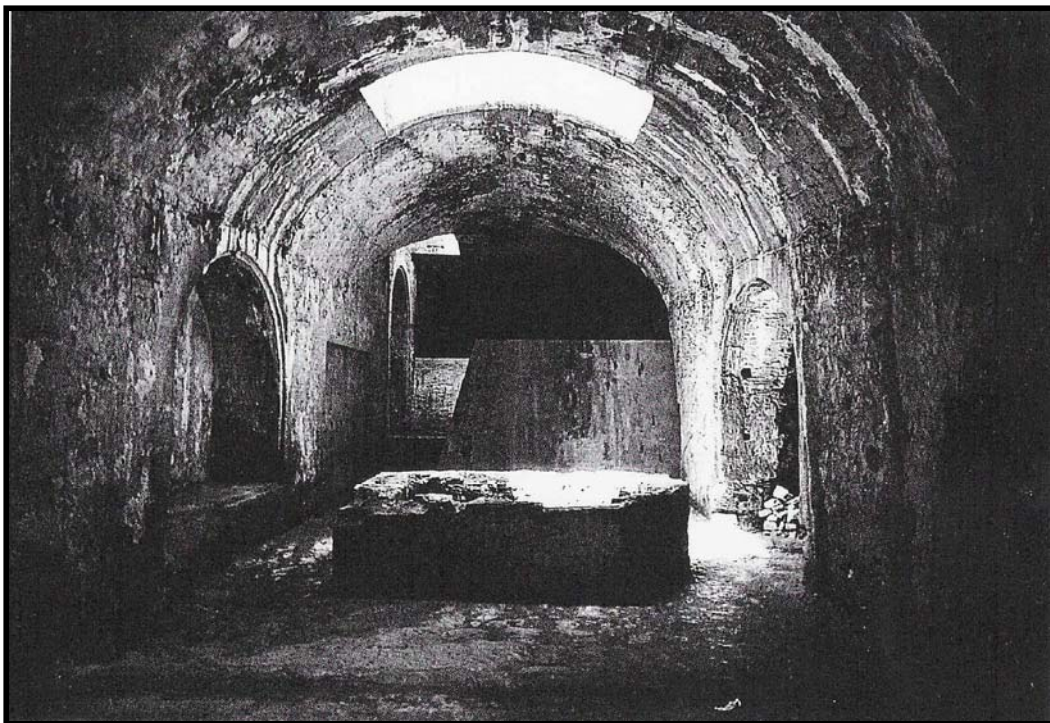
Αυτοί εσωτερικά είναι κούφιοι, χωρισμένοι σε τρεις ορόφους, που ο καθένας επικοινωνεί με τον άλλον με σκάλες πέτρινες και κατηφορικές διαβάσεις (εικόνα 29, 30). Ολόκληρο το εσωτερικό των δύο αυτών οχυρών, που είναι θεμελιωμένα μέσα στη θάλασσα και διαμορφωμένα σε ορόφους, περιλαμβάνει τεράστιες θολωτές αίθουσες που επικοινωνούν μεταξύ τους αλλά και με τα παραπλήσια οχυρά του Φρουρίου, με στοές κτισμένες μέσα στους ογκώδεις τοίχους. Μέσα στις στοές αυτές υπάρχουν μαρμάρινες κλίμακες αλλά και δρόμοι με ελαφριά κλίση, που φθάνουν μέχρι τα θεμέλια για την κίνηση τροχοφόρων κανονιών. Ο επισκέπτης αισθάνεται έναν αόριστο φόβο και θαυμασμό για την άρτια, κατασκευή και την υψηλή οχυρωματική τεχνική. Τα πυροβόλα που ήταν στο ισόγειο μπορούσαν να χτυπήσουν τον εχθρό προς όλες τις κατευθύνσεις δημιουργώντας ισχυρό αμυντικό φράγμα (εικόνα 31). Στο χαμηλότερο επίπεδο του προμαχώνα Savorgnan (δεξιά), υπάρχει μια θαυμάσια έξοδος προς τη θάλασσα. Το θαλασσινό νερό εισχωρεί μέχρι τα θεμέλια του προμαχώνα και μέσα στο ημίφως η εικόνα επιβάλλει την έκσταση. Οι προμαχώνες αυτοί, που σήμερα δεν είναι επισκέψιμοι, επικοινωνούν με την ξηρά τάφρο.

Κατά την άποψη του ιστοριοδίφη Σπύρου Κατσαρού κάτω από το ισόγειο του προμαχώνα Savorgnan υπήρχε μικρή πύλη που οδηγούσε σε σήραγγα κάτω από τον πυθμένα της Θάλασσας κι έμπαινε κάτω από το τείχος της στεριάς στο σημείο που βρίσκεται το εστιατόριο "Ακταίον". Μετά την κατασκευή του τείχους της στεριάς με δύο ημιυπόγειες πύλες κάτω από το Μποσκέτο και το Ακταίον, εξασφαλιζόταν η κίνηση στρατιωτικών δυνάμεων μέσα στην περιτειχισμένη πόλη και η επικοινωνία με τους εξωτερικούς Προμαχώνες - Αβράμη - και Σωτήρα, με το σύστημα υπογείων στοών.

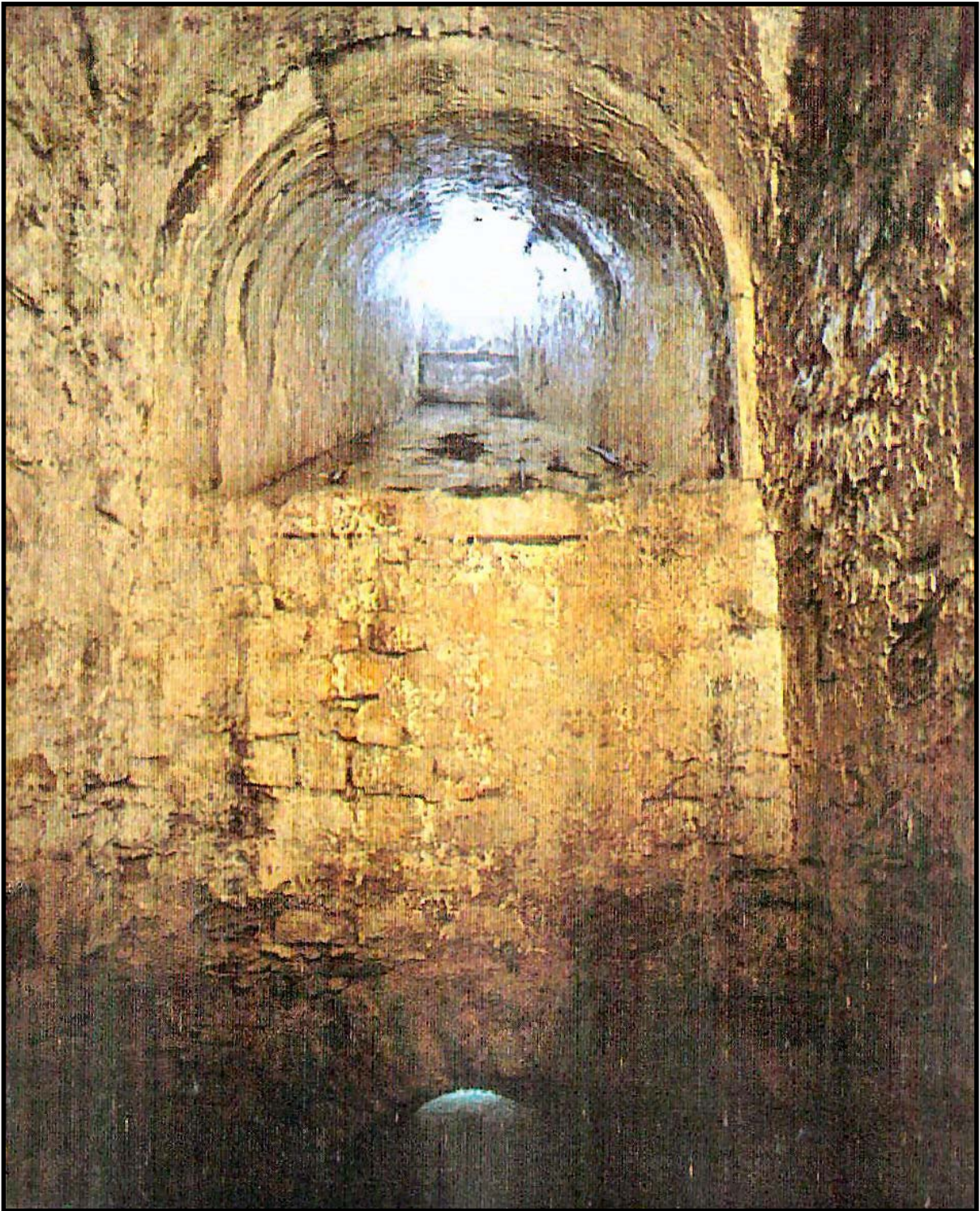

Εικόνα 29. Πέτρινη κλίμακα στο εσωτερικό του Προμαχώνα Savorgnan

Εικόνα 30. Τμήμα του εσωτερικού του προμαχώνα Savorgnan που αποτελεί ένα από τα πιο εντυπωσιακά κτίσματα του Παλαιού Φρουρίου

Εικόνα 31. Έξοδος προς τη θάλασσα στο εσωτερικό επίπεδο του προμαχώνα Savorgnan.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε στον επισκέπτη ότι περιδιαβαίνοντας τους διάφορους χώρους του Φρουρίου, δεν πρέπει να παραλείψει να δώσει μια προσεχτική ματιά στα αντικείμενα εκείνα που, ως απευθείας μάρτυρες της ιστορίας, κοσμούν τους διάφορους χώρους του. Και δεν είναι άλλα από τα κανόνια, που μας γνωστοποιούν περιγραμματικά τα οπλικά συστήματα άλλων εποχών και τις ποικίλες επιγραφές καθώς και τα ανάγλυφα εραλδικά σήματα.

Ειδικά γι' αυτό το θέμα αξίζει να αναφέρουμε ότι οικόσημα επιφανών ανδρών της Βενετικής Πολιτείας (Contarini, Foscarini, Molin κ.ά,) (εικόνα 32, 33, 34) αλλά και εμβλήματα της ίδιας της Γαληνότατης, μεταξύ αυτών επιγραφές και μαρμάρيني φτερωτοί λέοντες του Αγίου Μάρκου, βρίσκονται κατεσπαρμένα σε διάφορα σημεία του Παλαιού Φρουρίου, ώστε να το καθιστούν αξιόλογο εραλδικό και επιγραφικό μνημείο. Πολλά είναι φθαρμένα η με λίγα μόνον ίχνη των παραστάσεών τους και δεν είναι αναγνώσιμα. Να προσθέσουμε και τρία συμπλέγματα που το καθένα τους παριστάνει το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου σε πέτρινο πλαίσιο μαζί με οικόσημο και επιγραφή. Βρίσκονται σε απρόσιτα σημεία, γι' αυτό και είναι δύσκολη η περιγραφή τους. Το ένα σύμπλεγμα βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του Φρουρίου (Καβοσίδερο), ενώ τα άλλα δύο βρίσκονται στον αντικρινό της τάφρου (contra fossa), ένα σε κάθε άκρο (εικόνα 35).

Εικόνα 32.

Εικόνα 33.

Εικόνα 34. Επιγραφή περιόδου Βενετοκρατίας 18^{ος} αιώνας, αφιερωμένη στον Γενικό Προνοητή Θαλάσσης GEORGIO GRIMANI.

Εικόνα 35. Το liontari του Αγίου Μάρκου, απέναντι από το προμαχώνα Savorgnan.

Το συγκρότημα της εισόδου (16^{ος} αι.), με τις θολωτές αίθουσες δεξιά και αριστερά και τον ενδιάμεσο διάδρομο διακίνησης, μπορούσε να κλειστεί και από τις δύο πλευρές με μεγάλες πύλες και να μετατραπεί σε μικρό προμαχώνα. Διατηρείται ακόμη η παλιά ξύλινη πόρτα, που άνοιγε σε εξαιρετικές περιπτώσεις για την είσοδο η έξοδο επισήμων προσώπων. Για την καθημερινή επικοινωνία παρέμενε ανοιχτό ένα μικρό πορτάκι (portellino), που διακρίνεται ακόμη και σήμερα στο αριστερό τμήμα της.

Πάνω από την πύλη εσωτερικά είναι μια μαρμάρινη πινακίδα που έχουν καταστραφεί τα γράμματά της, ενώ μια άλλη ψηλά στο δεξιό τοίχο γράφει:

VEXILLA HIG VIDES
TROPHEA SUNT
EREXIT SIBI
CVM MARTEM IN TVRCAS AGENS
CECIDIT AVLONE
ARMORVM IN CLASSE VENETA MODERATOR
CAROLVS SPARBARO DE KRONEMBVRGH
CAVE NE PVTES
PERCVSSVM TERROREM HOSTIVM
FORTVITA TORMENTI BELLICE EXPLOSIONE
TANTVM BELLI FVL MEN EXTINGTVM EST
I NVNC
ET VEL TVIS NE FIDAS
NVSQVAM A MORTE SECVRITAS EST
ANNO DOMINI MDCLXXXI

Αναφέρεται στο γενναίο στρατηγό Kronenburgh που σκοτώθηκε από εκπυρσοκρότηση πυροβόλου σε μάχη στην Αυλώνα το 1691.

Κάτω απ' αυτή την επιγραφή, μια καμπυλωτή θύρα οδηγεί σε μια μεγάλη αίθουσα με θολωτή στέγη. Απέναντι ακριβώς υπάρχει μια παρόμοια αίθουσα. Ήταν τα φυλάκια της κεντρικής πύλης. Πριν βγούμε από τον θόλο δεξιά και αριστερά μας, είναι τοποθετημένα σε ξύλινες βάσεις δύο παλιά μικρά κανόνια

Μετά το συγκρότημα της εισόδου υπάρχει δεύτερη τάφος, άνυνδρη, της οποίας τα τοιχώματα σχηματίζονται αφ' ενός από τους δύο προμαχόνες και τη βάση της πύλης και αφ' ετέρου από το τοίχωμα του κυρίως φρουρίου. Αυτή η τάφος ήταν ζευγμένη με ξύλινη γέφυρα, την οποία αργότερα οι Βενετοί (1603) αντικατέστησαν με πέτρινη, προκαλεί δε το θαυμασμό για το μέγεθος της ακτίνας του θόλου της (περίπου. 22 μ.). Η τάφος αυτή ήταν ξηρά, και συνιστούσε τη δεύτερη σειρά ταφικής οχύρωσης.(εικόνα 36)

Πάνω ακριβώς σ' αυτή τη γέφυρα της άνυνδρης τάφρου υπήρχε εκκλησία του λατινικού δόγματος, αφιερωμένη στη Madonna del Carmine, στην οποία μετέφεραν και φύλαγαν, όπως αναφέρει ο περιηγητής Grasset de Saint Sauveur, τους καταδικασμένους σε θάνατο, αλυσοδεμένους 24 ώρες πριν από την εκτέλεση τους (εικόνα 37).

Από κάτω από την πλατεία υπάρχει η μεγάλη Θολωτή αίθουσα και δεξιά κι αριστερά άνυνδρη τάφος που αποτελούσε τη δεύτερη αμυντική γραμμή. Στο δεξιό τμήμα της (νότιο) σταβλίζονταν κάτω από υπόστεγο τ' άλογα και μουλάρια του 10^{ου} συντάγματος (εικόνα 38).

Εικόνα 36. Η ξηρά τάφος.

Εικόνα 37. Εκκλησία του λατινικού δόγματος, αφιερωμένη στη Madonna del Carmine

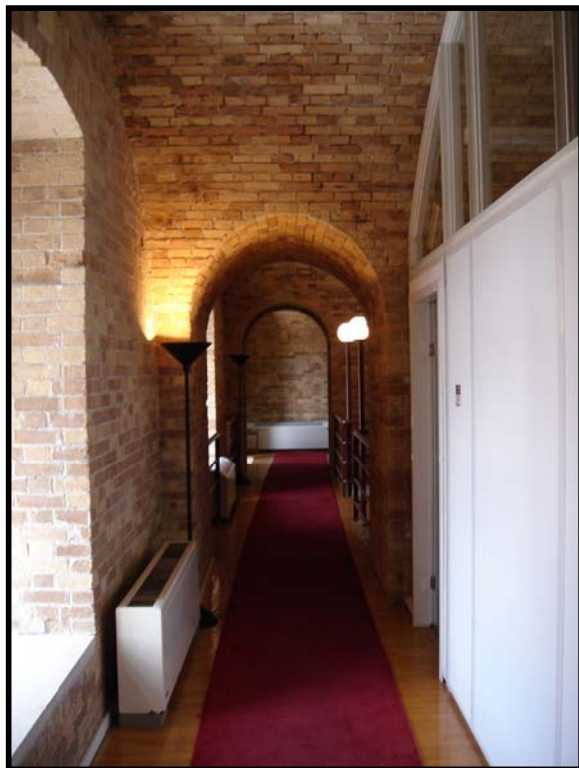
Εικόνα 38. Το δεξιό τμήμα της άνυδρης τάφρου.

Στο τέλος της γέφυρας της άνυδρης τάφρου, βρίσκονται οι μεγάλοι στρατώνες πεζικού, που έχτισαν αργότερα οι Άγγλοι. Είναι κτισμένοι με τις χαρακτηριστικές πλίνθους της εποχής (εικόνα 39) και η εσωτερική διαρρύθμιση του χώρου είναι επιβλητική (εικόνα 40). Στεκόμενος κανείς στην αρχή του πρώτου ορόφου, μπορεί να δει ολόκληρο αυτό το μακρυτενές κτίριο και, καθώς είναι χτισμένο χωρίς εξωτερικό επίχρισμα το εσωτερικό του, με τα αλλεπάλληλα πλίνθινα σταυροθόλια της οροφής, δημιουργεί μια εντυπωσιακή εικόνα .

Εικόνα 39. Οι στρατώνες πεζικού.

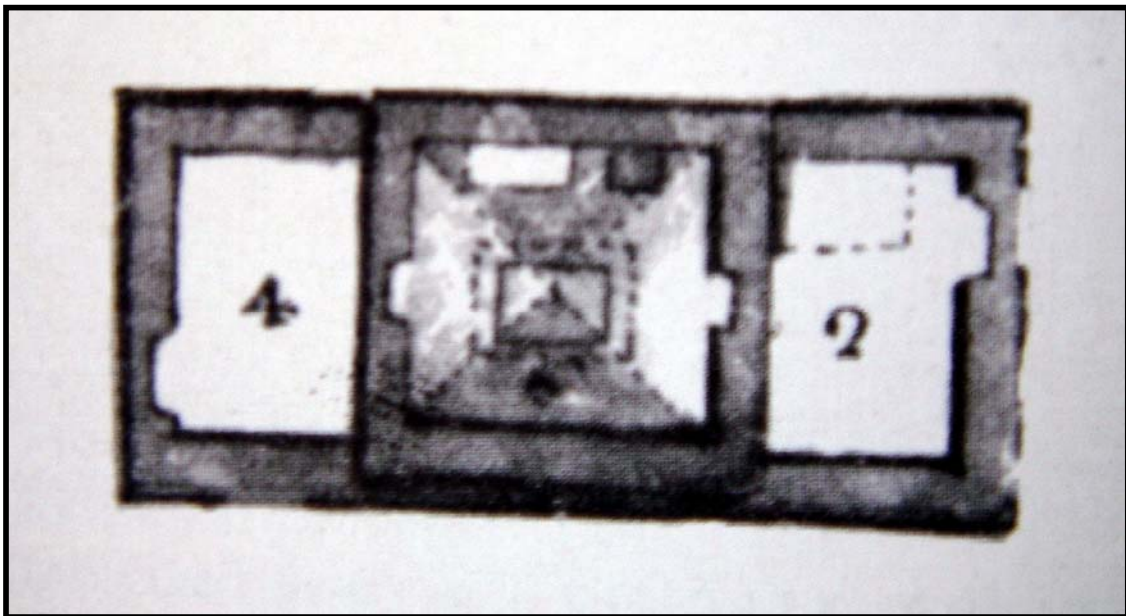
Εικόνα 40. Η εσωτερική διαρρύθμιση του χώρου

Απέναντι από το ισόγειο των αγγλικών στρατώνων, μια υπόγεια στοά (μίνα) οδηγεί κατηφορικά στην άνυδρη τάφρο. Εδώ είχαν τουφεκιστεί οι περίφημοι λήσταρχοι Ρετζαίοι. (εικόνα 41).

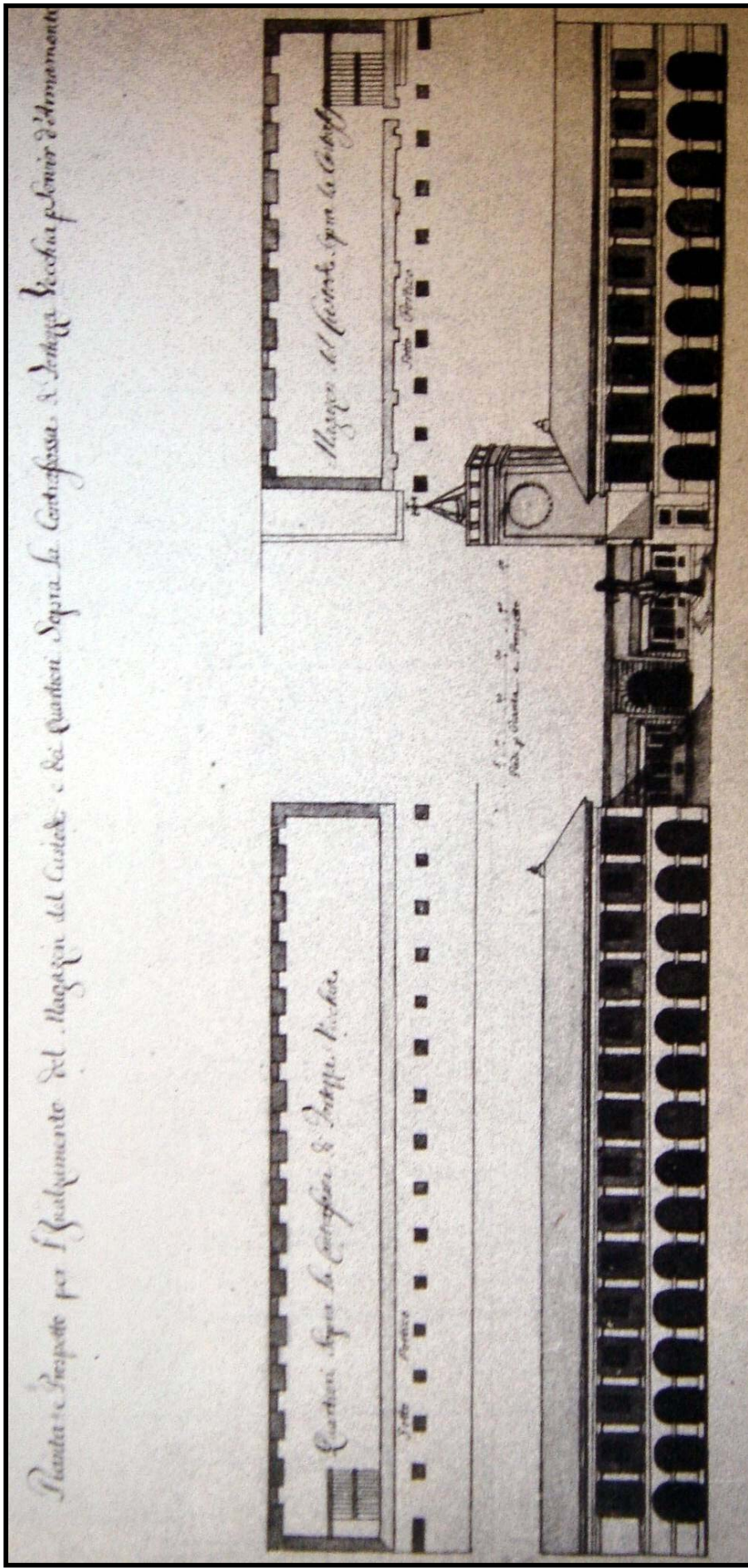

Εικόνα 41. Υπόγεια Διάβαση

Στη σημερινή περίπου θέση των στρατώνων αυτών υπήρχε άλλοτε ένα διώροφο κτίριο κτισμένο από το στρατηγό G, Gradenigo, που χρησίμευε σαν οπλοστάσιο. Το ισόγειο, το κατελάμβανε μια μεγάλη αποθήκη πυρομαχικών και οι εγκαταστάσεις των οπλοποιών. Ο πρώτος όροφος ήταν αποθήκη όπλων χωρητικότητας 10,000 τουφεκιών. Στα τέλη περίπου της Ενετοκρατίας, η αίθουσα αυτή διαμορφώθηκε σε θέατρο κωμωδιών. Την πρόσοψη του κτιρίου κοσμούσε διώροφη στοά κι ένα μεγάλο ρολόι (εικόνα 42). Πάνω από την είσοδό του υπήρχε εντοιχισμένη επιγραφή και το λιοντάρι της Βενετίας. Το κτίριο αυτό δεν σώζεται σήμερα (εικόνα 43).

Εικόνα 42. Κάτοψη ωρολογίου (Κτηματολόγιο Ενετοκρατίας, Κέρκυρα)

Εικόνα 43. Κάτοψη και όψη οπλοστασίου που χτίστηκε από τον στρατηγό G. Gradenigo επί Ενετοκρατίας και βρισκόταν στην σημερινή περίπου θέση των αγγλικών στρατώνων. (Κρατικό αρχείο Βενετίας).

Βγαίνοντας από τον τριπλό θόλο των αγγλικών στρατώνων αντικρίζουμε τον τοίχο στήριξης του προαυλίου χώρου του παλατιού των Προνονητών. Στους θόλους του τοίχου αυτού είναι τοποθετημένη μια μαρμάρινη πινακίδα με το ψήφισμα της Ενώσεως των Επτανήσων και μια άλλη αφιερωμένη στους άνδρες του 10^{ου} συντάγματος (εικόνα 44).

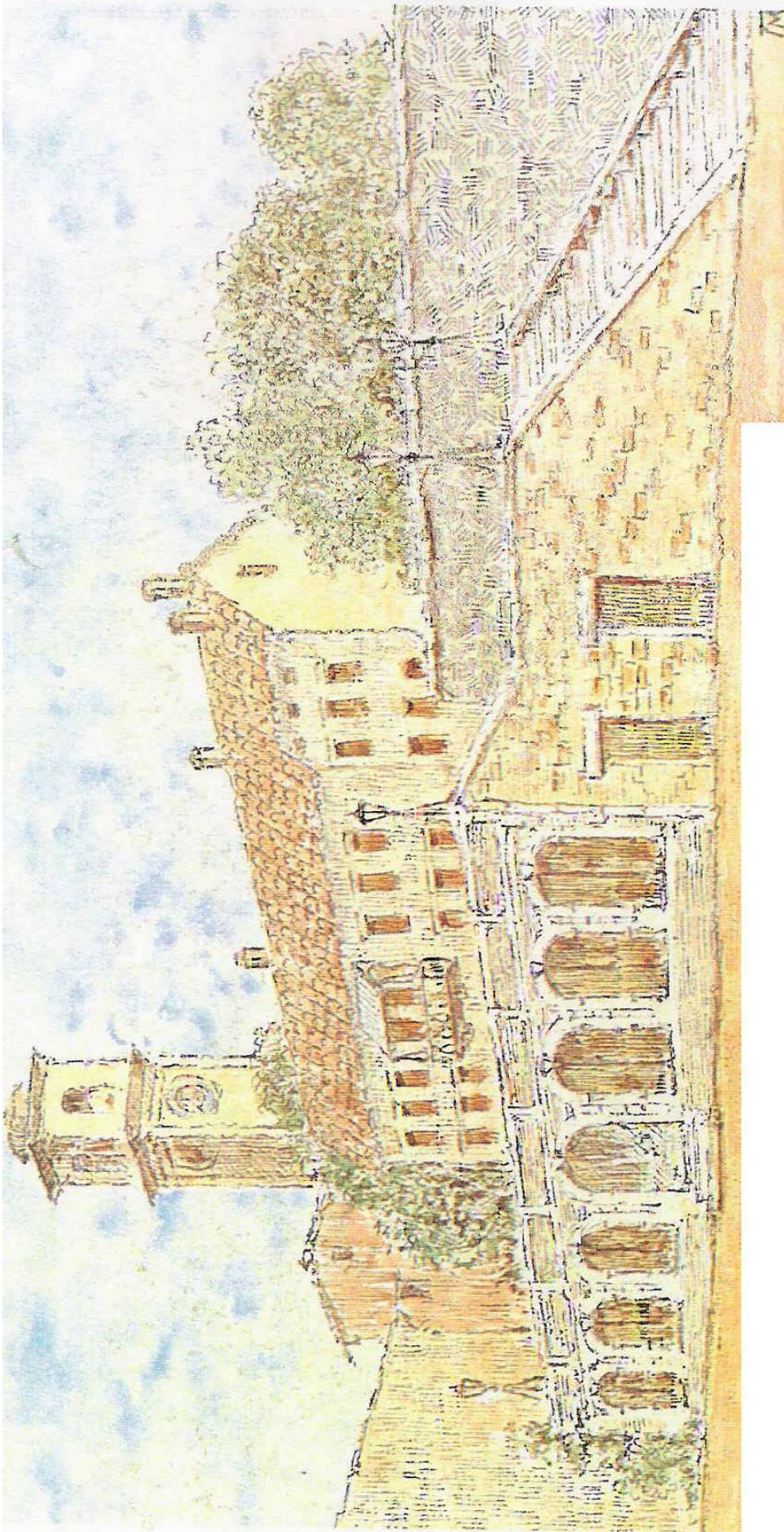
Εικόνα 44. Μαρμάρινη πινακίδα με το ψήφισμα της Ενώσεως των Επτανήσων.

Ανεβαίνοντας μια από τις δύο σκάλες (η δεξιά είναι κατασκευασμένη μετά τον πόλεμο) φτάνουμε στο προαύλιο - εξώστη του παλατιού των προνοητών. Κατά μήκος της όψης στη στάθμη του ισογείου, έφερε μεγάλο μαρμάρινο εξώστη στον οποίο οδηγούσε εξωτερικό λίθινο κλιμακοστάσιο (εικόνα 45).

Σήμερα υπάρχει μόνο η σκαλινάδα (σκάλα πέτρινη) σε σχήμα τραπεζιού που οδηγούσε στη πύλη (εικόνα 46). Μετά το τελευταίο σκαλί υπάρχει μια επίπεδη έκταση, όπου διακρίνονται τα θεμέλια των ανακτόρων (εικόνα 47).

Σ'αυτά ήταν η έδρα του Βενετσιάνου προνοητή. Μετά την κατάλυση της Βενετικής εξουσίας χρησίμευσε για έδρα του Γάλλου στρατηγού - διοικητή και αργότερα του Άγγλου αρμοστή. Όταν έπαψε να χρησιμοποιείται απ' αυτόν, στεγάστηκε στην αρχή της λειτουργίας της η Ιόνιος Ακαδημία (1818-1824).

Εικόνα 45. Σκίτσο του παλατιού του Προνοητή από το Μ. Πιέρρη. (Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας)

Εικόνα 46. Η σκαλινάδα σε σχήμα τραπεζιού.

Εικόνα 47. Θεμέλια Παλατιού Προνοητή.

Πίσω από τα παλάτι των Προνοητών, προς τα βόρεια, υπάρχουν οι τοίχοι από το τριώροφο κτίριο της Γραμματείας (εικόνα 48). Καταστράφηκε και αυτό από τους βομβαρδισμούς των εχθρικών αεροπλάνων κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου. Προπολεμικά, σε αυτό στεγάζονταν πολεμικό μουσείο με όπλα και λόγχες, που είχε χρησιμοποιηθεί μέχρι το 1940 ο ελληνικός στρατός.

Στο κτήριο αυτό, όταν υπήρχε στο Φρούριο κέντρο εκπαίδευσης νεοσύλλεκτων στρατιωτών, έγιναν μερικές εργασίες συντήρησής του.

Εικόνα 48. Τοίχοι από το τριώροφο κτίριο της Γραμματείας.

Έξω απ' αυτό διασώζεται ακόμη το θαυμάσιο Βενετσιάνικο πολυγωνικό πηγάδι, που συνιστά ένα ακόμη εραλδικό μνημείο του Παλαιού Φρουρίου. Διακρίνονται τα οικόσημα N. Erizzo και Z. Balbi, ένα λιοντάρι του Αγίου Μάρκου και μια επιγραφή του 1732. (εικόνα 49)

Ανεβαίνοντας το ανηφορικό λιθόστρωτο σώζονται ακόμα οι ισόγειοι τοίχοι του κτηρίου της φοβερής βενετσιάνικης φυλακής.

Στον α' όροφο που γκρεμίστηκε και αυτός στην ίδια χρονική περίοδο, έμεινε στα χρόνια της Βενετοκρατίας ο διοικητής των φυλακών και η φρουρά.

Προπολεμικά, μπορούσες να μπεις στο ισόγειο που ήταν φυλακή και να δεις τους σιδερένιους κρίκους που ήταν μπηγμένοι στους τοίχους. Άπαντους δένονταν με βαριές αλυσίδες οι άτυχοι φυλακισμένοι. Από τα μικρά παράθυρα με τα χοντρά σιδερένια κάγκελα έμπαινε λιγοστό φως και αέρας. Με λίγη φαντασία και νόμιζες πως βλέπεις σκελετωμένες μορφές και άκουγες βογγους να ηχούν στα βάθη της μεσαιωνικής φυλακής. Προχωρώντας βλέπουμε αριστερά μας Θεμέλια γκρεμισμένων κτιρίων. Μεταξύ του κτηρίου της Γραμματείας και του Ρολογιού υπήρχε το μεγάλο οπλοστάσιο και η αποθήκη πυρομαχικών (εικόνα 50).

Εικόνα 49. Βενετσιάνικο πηγάδι, ένα από τα κυριότερα εραλδικά μνημεία του Παλαιού Φρουρίου.

Εικόνα 50.

Στη νότια πλευρά του φρουρίου (περιοχή Βερσιάδας) υπήρχε μια ομάδα κατοικιών κατασκευασμένων ως επί το πλείστον μετά την πολιορκία του 1716, και την καταστρεπτική έκρηξη της πυριτιδαποθήκης το 1718. Σ' αυτό το μέρος αργότερα, οι Άγγλοι έχτισαν την εκκλησία τους σε δωρικό ρυθμό, αφού γκρέμισαν όσα κτίρια υπήρχαν. Η εκκλησία αυτή του Αγ. Γεωργίου, μετά την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, μετατράπηκε σε ορθόδοξη και κοσμήθηκε με το παλαιό τέμπλο του Αγ. Σπυρίδωνος και άλλες παλιές εικόνες.

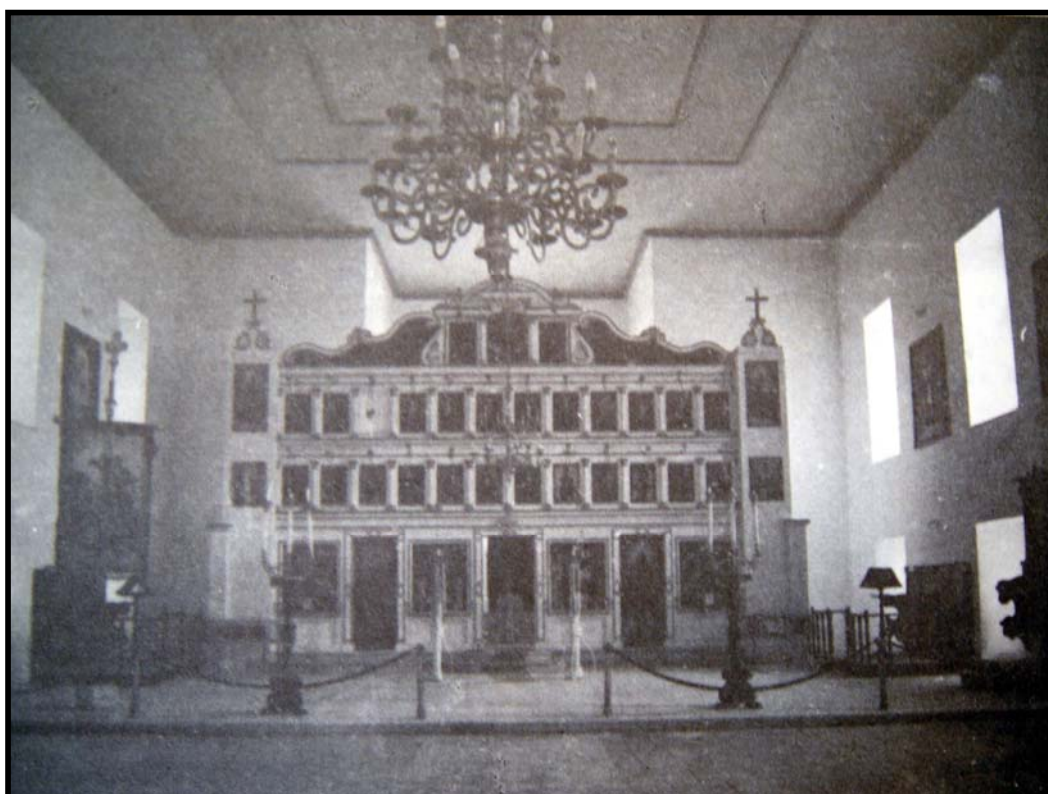
Στο εσωτερικό, ο χώρος αρχικά διαιρείτο σε τρία κλίτη από δύο σειρές σιδερένιων κιόνων, που στήριζαν και γυναικωνίτη σε σχήμα Π. Φιλοξένησε επίσης για ένα μεγάλο διάστημα και τα κειμήλια που έφεραν μαζί τους οι κάτοικοι της Πάργας, μετά την πώληση της πόλης αυτής από τους Άγγλους στον Αλί Πασά (εικόνα 51, 52).

Στην αρχή περίπου του χώρου αυτού, υπάρχει η μεγάλη υπόγεια δεξαμενή του Φρουρίου, χωρητικότητας 17.000 κυβ. ποδιών (εικόνα 53).

Δεξιά διακρίνεται νεότερο κτίριο και οι φούρνοι του στρατού, (εικόνα 54, 55).

Εικόνα 51. Ναός Αγίου Γεωργίου

Εικόνα 52. Το παλαιό τέμπλο του Αγ. Σπυρίδωνος

Εικόνα 53. Υπόγεια στοά που οδηγεί στη μεγάλη υπόγεια δεξαμενή του Φρουρίου.

Εικόνες 54, 55. Φούρνοι του στρατού.

Στο χώρο της Βερσιάδας, που είναι αρκετά ανοιχτός και επίπεδος και βρίσκεται κάτω από το Βράχο του Πύργου της ξηράς και στραμμένος προς το γραφικό όρμο της Γαρίτσας, δίνονται το καλοκαίρι υπαίθριες παραστάσεις (εικόνα 56).

Πίσω από την εκκλησία του Αγ. Γεωργίου, σώζεται αγγλική πυριτιδαποθήκη (εικόνα 57), στη δυτική θύρα της οποίας βρίσκεται το εναπομείναν από την καταστροφική έκρηξη του 1718 οικόσημο του Γενικού Προνοητή της Θάλασσας Francesco Correr (1724-1728), ενώ στην ανατολική θύρα είναι εντοιχισμένο το οικόσημο του Γενικού Προβλεπτή Θαλάσσης Marco Antonio Diedo (1728-1731), με την επιγραφή του 1731 (εικόνα 58, 59):

D.O.M.
SENA TUS CONSULTO
MARCI ANTONII DIEDO SUMMI CLASSIS MODERATORIS
AUSPICIIS
PRAECIPITI RUPIS SAXO PROSTRATUM
ZACCARIAS BALBI CORCYRAE PRAEFECTUS
ITERUM A FUNDAMENTIS EREXIT
MDCCXXXI

Εικόνα 56. Η Βερσιάδα.

Εικόνα 57. Αγγλική πυριτιδαποθήκη.

Εικόνες 58, 59. Οικόσημο του Γενικού Προνοητή της Θάλασσας Francesco Correr και το οικόσημο του Γενικού Προβλεπτή Θαλάσσης Marco Antonio Diedo

Μεταξύ της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου και της Πυριτιδαποθήκης, ένας δρόμος οδηγεί στην κύρια είσοδο της Ακρόπολης (Cittadella)

Στη δεξιά πλευρά του ανηφορικού δρόμου, που οδηγεί στην κύρια είσοδο της Ακρόπολης και η οποία προστατευόταν από ένα μικρό προμαχώνα, το οχυρό της Campana οχυρωμένο με τηλεβόλα, σώζονται υπολείμματα της κατοικίας του Γραμματέα των Προνοητών, με φοβερή φυλακή στο ισόγειο, η οποία έφερε τριπλή σειρά σιδηρών κιγκλιδωμάτων.

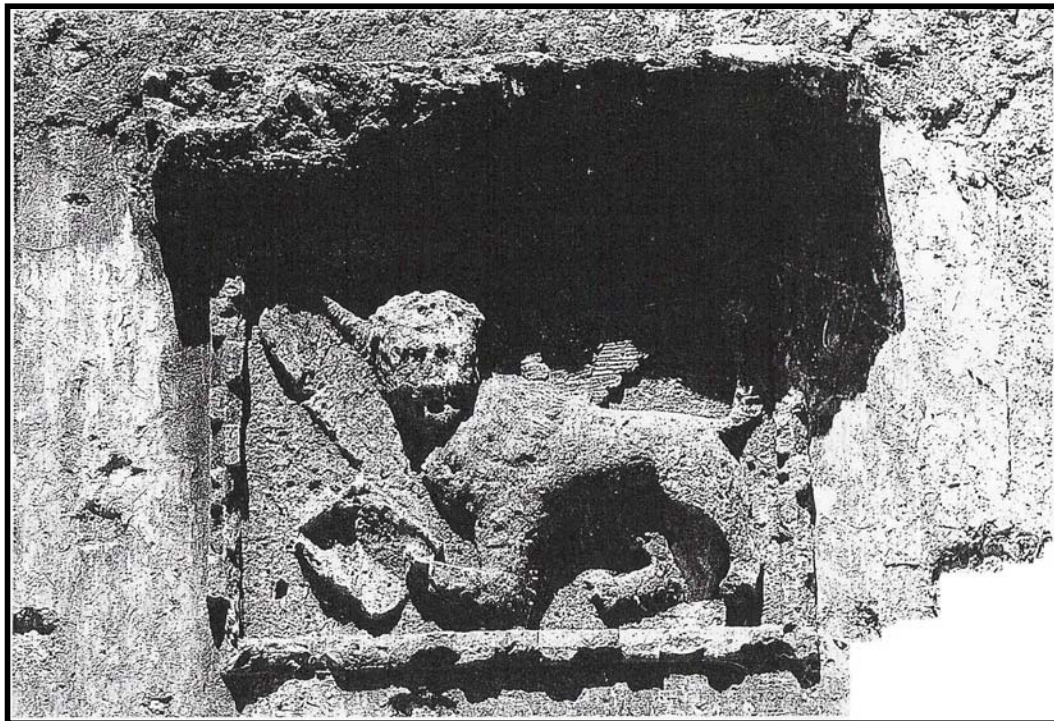
Ακολουθώντας το δρόμο που οδηγεί προς την Ακρόπολη, υπάρχει αριστερά μια μικρή σκάλα που οδηγεί στο κωδωνοστάσιο (που φέρει ενσωματωμένο ένα μεγάλο ρολόι) μιας από τις πολυάριθμες εκκλησίες που κοσμούσαν άλλοτε το Παλαιό Φρούριο. Στον ίδιο χώρο υπάρχει μία ακόμα στέρνα (εικόνα 60).

Το πέτρινο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου (εικόνα 61), σύμβολο της θαλασσοκράτειρας Βενετίας, δεσπόζει και σ' αυτό το χώρο, τόσο πάνω από την είσοδο της Ακρόπολης όσο και στην έξοδο του οχυρού της Campana, που βρίσκεται στο αριστερό μέρος της στοάς της εισόδου και οδηγεί με ένα χαρακτηριστικό λιθόστρωτο δρόμο στην περιοχή που βρισκότουσαν άλλοτε οι στρατώνες Pasqualigo.

Εικόνα 60. Κωδωνοστάσιο, υπόλειμμα εκκλησίας που δεν σώζεται σήμερα, αριστερά της εισόδου της ακρόπολης.

Εικόνα 61. Το πέτρινο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου

Μπαίνουμε στη θολωτή στοά, που φωτίζεται από πάνω με φεγγίτες, ενώ με ειδικό αποχετευτικό σύστημα διοχετεύονται τα νερά της Βροχής. Πάνω απ' αυτήν ήταν το οχυρό της Καμπάνας. Στη μέση της στοάς, αριστερά, είναι η έξοδος κινδύνου του οχυρού.

Περνώντας τη στοά της εισόδου φθάνουμε στο χώρο που απλωνόταν η παλιά Ακρόπολη (Cittadella) ανάμεσα από τον Πύργο της ξηράς και τον Πύργο της Θάλασσας. Μέσα στην Ακρόπολη βρίσκονταν πολλές πυριτιδαποθήκες, δεξαμενές νερού, αποθήκες όπλων και πολεμοφοδίων. Τόσο μέσα στην Ακρόπολη όσο και στο υπόλοιπο Φρούριο, υπήρχαν πολλές ιδιωτικές κατοικίες και πολλές εκκλησίες λατινικές και ορθόδοξες. Να αναφέρουμε ενδεικτικά τον καθεδρικό ναό του Αγίου Αρσενίου, που μετατράπηκε σε λατινική μητρόπολη από τους Ανδεγαυούς και καταστράφηκε από την καταστροφική έκρηξη του 1718 και τους ναούς των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου με τα δύο μετόχια, την Παναγία την Πορτιώτισσα, τους Αγίους Αναργύρους κ.ά.

Στα δεξιά του δρόμου που περνάει μπροστά από τους πρόποδες του Πύργου της ξηράς, σώζεται ακόμη ένα κτίριο φυλακών της εποχής (εικόνα 62). Αποτελεί ένα από τα παλαιότερα κτήρια του Παλαιού Φρουρίου και χρονολογείται στην εποχή της Ενετοκρατίας (επιγραφή επισκευής 1786).

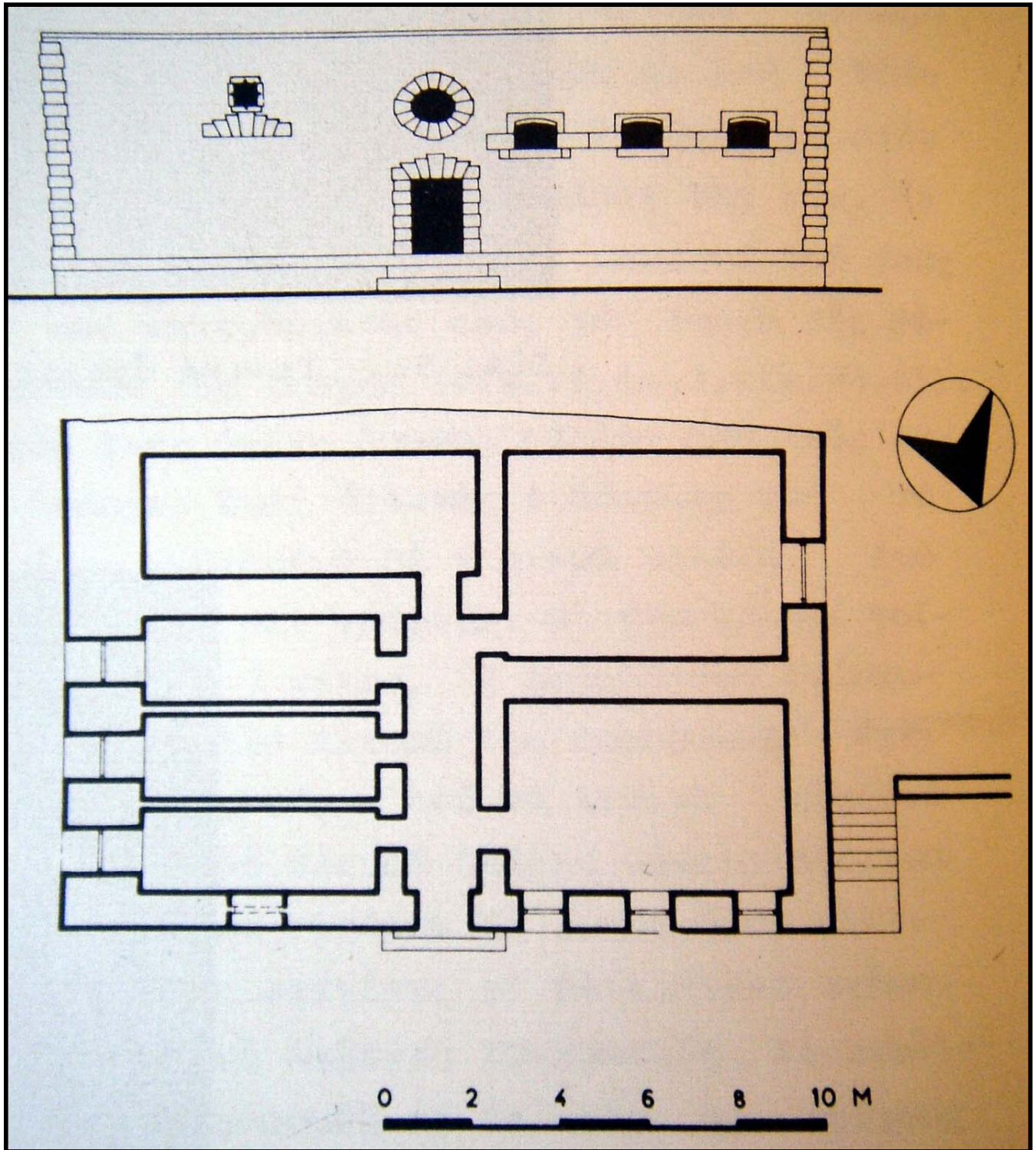
Το κτήριο ήταν αρχικά ισόγειο και επί Αγγλοκρατίας προστέθηκε ένας ακόμα όροφος. Στο ισόγειο υπάρχει θολωτός διάδρομος που διαιρεί το κτήριο σε δύο ίσα μέρη. Το ΝΑ τμήμα είναι χωρισμένο σε τέσσερα κελιά, ενώ το ΒΔ σε δύο ίσα μέρη. Στο κέντρο της πρόσοψης η θύρα εισόδου και πάνω από αυτήν φεγγίτης. Στην δεξιά πλευρά της πρόσοψης υπάρχουν τρία μικρά παράθυρα (εικόνα 63). Μία πέτρινη σκάλα οδηγεί στην ΒΔ όψη του. Παρουσιάζεται ήδη στο χάρτη του Fotinelli (18ος αιώνας) ως φυλακή. Ας σημειωθεί ότι αρκετοί επώνυμοι κατά καιρούς αντιπολιτευόμενοι της εκάστοτε εξουσίας, φιλοξενήθηκαν στα κελιά της. Στη ΒΔ όψη διακρίνεται μια επιγραφή με χρονολογία 1786:

**EX AERE PROSCRIPTORUM
FIT LOCUS PUNIENDORUM
MDCCLXXXVI**

Εικόνα 62. Κτίριο φυλακών

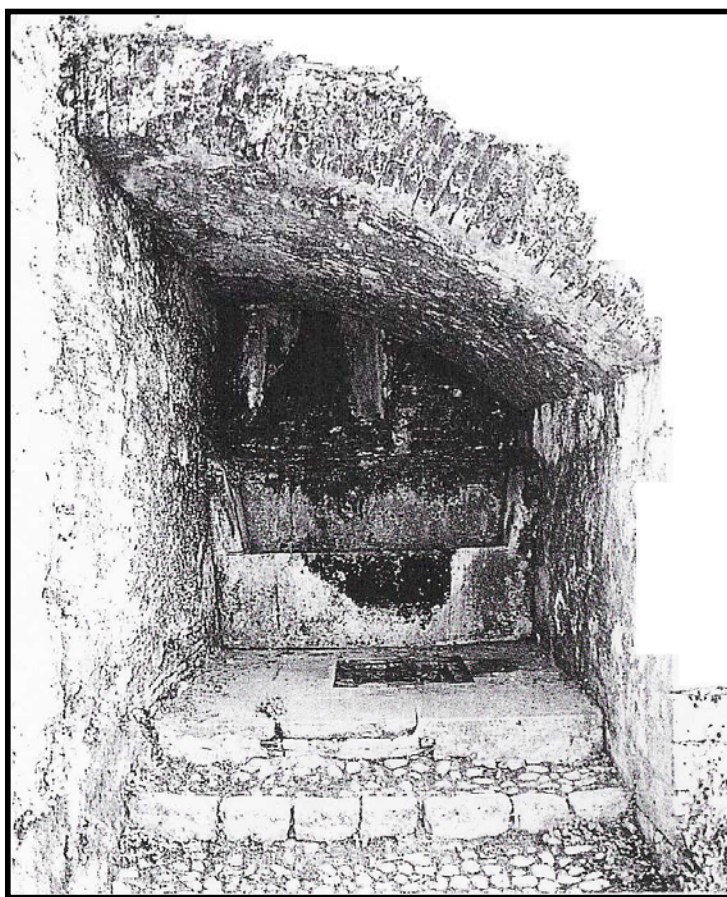

Εικόνα 63. Όψη και Κάτοψη Φυλακόν.

Δίπλα στη σκάλα που οδηγεί σε αυτή την πλευρά του κτιρίου, υπάρχει ένα ενδιαφέρον σύστημα αποχέτευσης των ομβρίων υδάτων που κατεβαίνουν από το βράχο. Ας σημειωθεί ότι υπολείμματα του αρτίου αυτού συστήματος αποχέτευσης που διέθετε το Παλαιό Φρούριο διασώζονται μέχρι σήμερα σε διάφορα σημεία, σε καλή κατάσταση (εικόνα 64).

Στη βάση της σκάλας που οδηγεί στην κορυφή του Πύργου της ξηράς, μια υπόγεια στοά μήκους 25 μ. οδηγεί σε τέσσερα ακτινωτά πυροβολεία με μέτωπο προς την πόλη, αναμορφωμένα κι αυτά από τους Άγγλους.

Εικόνα 64. Λεπτομέρεια του συστήματος απορροής των όμβριων υδάτων.

Προχωρώντας αριστερά αντικρίζουμε ένα μεγάλο τούβλινο κτήριο. Το έχτισαν οι Άγγλοι για στρατιωτικό νοσοκομείο και έχει χρονολογία 1835. Στο ύψος περίπου της στέγης του κτηρίου αυτού υπήρχε γέφυρα που ένωνε τους δύο λόφους (εικόνα 65).

Μετά την ένωση (1864) και μέχρι το 1940 ήταν στρατιωτικό νοσοκομείο για τους άντρες του 10^{ου} Συντάγματος. Μεταπολεμικά στεγάσθηκε για ένα διάστημα σχολή εφέδρων αξιωματικών. Αρκετά χρόνια δεν έχει χρησιμοποιηθεί μ' αποτέλεσμα να έχει υποστεί σημαντική φθορά, (εικόνα 66, 67).

Το 1990 δόθηκε στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Μπροστά από το κτίριο αυτό υπάρχει ένας μεγάλος επίπεδος χώρος που έχει ονομαστεί από τη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών, πλατεία ηρώων και έχει στηθεί μνημείο πεσόντων.

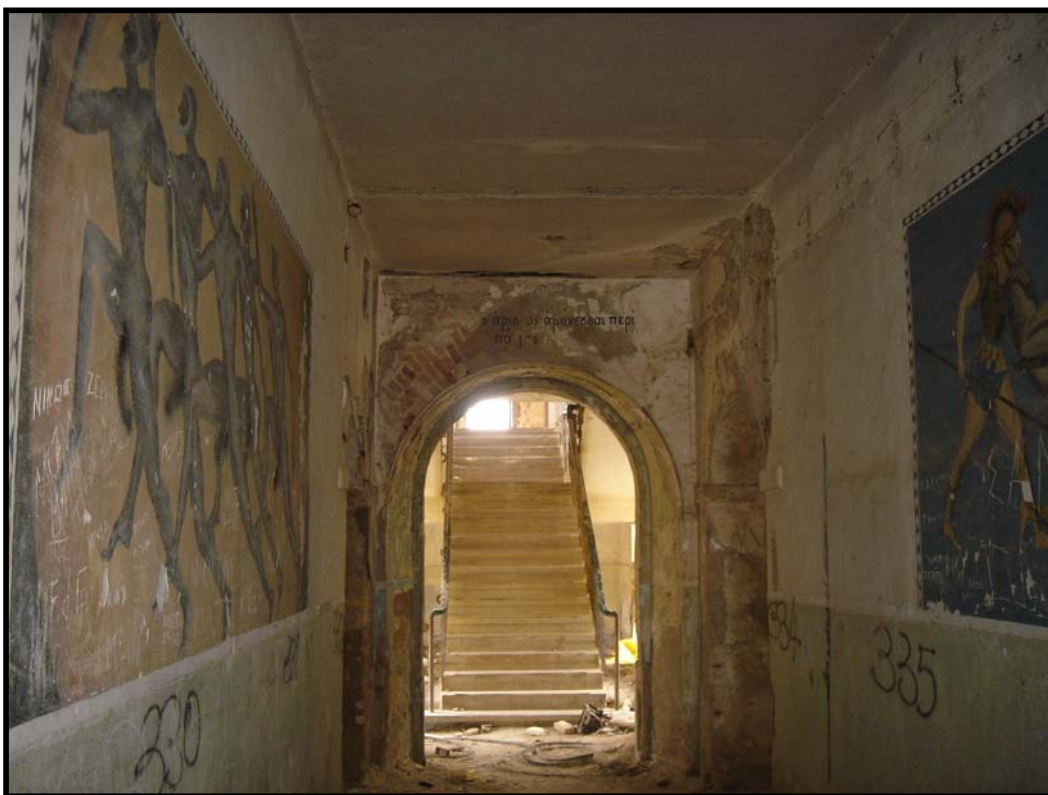

Εικόνα 65. Στέγη στρατιωτικού νοσοκομείου.

Εικόνα 66. Πίσω όψη του στρατιωτικού κτιρίου.

Εικόνα 67. Εσωτερικός διάδρομος. Φαίνεται η φθορά που έχει υποστεί.

Προχωρώντας στην ανατολική άκρη αυτής της πλατείας αρχίζει ένα ανηφορικό λιθόστρωτο, αρκετά φθαρμένο, στη βορειοδυτική πλαγιά του ανατολικού λόφου του Φρουρίου.

Ο δρομίσκος αυτός μας οδηγεί προς σε μια χαμηλή πύλη ύψους 1,60μ. Μπαίνοντας μέσα αντικρίζουμε μια απότομη πέτρινη σκάλα με 59 σκαλιά κάτω από μια πέτρινη στοά (εικόνα 68). Ακολουθεί ένα πλατύσκαλο κι ύστερα άλλα 12 σκαλιά και φτάνουμε στην επίπεδη κορυφή του ανατολικού λόφου (του φρουρίου τους Θάλασσας). Η επιφάνεια αυτή είναι ωσειδής με μήκος 38 μέτρα από βόρεια προς νότια και 31 μέτρα από δυτικά προς ανατολικά. Το ύψος της από τη Θάλασσα είναι 51μ. Στο δάπεδο της κορυφής του λόφου βλέπουμε μεταλλικά σκεπάσματα στέρνας νερού. Προχωρώντας προς τ' ανατολικά αντικρίζουμε ένα άνοιγμα. Κατεβαίνουμε ένα σκαλί 50-60εκ. και βρισκόμαστε κάτω από μια πλαγιαστή τούβλινη στοά, όπου υπάρχει πέτρινη σκάλα με δώδεκα σκαλοπάτια. Φτάνουμε σ' ένα πλατύσκαλο. Προς τ' ανατολικά υπάρχει ένα άνοιγμα (παρατηρητήριο ή θέση για μικρό κανόνι).

Κατεβαίνοντας άλλα τόσα σκαλιά φτάνουμε σε μια μεγάλη στοά - αίθουσα μήκους 19 μέτρων πλάτους 5μ. και ύψους 4,30μ. Στο νοτιοδυτικό άκρο της αίθουσας υπάρχει άνοιγμα καμπυλωτό σαν παράθυρο που κοιτάζει προς τα Νότια. Είναι κι αυτό κανονιοθυρίδα.

Εντύπωση μας προκαλεί το θαυμάσιο αυτό τεχνικό έργο φτιαγμένο στο βραχώδες έδαφος του ανατολικού λόφου (εικόνα 69).

Εικόνα 68. Λεπτομέρεια του θόλου της κλιμακωτής στοάς που καταλήγει στην κορυφή του Πύργου της Θάλασσας

Εικόνα 69. Ο ανατολικός λόφος του Φρουρίου.

Ανεβαίνοντας 5-6 σκαλιά φτάνουμε στο ψηλότερο σημείο του Κάστρου. Είναι ένα επίπεδο με μήκος 25 μέτρα από βόρεια προς νότια και 10 μέτρα από ανατολικά προς τα δυτικά. Στη νοτιοανατολική άκρη είναι ο πύργος του φάρου (εικόνα 70). Κτίστηκε το 1822 και είναι ο πρώτος φάρος των ελληνικών θαλασσών. Το 1924 έπαψε να λειτουργεί με προσωπικό και έγινε αυτόματος περιστροφικός (εικόνα 71).

Στη μέση σχεδόν της κορυφής είναι ο σταυρός που σ' αυτόν γίνονταν η έπαρση και υποστολή της σημαίας με στρατιωτικό τμήμα και σαλπικτή. Στην κορυφή του σταυρού υπάρχει κόκκινο φανάρι. Δίπλα από τον πύργο του φάρου μια μικρή στέρνα, που κτίστηκε για να εξυπηρετεί τις ανάγκες των φαροφυλάκων. Στο χώρο της κορυφής υπάρχουν εννιά παλιά κανόνια μπηγμένα στο χώμα. Απ' αυτά είναι δεμένα συρματόσχοινα που στηρίζουν το σταυρό. Τα κανόνια αυτά αποτελούσαν τη δύναμη των πυροβολείων που υπήρχαν εκεί.

Εικόνα 70. Ο Σταυρός στην κορυφή του πύργου της ξηράς.

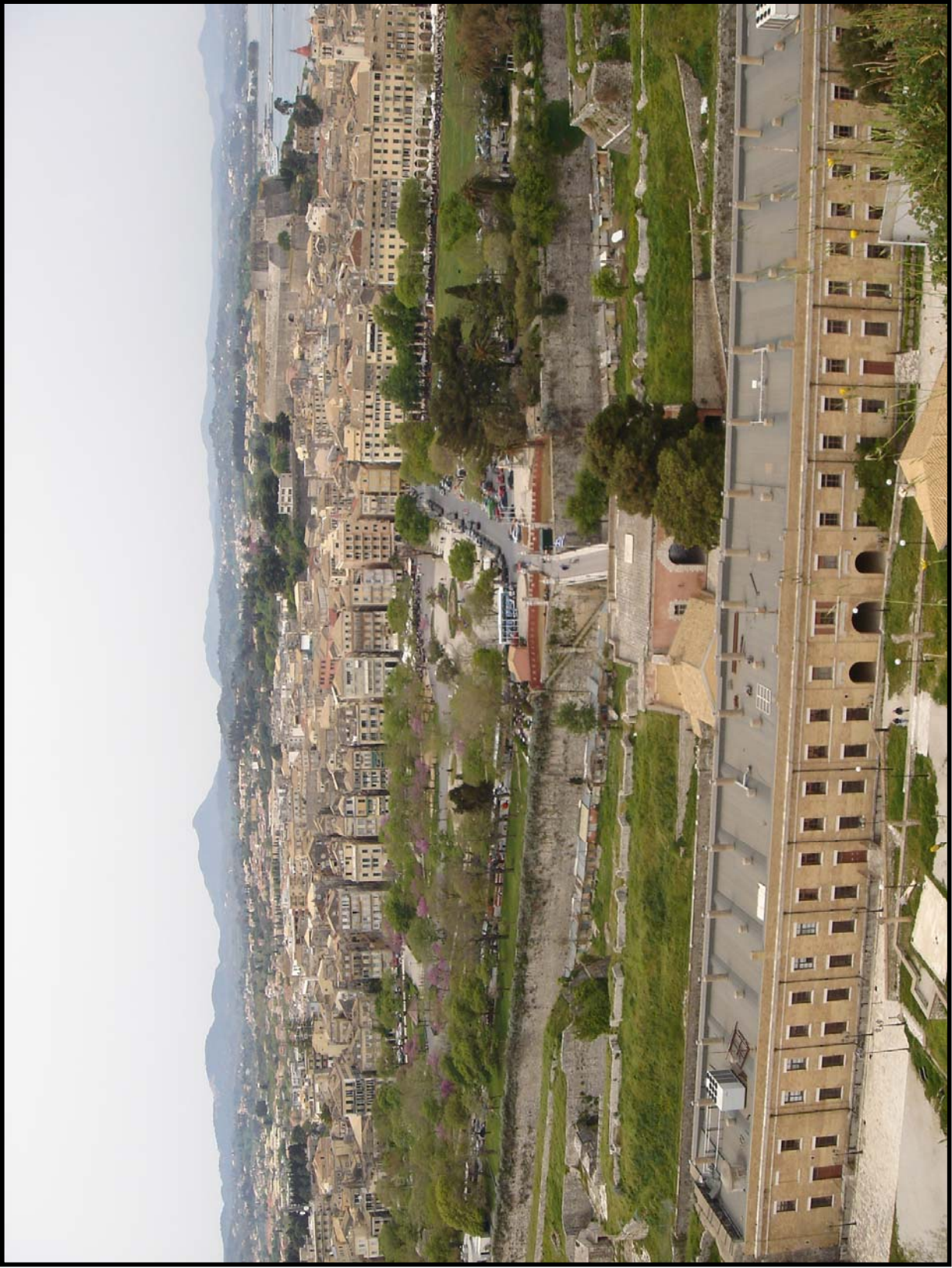

Εικόνα 71. Ο φάρος αυτός κατασκευάστηκε το 1822. Το ύψος του πύργου του είναι 8,5 μέτρα και το εστιακό του ύψος είναι 78 μέτρα.

Φαίνονται ακόμα οι βάσεις των δύο πυροβολείων. Στο επίπεδο της κορυφής του δυτικού λόφου το ύψος του φρουρίου είναι 64 μέτρα. Από εδώ, κοιτάζοντας προς τα δυτικά, βλέπουμε από κάτω όλο το εμπρός μέρος του φρουρίου και μακρύτερα ολόκληρη τη σημερινή πόλη σ' ένα θαυμάσιο πανόραμα (εικόνα 72). Κάτω από το επίπεδο της κορυφής υπάρχουν μίνες (στοές). Φαίνονται τα μεγάλα ανοίγματα τους προς τα δυτικά. Είναι τέσσερις και λίγο παρακάτω είναι τοποθετημένο μεγάλο μάρμαρο με ανάγλυφο το σύμβολο της Βενετίας. Κατεβαίνοντας την κορυφή κατηφορίζουμε προς τα νοτιοανατολικά και βρισκόμαστε σε μια εξωτερική έπαλξη, αφού περάσουμε μια μικρή γέφυρα που στηρίζεται σε τούβλινο τόξο.

Μπροστά μας αντικρίζουμε την ομορφιά του κόλπου της Γαρίτσας με τη γλώσσα του Ανεμόμυλου, νοτιοανατολικά τα βουνά της Ηπείρου και βόρεια πολύ κοντά μας απειλητικά τον γκρίζο τοίχο της Fortezza Vecchia.

Εικόνα 72. Πανοραμική θέα της πόλης, όπως φαίνεται από τον Πύργο της Εηράς.

Διαβαίνουμε ξανά τη μικρή γέφυρα κι ακολουθώντας το φθαρμένο κατηφορικό λιθόστρωτο φτάνουμε στην άκρη της χερσονήσου, στο Κάβο - Σίδερο. Εδώ υπάρχει ένα άπλωμα και τα ερείπια από τα θεμέλια διαφόρων κτισμάτων και δυο μισογκρεμισμένα αμυντικά οχυρά. Στους πρόποδες της ανατολικής βραχώδους πλευράς υπάρχει ένα κτίσμα με στέγη από πέτρινες πλάκες. Είναι η μεγαλύτερη από τις πέντε διχυτες σωζόμενες στρατιωτικές Βενετσιάνικες αποθήκες (εικόνα 73).

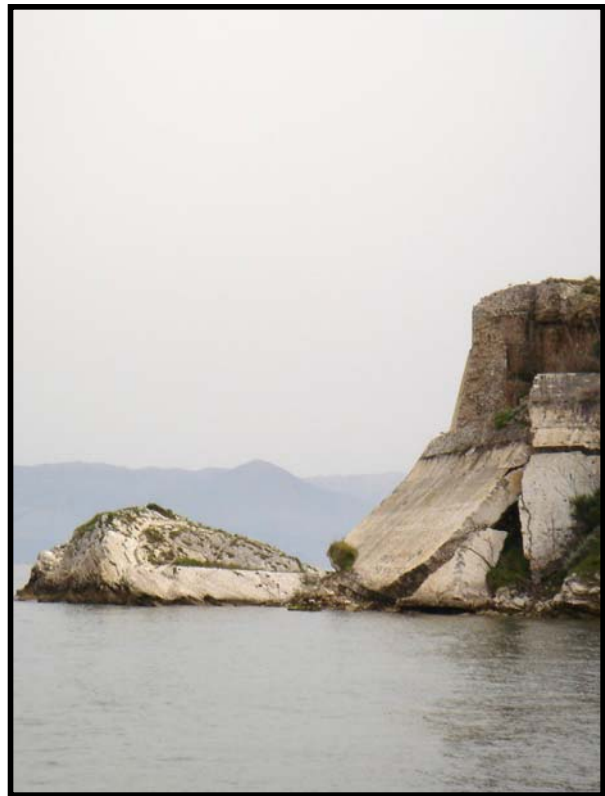
Προχωρώντας προς τα Βορειοανατολικά βλέπουμε το μεγάλο κομμάτι τείχους που κόπηκε - σχίσθηκε από το υπόλοιπο και πέφτοντας ξανακόπηκε οριζόντια στα δυο και ακούμπησε στην ακρογιαλιά (εικόνα 74). Βαδίζοντας προς τα δυτικά μπροστά μας είναι μια αποθήκη πυρομαχικών βενετσιάνικη. Την προσπερνάμε και φτάνουμε στις αποθήκες του στόλου. Προχωρούμε στη στοά και βγαίνουμε στο σημείο που φαίνεται η εσωτερική πλευρά της πύλης του Μαντρακιού.

Ανηφορίζοντας βγαίνουμε σ' ένα πλατύ χώρο όπου υπάρχουν τα θεμέλια των στρατώνων του Πασχαλίγου (εικόνα 75). Φτάνουμε στο χώρο που υπήρχε ο τριώροφος στρατώνας του Pasqualigo, χωρητικότητας 1.200 ανδρών . Εκεί έμεναν οι Σκλαβούνοι (Schiavonoι, Δαλματοί, δηλαδή μισθοφόροι στην υπηρεσία της βενετικής Δημοκρατίας, καθώς αργότερα και ο Γαλλικός Στρατός. Η κάτοψη του ήταν χωρισμένη σε διαμερίσματα για τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες (εικόνα 76, 77). Στο πίσω μέρος του υπήρχε μια στοά κατά μήκος της οποίας όπως αναφέρουν ο GRASSET SAINT SAUVEUR και ο BELLAIRE ήταν εγκατεστημένα τα μαγειρεία. Στην αριστερή πλευρά του ήταν το κτίριο του νοσοκομείου των φυλακών, τα παράθυρα του οποίου ακόμη διακρίνονται πάνω από την αποθήκη ανεφοδιασμού του στόλου.

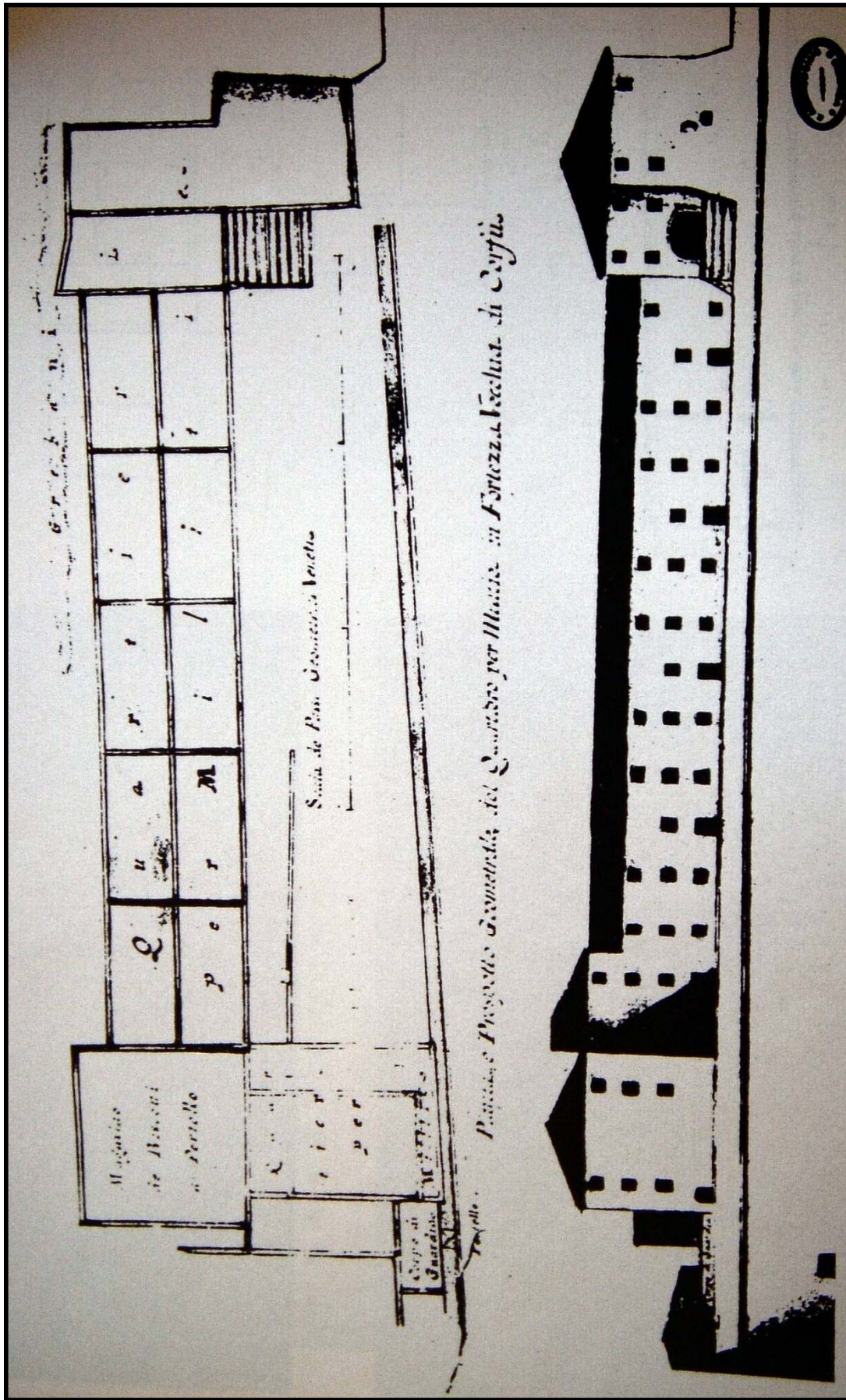
Εικόνα 73.

Εικόνα 74. Το μεγάλο κομμάτι τείχους που κόπηκε.

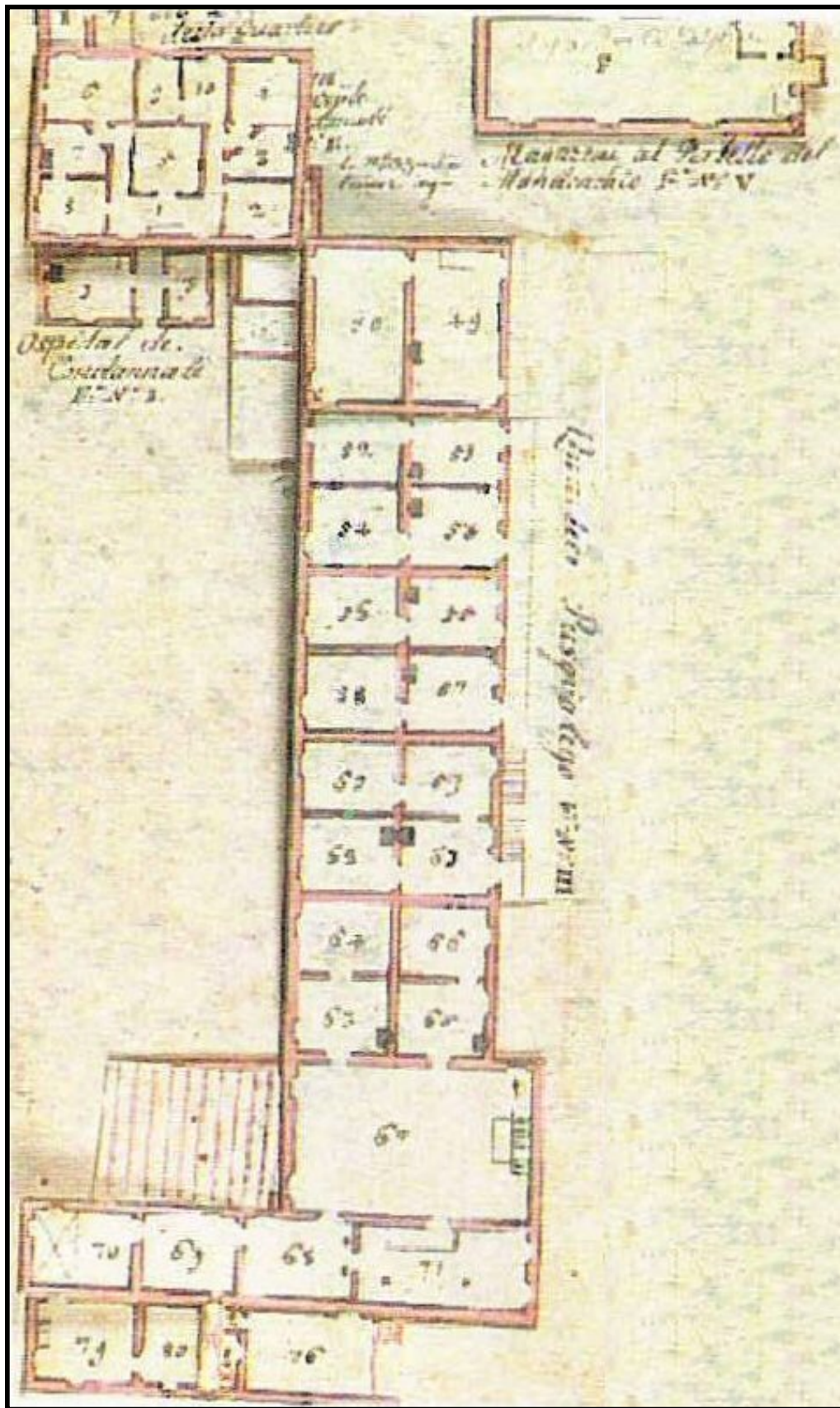

Εικόνα 76. Τοπογραφικό σχέδιο και γεωμετρικό σχέδιο του Καταλύματος.

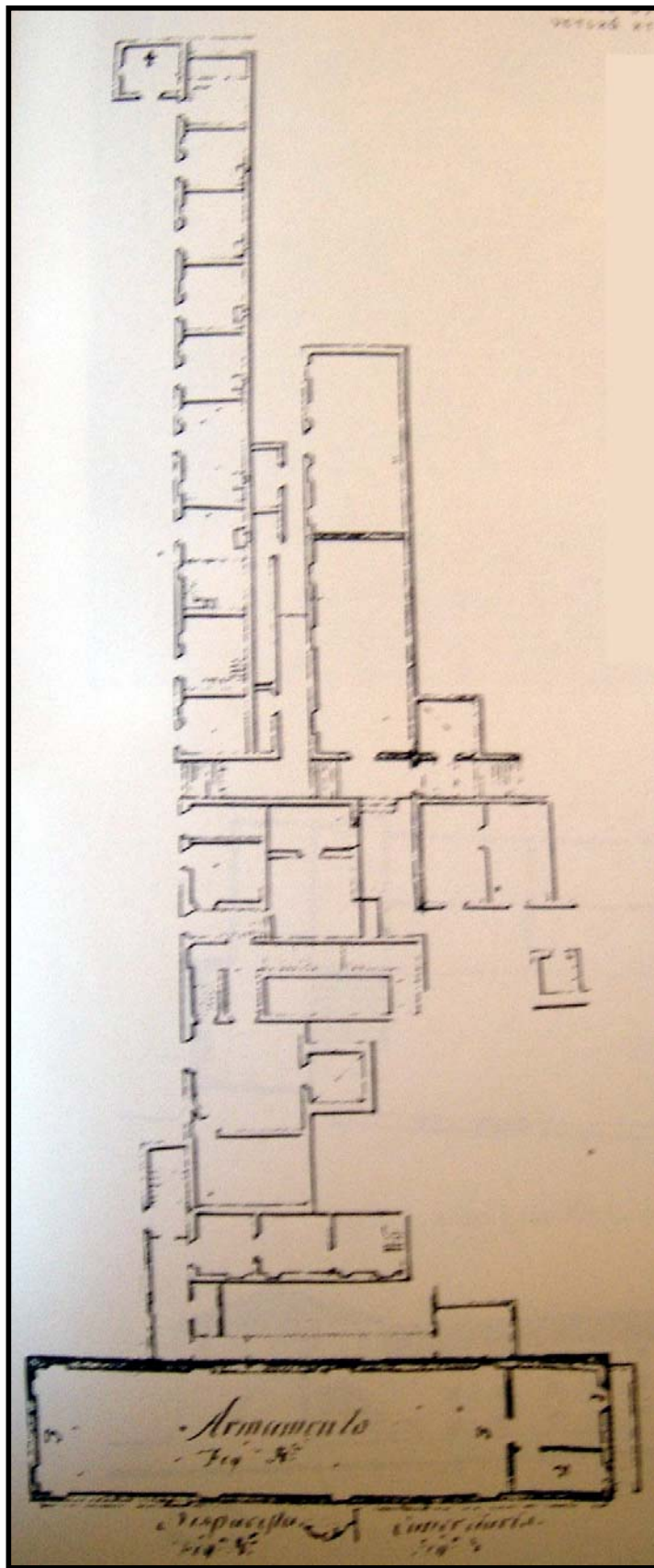
Εικόνα 77. Κάτοψη των στρατώνων Pasqualigo.

Περίπου στο χώρο αυτό και κάτω ακριβώς από το οχυρό της Campana, με το οποίο επικοινωνεί μέσω μιας μεγάλης πέτρινης κλίμακας, βρισκόταν το παλάτι του πρώτου Βενετού Γενικού προνοητή. (Palazzo Generalitio) που αργότερα χρησιμοποιήθηκε σαν στρατώνας (εικόνα 78).

Ήταν κι αυτό ένα κτίριο τριώροφο, χωρίς καμιά εξωτερική διακόσμηση με όψη στο βορρά, εξαιρετικά λιτό και αυστηρό, το ισόγειο του οποίου χρησίμευε σαν κρατητήριο. Στον πρώτο όροφο φιλοξενούσε το γραφείο του Γενικού προνοητή με πολυτελή εσωτερική διακόσμηση και εκτός των άλλων υπήρχαν δύο αίθουσες αναμονής.

Πίσω από τους στρατώνες υπάρχει ένας ανηφορικός δρόμος με φαρδιές κεκλιμένες βαθμίδες στρωμένος με όρθια τούβλα ο οποίος οδηγεί στην έξοδο κινδύνου του οχυρού της λεγόμενης “καμπάνας” (εικόνα 79). Το οχυρό αυτό βρίσκεται ακριβώς πάνω από τη θέση που ήταν κτισμένο το κτίριο του Γενικού Προνοητή .

Και τα δύο αυτά κτίρια δεν σώζονται πια. Μόνο στην άκρη του χώρου αυτού σήμερα, υπάρχει ένα τριώροφο κτίριο από λευκή πέτρα, κατασκευασμένο από τους Άγγλους (1850) (εικόνα 80), το οποίο προπολεμικά ήταν νοσοκομείο και σήμερα στεγάζει διάφορες υπηρεσίες.

Εικόνα 78. Κάτοψη Κτιρίου Γενικού Προνοητή.

Εικόνα 79. Η ανηφορική λιθόστρωτη κλίμακα που οδηγεί στο οχυρό της Camrana.

Εικόνα 80. Το Παλαιό Φρούριο γύρω στο 1935. Ανάμεσα στα κτίρια της Αγγλικής περιόδου, διασώζονται ακόμη πολλά από τα βενετικά οικοδομήματα που το φρούριο περιλάμβανε (φαίνονται καθαρά από αριστερά οι στρατώνες Πασχαλίγου και δεξιά το τριώροφο κτίριο από λευκή πέτρα που χρησίμευε ως Νοσοκομείο).

Από τους στρατώνες μπορούσε κανείς να κατευθυνθεί προς το λιμάνι του Μανδρακιου που βρισκόταν στο χαμηλότερο επίπεδο της νησίδας ακολουθώντας ένα φαρδύ κατηφορικό λιθόστρωτο δρόμο (εικόνα 81) που περνούσε δια μέσου μιας θολωτής στοάς κάτω από το κτίριο του νοσοκομείου των φυλακών και κατόπιν έστριβε κατά 90° αριστερά και συνεχιζόταν κατά μήκος της πίσω όψεως του νοσοκομείου. Από εκεί περνώντας από μια μικρή πύλη ανοιγμένη πάνω στα τείχη κατέληγε στο Μανδρακι. Κατευθείαν απέναντι από τη θολωτή στοά υπήρχε υπόγεια διάβαση που οδηγούσε στο Καβοσίδερο. Κατά μήκος και εκατέρωθεν του δρόμου προς το Μανδρακι υπήρχαν οι αποθήκες ανεφοδιασμού του στόλου (εικόνα 82). Μια απ' αυτές σώζεται ακόμη σήμερα κάτω από το κτίριο του νοσοκομείου, το οποίο απ' αυτή τη πλευρά, λόγω υψομετρικής διαφοράς που δημιουργεί ο κατηφορικός δρόμος, συνεχιζόταν με ένα ακόμη όροφο. Πάνω στη πόρτα της υπάρχει μια επιγραφή με χρονολογία 1790 (εικόνα 83).

Δίπλα ακριβώς στην πύλη της εισόδου του Μανδρακιου (εικόνα 84) υπάρχει η ημικυκλική πλατφόρμα του μεσαιού επιπέδου και από εκεί ξεκινά το τείχος της χαμηλής περιτείχισης που προχωρεί περιβάλλοντας το ακρωτήριο Καβοσίδερο. Πάνω στο τείχος διακρίνουμε τις επάλξεις που σώζονται ακόμα, και μια πύλη που βγαίνει στη θάλασσα.

Εικόνα 81. Ο φαρδύς κατηφορικός λιθόστρωτος δρόμος προς το Μανδράκι.

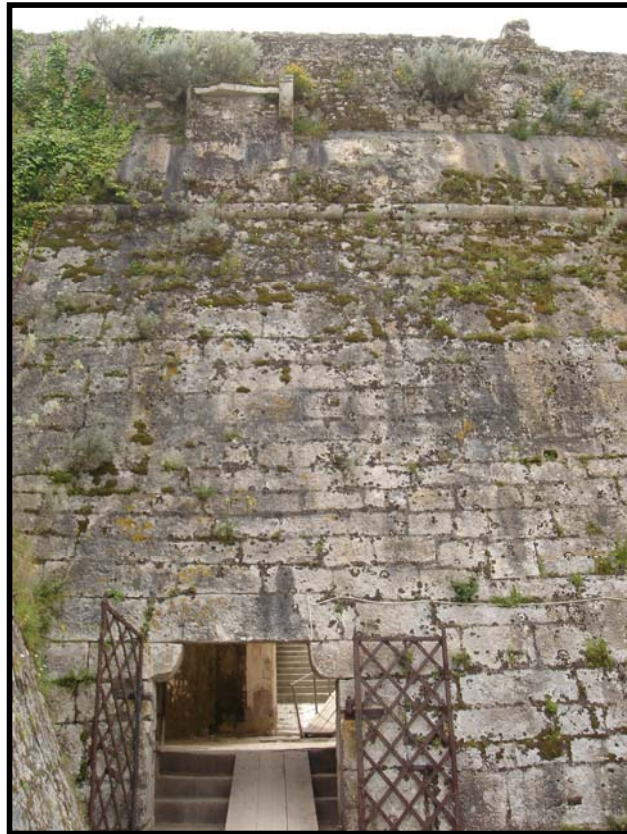

Εικόνα 82. Οι αποθήκες ανεφοδιασμού του στόλου.

Εικόνα 83. Αποθήκη ανεφοδιασμού του στόλου, με επιγραφή του 1790.

Εικόνα 84. Πύλη της εισόδου του Μανδρακιου.

Το Μαντράκι μπορούσε να περιλάβει δέκα «κάτεργα» (πλοία χωρητικότητας 500 περίπου τόνων) και άλλα μικρότερα πλοία. Στην ακτή του λιμανιού, επί Βενετών υπήρχαν αποθήκες, ταβέρνες, ένα υπόστεγο για τους εργάτες του στόλου και η θορυβώδης ζωή ενός λιμανιού. Το σχήμα του είναι ορθογώνιο τετράπλευρο, του οποίου η δυτική πλευρά χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα για την είσοδο και έξοδο των πλοιαρίων. Στα νεότερα χρόνια, απέκτησε την αίγλη του «αριστοκρατικού» λιμανιού της Κέρκυρας, εφόσον οι Άγγλοι λόρδοι, που στις αρχές του αιώνα χρησιμοποιούσαν το νησί μας σαν βάση εξόρμησης για τα κυνήγια τους στην απέναντι ηπειρωτική ακτή, άραζαν εκεί τα κομψά τους κόττερα. Τους μιμήθηκαν αργότερα και οι Έλληνες. Ο τελευταίος όμως πόλεμος, διέκοψε το γραφικό αυτό θέαμα.

Σήμερα, το λιμανάκι αυτό φιλοξενεί τα σκάφη του παραρτήματος Κέρκυρας του Πανελληνίου Ομίλου Ιστιοπλοΐας Ανοιχτής Θάλασσας (ΠΟΙΑΘ). Επίσης μια μικρή παραλία μπορεί να δροσίσει τον επισκέπτη (εικόνα 85).

Πίσω από το Μαντράκι, βρίσκονται δύο προμαχώνες (που ονομάζονταν *dritta*), που συνδέονται μεταξύ τους μ' ένα μακρό τείχος που αποτελεί και το αμυντικό έρεισμα του λιμανιού. Στη μέση του τείχους υπήρχε η επίσημη πύλη του Παλαιού Φρουρίου προς τη μεριά της θάλασσας, η κατασκευή της οποίας ολοκληρώθηκε όταν Βάιλος στην Κέρκυρα ήταν ο B. Soranzo, γι' αυτό και ονομάστηκε *Porta Soranza*. Μια άλλη ονομασία της ήταν *Porta Versante* («Πύλη στη Βερσιάδα» που σημαίνει πύλη στη βάση του λόφου), Η πύλη αυτή άνοιγε μόνο για τα επίσημα πρόσωπα, ενώ διακρίνεται η επιγραφή:

BERNARDUS SUPERANTIUS

Το 1600 στρατιωτικές ανάγκες επέβαλαν το κλείσιμό της. Έτσι φράχθηκε και έγινε εικονοστάσι (εικόνα 86). Αντικαταστάθηκε με την ήδη υπάρχουσα και σύγχρονη της στο αριστερό άκρο του τείχους, αυτήν δηλαδή που διαβαίνουμε και σήμερα η οποία όμως δεν διαθέτει τη δική της μεγαλοπρέπεια.

Από το χώρο αυτό, ο περιηγητής που αρέσκεται στις εκπλήξεις των παλαιών οικοδομημάτων, μπορεί να οδηγηθεί σε δύο υπόγειες διαβάσεις, που ανοίχθηκαν με την αναμόρφωση του Μαντρακιού για την εξυπηρέτηση των στρατιωτών και των πολιτών. Μια στα δεξιά της Porta Soranza, που ανέβαζε στο Παλαιό Φρούριο, και μια στη βάση του προμαχώνα που τον διαπερνούσε και έβγαινε στην άνυδρη τάφρο. Από εκεί, άλλη διάβαση ανέβαζε στο χώρο που βρίσκεται πίσω από την πύλη του Φρουρίου, απέναντι από τους αγγλικούς στρατώνες. Και οι 3 αυτές δίοδοι σώζονται μέχρι σήμερα σε καλή κατάσταση (εικόνα 87).

Εικόνα 85. Λιμάνι του Μανδρακιού.

Εικόνα 86. Λεπτομέρεια της Porta Soranza. της επίσημης άλλοτε πύλης του Φρουρίου από τη μεριά της Θάλασσας.

Εικόνα 87. Στη βάση του προμαχώνα υπήρχε πύλη η οποία οδηγούσε στην άνυδρη τάφρο.

Εδώ τελειώνει αυτό το σύντομο οδοιπορικό στο Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας, στο παρελθόν και την ιστορία του, η φυσική διαμόρφωση του χώρου, εξαιρετο δείγμα οχυρής θέσης και φυσικής χάρης, μαζί με τις οχυρώσεις προσδίνουν στο Παλαιό Φρούριο επιβλητικότητα και αίγλη, Πύργοι και ογκώδη οχυρά, υπόγειες διαβάσεις, κτίσματα που άφησαν οι διάφορες κυριαρχίες, ερείπια που άφησε ο χρόνος, οικόσημα και ανάγλυφα σαν προσωπικές και εθνικές σφραγίδες, κανόνια σε ειρηνική ενδοσκόπηση και υπέροχη θέα προς την πόλη και τη θάλασσα συνθέτουν το τοπίο του Π. Φρουρίου που είναι διανθισμένο με ιστορία και τοπικούς θρύλους. Δεν είναι υπερβολικός ο χαρακτηρισμός του σαν <<το πιο όμορφο και ισχυρό φρούριο της Ευρώπης, ένα πρότυπο για τις τέχνες>>.

ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ

Η εξέλιξη της πόλεως της Κέρκυρας είναι ισχυρά δεμένη με τα αμυντικά έργα που κατασκεύασαν οι κυρίαρχοί της, γι' αυτό και η περιγραφή τους είναι απαραίτητη για την εν συνεχεία εξέταση των κατοικιών και της πολεοδομίας . Αλλά εκτός από τη σημασία τους για την εξέλιξη της πόλεως τα αμυντικά έργα της παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον αυτά καθ' εαυτά σαν δείγματα της τεχνικής της εποχής τους. Ιδιαίτερα οι οχυρώσεις της Ενετοκρατίας που ή Γαληνότατη ανέθεσε σε μερικούς από τους καλύτερους αρχιτέκτονες και μηχανικούς της, λόγω της στρατιωτικής και ναυτικής σπουδαιότητας του νησιού, αποτέλεσαν ένα από τα τελειότερα συγκροτήματα της εποχής, αποδεικνύοντας την αποτελεσματικότητά τους με την απομάκρυνση των επιθέσεων των Τούρκων.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως οι Κερκυραίοι άρχισαν να εγκαταλείπουν την αρχαία πόλη τους, τη Χερσούπολη, μετά τις επιδρομές των Γόθων στα μέσα του 6ου αιώνα, και να καταφεύγουν στη δικόρυφη χερσόνησο που ήταν ή πλησιέστερη οχυρή θέση. . Η μικρή χερσόνησος που κτίστηκε ο οικισμός προεξέχει στο στενό της Κερκύρας με μορφή σχεδόν τριγωνική (οι διαστάσεις της είναι περίπου 600 μ. μήκος x 200 μ. πλάτος).

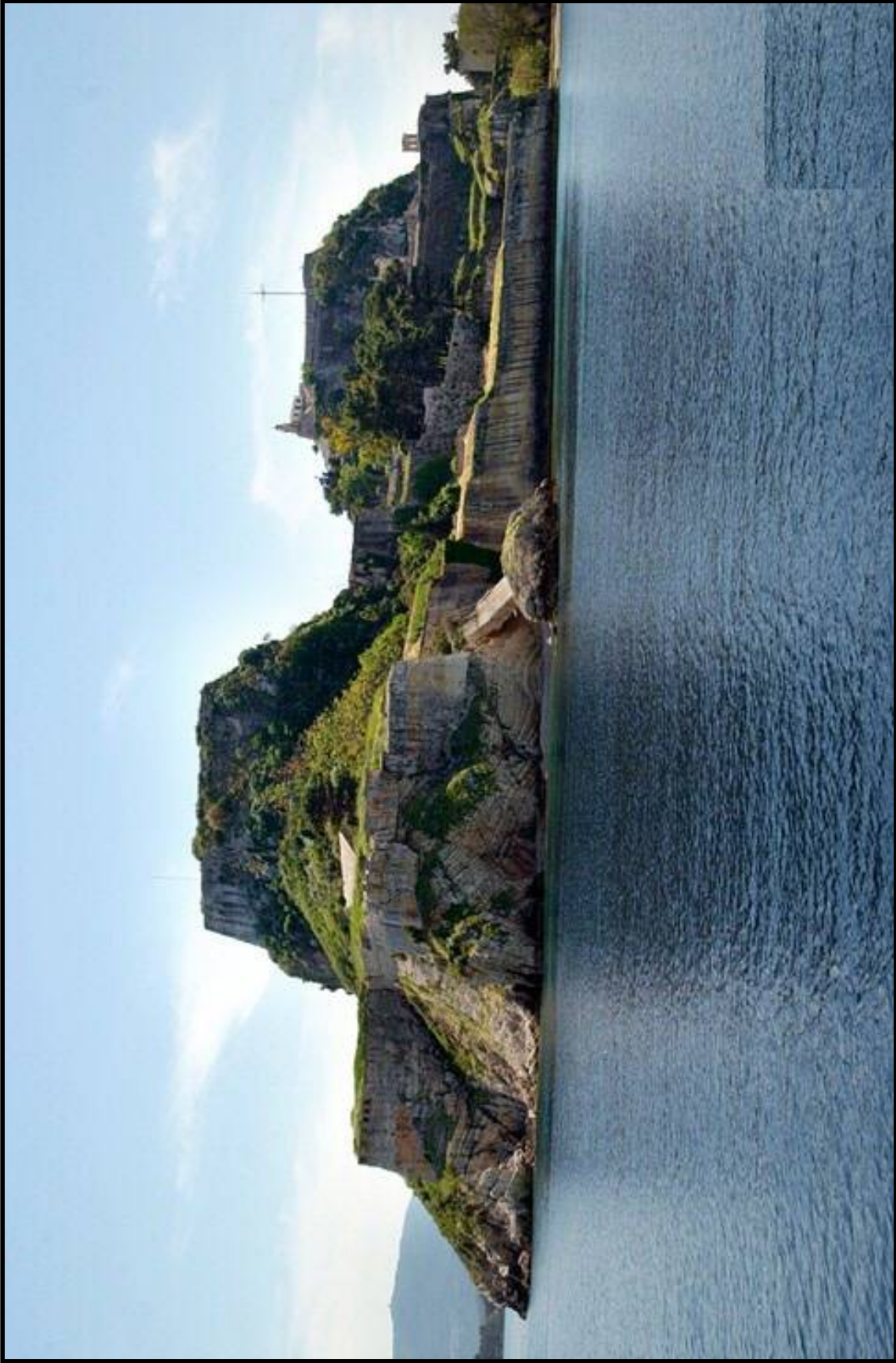

Στο ανατολικό άκρο καταλήγει σε ένα ακρωτήριο βραχώδες (εικόνα 88),

{κοινώς ακρωτήριο "ΚαΒοσίδερο" η ονομασία προέρχεται κατά τον Βροκίνη "Ό επί Ενετοκρατίας τειχισμός του Κερκυραϊκού Άστεως κ.λ.π.", Κέρκυρα 1892,σελ.6.) από την παραφθορά της ονομασίας Ακρωτήριων "Σιδήρειον" και όχι Αγίου Ισιδώρου από τον ομώνυμο ναό που πίστευαν ότι υπήρχε επί Ανδηγαύων.} ,

πού περιβάλλεται από βαθιά νερά ενώ στη βορινή πλευρά σχηματίζεται ένας μικρός φυσικός κόλπος πού χρησίμευε σαν λιμάνι.

Η πόλη αυτή αναπτύχθηκε γρήγορα και ήδη στις αρχές του 10ου αι. είχε τιμηθεί με τον τίτλο μητροπόλεως, ήταν περιτειχισμένη, και μάλλον τότε κτίστηκε στη μία κορυφή της ο λεγόμενος Παλιός Πύργος (CASTEL VECCHIO, πού αργότερα ονομάστηκε Πύργος της Θάλασσας). Ακόμα από την εποχή αυτή άρχισε να δημιουργείται ένα προάστιο έξω από τον οικισμό στη θέση περίπου της μεταγενέστερης πόλεως.

Εικόνα 88. Βορειοδυτική πλευρά – Καβοσιδέρο

Οι οχυρώσεις των Βυζαντινών συμπληρώθηκαν αργότερα από τούς Δεσπότες της Ηπείρου και τους Ανδηγαυούς, κυρίως όμως από τούς Βενετούς, τα έργα των οποίων επηρέασαν βαθιά την εξέλιξη της πόλεως.

(Οι Ανδηγαυοί οχύρωσαν την άλλη μορφή της Ακροπόλεως με τον Νέο Πύργο CASTEL Nuovo (W.MILLER σελ,615) που αργότερα ονομάστηκε Πύργος της Ξηράς (CASTEL DA TERRA ή CASTELLO DELLA CAMPANA).Ο Βροκίνης (σελ.7, σημ.2) ταυτίζει το Νέο Πύργο με τον πύργο της θάλασσας, αλλά τα σχέδια της εποχής μας πείθουν για το αντίθετο)

Η βυζαντινή οχύρωση με τις ενισχύσεις των Δεσποτών και των Ανδηγαυών φαίνεται στον παλιότερο χάρτη που έχουμε για το νησί, πού σχεδίασε ο BUONDELIMONTI στα 1422 (εικόνα 89),

(CHRISTOPHORI BUONDELIMONTI PRESBYTER FIORENTINI, "LIBER INSULARUM ARCHIPELAGI' Η μεσαιωνική πόλη φαίνεται εδώ εντελώς ενδεικτικά),

αλλά κυρίως σε ένα πολύτιμο σχέδιο που βρίσκεται στο βιβλίο του BREYDENBACH (εικόνα 90) που τυπώθηκε το 1486,

(MATTON, σελ .97. Το σχέδιο έχει αντιγράψει από τον NOE BIANCO και δημοσιεύτηκε πάλι το 1527 (ο.π.,σελ.95). Όπως αναφέρει ο P.LAVEDAN ("QU'EST-CE QUE L'URBANISME" , PARIS 1926, σελ.145)"ένα από τα πρώτα (βιβλία), ή πιο σπουδαία έκδοση του τυπογραφείου της Μαγεντίας είναι η διήγηση του ταξιδιού του BERNARD DE BREYDENBACH στους Αγ.Τοπούς. Το "PELEGRINATIONES AD SEPULCRUM CHRISTI" (486) ,με τις εικόνες του χαραγμένες βάσει των σκίτσων του ζωγράφου REUWICK, (πού συνόδευσε τον BREYDENBACH στο ταξίδι του), μπορεί να θεωρηθεί σαν η πρώτη συλλογή πολεοδομικών απόψεων. Περιέχει πανοραμικές απόψεις των Χανίων, Πάρου, Κερκύρας, Μεθώνης, Βενετίας, Ρόδου, Ιερουσαλήμ").

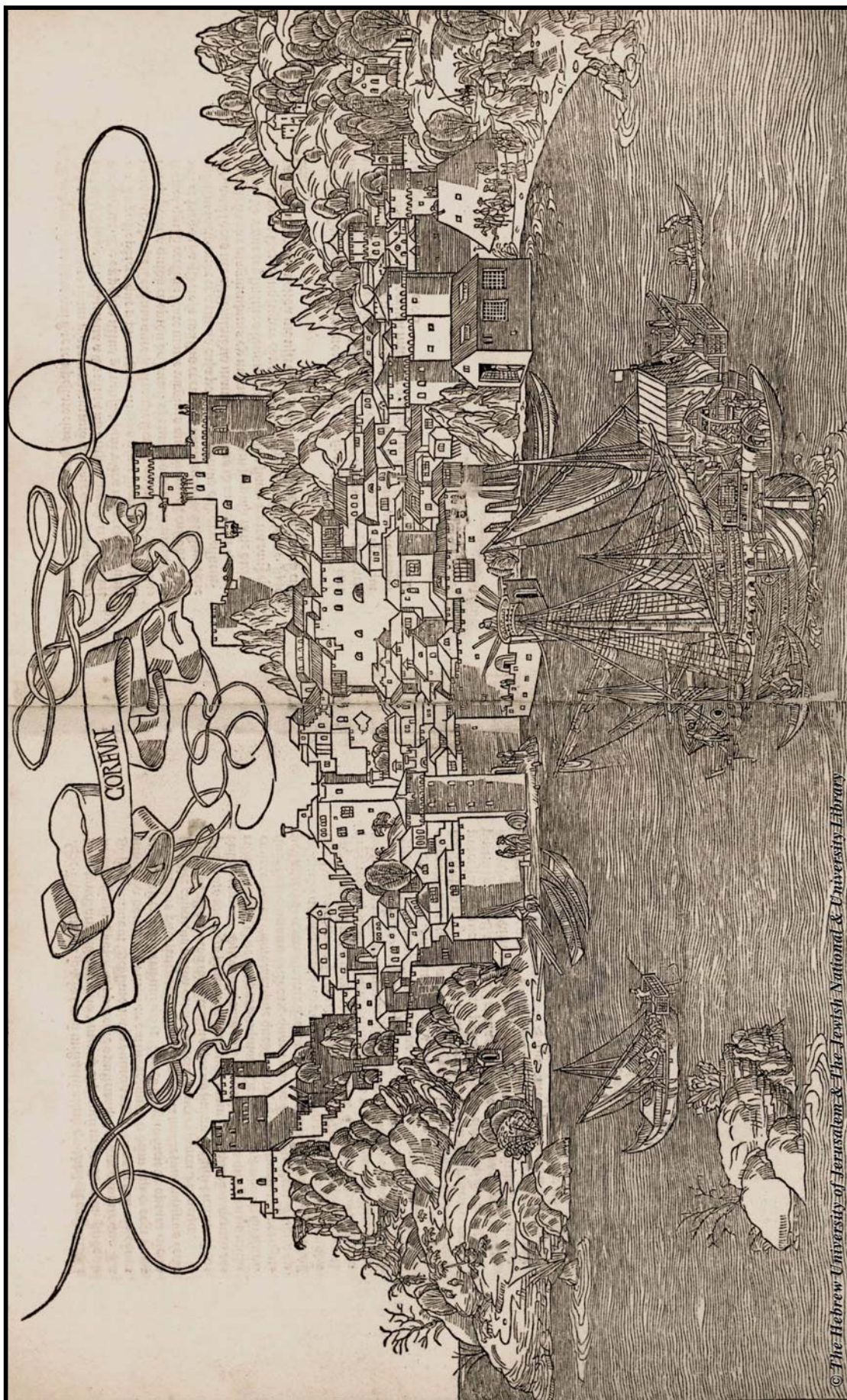

Στο σχέδιο αυτό που εμφανίζει την πόλη από την βορινή πλευρά, διακρίνονται οι δύο κορυφές με τούς αμυντικούς τους πύργους και ανάμεσά τους ο μικρός οικισμός με τη μητρόπολή του. Μία χαμηλή οχύρωση στην παραλία περιβάλλει τη χερσόνησο. Το τείχος προσαρμόζεται στη φύση του εδάφους και η συνέχειά του διακόπτεται από πύργους τετραγωνικούς και κυκλικούς που υψώνονται πάνω απ' αυτό. Η οχύρωση αυτή, όσο βέβαια μπορούμε να κρίνουμε από το σχέδιο του BREYDENBACH, δεν φαίνεται να έχει ακόμα ενισχυθεί από τούς Βενετούς, παρόλο που τα έργα τους άρχισαν στην ακρόπολη στις αρχές του 15ου αι. Έτσι ή σχεδίαση αυτής της απόψεως θα πρέπει να έγινε σε προηγούμενη εποχή (ίσως στις αρχές του αιώνα).

Τα οχυρωματικά έργα των Βενετών που άρχισαν στα 1402 και συνεχίστηκαν ως την πτώση της Βενετίας στα 1797, περικλείουν όλες τις εξελίξεις της αμυντικής τέχνης στο μεγάλο αυτό διάστημα. Επειδή όπως είναι φυσικό υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ των πολιτικών γεγονότων και της οργανώσεως της αμύνης του νησιού, την ανάπτυξη των Βενετικών οχυρωμάτων στην Κέρκυρα μπορούμε να διαιρέσουμε σε τέσσερις περιόδους, που καθορίζονται κυρίως από τα μεγάλα πολεμικά γεγονότα του νησιού, ή έχουν άμεση σχέση με τα πολιτικά γεγονότα, που πλαισιώνουν στην αρχή την πρόοδο και την επέκταση της Βενετίας στις θάλασσες της Ανατολής και αργότερα την κατάπτωσή της.

Εικόνα 90. Η Κέρκυρα σε σχέδιο του 1486 του *Von Breydenbach*.

Πρώτη περίοδος 1386-1537. ("Από την υποταγή της Κερκύρας στη Βενετία, ως την πρώτη καταστρεπτική Τουρκική πολιορκία) .

Στοιχεία για την πόλη ως τον 16^ο αι. έχουμε από τα έγγραφα των Βενετικών Αρχείων, από αναφορές ταξιδιωτών και από μερικά πολύτιμα σχέδια της εποχής. Από τα έγγραφα των Βενετικών Αρχείων που αφορούν στο νησί, πολλά έχουν δημοσιευθεί, ενώ άλλα παραμένουν ανέκδοτα στις Βενετικές βιβλιοθήκες. Ο Σάθας στο εννεάτομο έργο του "MONUMENTS INEDITS RELATIFS A L'HISTOIRE DE LA GRECE AU MOYEN AGE (Παρίσι 1880-1890) έχει περιλάβει όλα τα έγγραφα (DOCUMENTS) του SENATO MISTI E SEGRETA. Μελέτη που αναφέρεται ειδικά στα οχυρωματικά έργα και τη μορφή της πόλεως αυτή την περίοδο, είναι κυρίως η μελέτη του BACCHION,

(ο BACCHION σε πολλά σημεία δεν έχει ξεκαθαρίσει τα θέματα των τοποθεσιών. Μπλέκει την ακρόπολη με την πόλη) "IL DOMINIO VENETO SU CORFU" (VENEZIA 1956) που βασίζεται στα έγγραφα των Βενετικών Αρχείων. Ο MATTON πάλι στο έργο του "CORFOU" (Αθήνα 1960) στηριζόμενος κυρίως σε αφηγήσεις περιηγητών και στα σχέδια της εποχής, δίνει μία μικρή περιγραφή της ακροπόλεως.

Η αρχή της περιόδου αυτής χαρακτηρίζεται από την ανάγκη αντιμετώπισης του κινδύνου των Γενοβέζων ενώ το τέλος της από τον κίνδυνο των Τούρκων, εξαιτίας της απώλειας σημαντικών θέσεων στην Πελοπόννησο και τη Στερεά. Τα πρώτα ενισχυτικά έργα γίνονται μόνο στην ακρόπολη, γιατί εκεί βρίσκεται ο βασικός πυρήνας της πόλεως. Ο έξω της Ακροπόλεως οικισμός που θα αποτελέσει αργότερα την πραγματική πόλη δεν είναι ακόμη παρά ένα προάστιο (BORGO).

Με τα πρώτα έργα τους οι Βενετοί διαχώρισαν τη χερσόνησο από την κυρία νήσο με θαλάσσια τάφρο μεταβάλλοντας την σε τεχνητό νησί, (πού αναμφισβήτητα αποτελεί και το σημαντικότερο γεγονός), και άλλαξαν εντελώς τη βυζαντινή οχύρωση, δημιουργώντας ένα νέο περιτείχισμα σύμφωνο με τα αμυντικά συστήματα της εποχής.

(Η συνήθης λύση του τέλους του 15^{ου} αι. ήταν όπως αναφέρει ο ACKERMAN "ένα φρούριο με χαμηλούς Βαρύς κυκλικούς πύργους στις γωνίες, που είχαν θέσεις για τα πυροβόλα σε θολωτές εσωτερικές αίθουσες και στην οροφή. Ποικιλίες αυτής της οχυρωματικής μεθόδου βρίσκονται στις θεωρητικές μελέτες του LEONARDO DA VINCI και του DURER και εφαρμόσθηκαν στα φρούρια της Όστια (1483-1486, GIULIANO DA SANGALLO και BACCIO PONTELLI), στο CASTEL SANT'ANGELO στη Ρώμη (1490, GIULIANO και ANTONIO DA SANGALLO ο πρεσβύτερος), το SAZZANELLO στην Τοσκάνη (1490, σχεδιαστής ανώνυμος), στο λιμάνι της CIVITAVECCHIA (1508, BRAMANTE), και δια του LEONARDO επηρεάστηκε το σχέδιο του Πύργου CHAMBORD". ("THE ARCHITECTURE OF MICHELANGELO", έπανάκδ. HAR-. MONDSWORTH 1970.)

Οι παλιοί πύργοι εξαφανίστηκαν, οι κορυφές ισοπεδώθηκαν και κατασκευάστηκαν νέα οχυρά με ισχυρά τείχη. Δημιούργησαν ακόμη ένα μικρό τεχνητό λιμάνι- το Μανδράκι- κατασκευάζοντας ένα λιμενοβραχίονα στη βορινή πλευρά της ακροπόλεως.

(Η κατασκευή του λιμανιού άρχισε το 1401 (BACCION. την ονομασία αυτή (MANDRACCHIO) τη συναντάμε συχνά σε Βενετικούς παραλιακούς οικισμούς.)

Η σύνδεση αυτού του τεχνητού νησιού με την ξηρά έγινε με ξύλινη γέφυρα που τοποθετήθηκε στο βορειοδυτικό άκρο του, ενώ η πύλη εισόδου στο φρούριο τοποθετήθηκε στο μέσον περίπου του τείχους της βορινής πλευράς. Η μορφή που πήρε ή ακρόπολη στο τέλος της α' περιόδου των βενετικών οχυρώσεων εμφανίζεται στα σχέδια του BRAUN και του WEIGELIO που δημοσιεύθηκαν αντιστοίχως στα 1575 και 1580 (εικόνα 91, 92).

(Ο BACCHION, αναφέρει ότι ο BARTOLOMEO DA MANTOYA, δίνει περιγραφή του Φρουρίου στο στάδιο αυτό) .

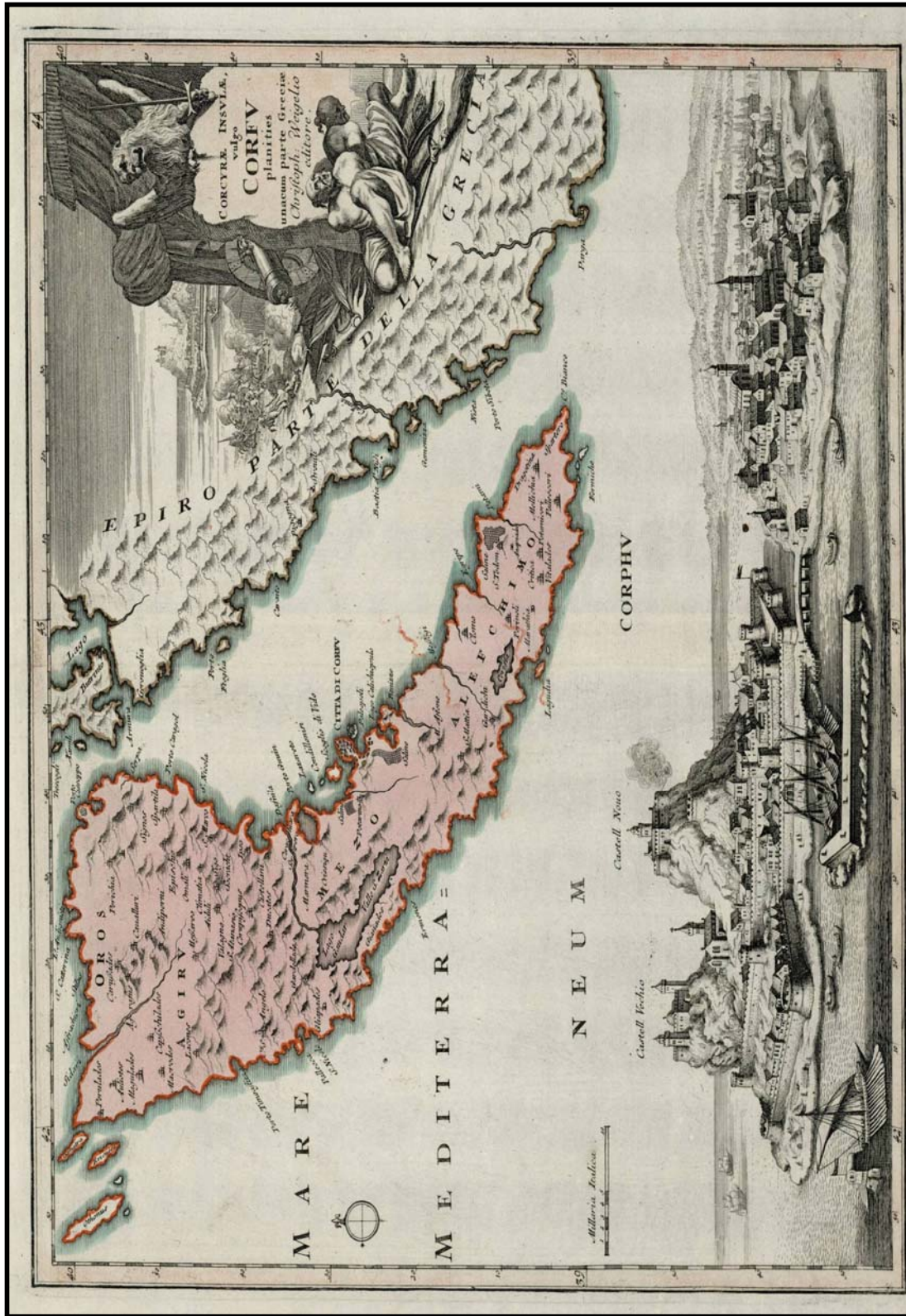
Σ' αυτά διακρίνεται μία περιτείχιση σε δύο επίπεδα (ένα τείχος χαμηλά στην παραλία και ένα δεύτερο ψηλότερα που περικλείει τις δύο κορυφές), που στη δυτική πλευρά μπροστά στη θαλάσσια τάφρο σχηματίζει ένα μέτωπο με τρεις πύργους για την άμυνα του φρουρίου προς την ξηρά, ενώ παράλληλα στη θαλάσσια σχηματίζεται μία δεύτερη άνυδρη τάφρος.

Εικόνα 91. Σχέδιο του *Braun and Hogenberg*, 1575

Εικόνα 92. Απεικόνιση της ακρόπολης του Παλαιού Φρουρίου και του μπόργκο (‘ξωπόλι’) πριν αυτό οχυρωθεί (Christoph Weigelio, 1580 Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας)

Τα πρώτα αυτά έργα των Βενετών ξεκίνησαν το 1402. Στην αρχή τη διεύθυνση των έργων είχε ο Βαΐλος G.CAPPELO, ενώ το 1414 ανατέθηκαν στον μηχανικό F.DE BREYNDOLIS, πού τα συνέχισε βάσει του αναθεωρημένου σχεδίου του CAPPELO. Είναι αξιοσημείωτο ότι ήδη στο πρώτο αλλά και στο δεύτερο σχέδιο αμύνης που καταρτίστηκε τότε (1404 και 1414), έγινε πρόταση για την περιτείχιση του ξωπολιού.

(Στα 1403-4 αποφασίστηκε να κτιστούν "CERTUM MURUM AD MARINAM ET MURARE BURGUM", και να γίνει ένα σχέδιο αμύνης ώστε να συνδεθούν οι δυο πύργοι που ήταν τότε απομονωμένοι μεταξύ τους, (Σάθα, "MONUMENIS", τ.2ος,, BACCHION), ενώ το σχέδιο της οχυρώσεως του 1414 ήταν το έξης: "το τείχος θα ξεκινούσε από τον πύργο του λιμανιού πού έδρευε ο ένας Σύμβουλος και θα προχωρούσε κατά μήκος της παραλία προς Ιουδαϊκό όρος που περιλαμβανόταν στο περιτείχισμα. Το τείχος "ψηλό με επάλξεις" 4,5 -βήματα και πάχος 5 πόδια έπρεπε να περνάει κοντά από τον Άγιο Νικόλαο "POVERELO", τη γέφυρα του νοσοκομείου, την εκκλησία των Αγ. Αποστόλων και μετά "A PARTE SIROCHI" (από τη πλευρά του Νοτιά) να συναντήσει τον πύργο του άλλου Συμβούλου. Ένας πύργος επίσης έπρεπε να γίνει στην κορυφή Ιουδαϊκού όρους. Ένας δρόμος δυο βημάτων (3,5 μ. περίπου) έπρεπε να υπάρχει ανάμεσα στο τείχος και στα σπίτια..." (Σπάθα και BACCHION). Δυστυχώς οι αναφερόμενες θέσεις λόγω έλλειψης των στοιχείων δεν μπορούν να καθορισθούν ακριβώς. Ακόμα δεν ξέρουμε πως διαμορφώθηκε τελικά το σχέδιο αυτό αφού δεν πραγματοποιήθηκε η περιτείχιση του ξωπολιού. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι τα έργα στην αρχή χρηματοδοτήθηκαν από τους Βενετούς και αργότερα από τη φορολογία του κρασιού και άλλους φόρους (BACCHION).

Τελικά όμως δεν πραγματοποιήθηκε λόγω ελλείψεως χρημάτων.

(Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι μια απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1425 πού αναφέρεται μεταξύ των άλλων και στην επισκευή της τάφρου της Κέρκυρας, έτσι ώστε να μπορεί να μη μπει νερό. Αυτό είναι το πρώτο στοιχείο που έχουμε για τη θαλάσσια τάφρο που όπως αποδεικνύεται υπήρχε ήδη το 1425 σαν ξηρά (Σπάθα).

Τα έργα προχώρησαν αργά ως το τέλος του αιώνα, οπότε λόγω του Τουρκικού κινδύνου αποφασίστηκε η άμεση οχύρωση της Ακροπόλεως.

(Όπως αναφέραμε ήδη, στα τέλη του 15^{ου} αι. οι Τούρκοι προξένησαν μεγάλες φθορές στους Βενετούς που έχασαν μερικές από τις πιο σπουδαίες στρατηγικές τους θέσεις στην Πελοπόννησο και στη Στερεά (Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπακτο, Ναβαρίνο) συγχρόνως όμως εδραίωσαν την κυριαρχία τους στα Επτάνησα με την κατάληψη της Ζακύνθου, της Κεφαλονιάς και της Λευκάδας. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε τη Βενετία να αποφασίσει να ενισχύσει τις οχυρώσεις των νησιών και ιδιαίτερα της Κέρκυρας που απέκτησε μεγάλη σημασία γι'αυτήν. Η εσπευσμένη οχύρωση της Κέρκυρας αποφασίστηκε στα 1500 (Γ.Πλουμίδη).

Έτσι το 1501 οχυρώθηκε ο Πύργος της Ξηράς από τον μηχανικό GIAKOMO COLTRIN.

(ο COLTRIN που πέθανε τον ίδιο χρόνο επρόκειτο να οχυρώσει το ακρωτήριο Καβοσίδερο και τον Πύργο της θάλασσας, να χαμηλώσει τα τείχη και να κατασκευάσει οχυρά στο βράχο (BACCHION), ενώ το 1504 έγινε από τον Κερκυραίο μηχανικό ZILIO (ZILIO DA CORFU), ύστερα από αποτύπωση της περιοχής, νέα πρόταση οχυρώσεως-συνοδευόμενη μάλιστα από πρόπλασμα - που περιλάμβανε και πάλι τα περίχωρα (Την πρωτοβουλία για την οχύρωση είχε ο G.CONTARINI, προνοητής του στρατού, ενώ βαίλος την εποχή αυτή ήταν ο A.LOREDAN (BACCHION).

Η πρόταση της οχύρωσης των περιχώρων δεν έγινε ούτε και τότε δεκτή και τα έργα συνεχίστηκαν μέσα στην ακρόπολη (βάσει της πρότασης του ZILIO), όπου ισοπέδωσαν την περιοχή ανάμεσα στους δύο πύργους

(Για τα έργα αυτά κατεδαφίστηκαν πολλά σπίτια, εκκλησίες και κινδύνευσε η Καθολική Μητρόπολη. Μεταξύ των κατεδαφιστέων ναών ήταν ο πρώτος ναός του Αγίου Σπυρίδωνος (BACCHION).

Ιδιαίτερα επί Βαϊλών A.D.ARMER και B.SORANZO, από το 1510 ως το 1520, δόθηκε μεγάλη ώθηση στις εργασίες και όπως αναφέρει ο BACCHION, ο μεν πρώτος συμπλήρωσε την οχύρωση της κλιτύος (SCARPATA) του λόφου προς τη θάλασσα, ο δε δεύτερος ασχολήθηκε με την κλιτύ και τον τοίχο-αντέρεισμα της τάφρου (CONTROFOSSO) του CASTEL NUOVO".

{Από τον Βαίλο SORANZO πήρε το όνομα της ή μνημειώδης πύλη του Μανδρακιού (PORTA SoRANZA) που κατασκευάστηκε το 1520 (RUSCONI,"MONUMENTI ARALDICI ED EPIGRAFICI κ.λ.π.". ANNUARIO DELLA SHUOLA ARCHEOLOGICA DI ATENE.1949-51. σελ.5)και αποτελούσε τη μόνη είσοδο στο φρούριο από την ξηρά, μέχρι την αναμόρφωσή του από τον μεγάλο Βερονέζο αρχιτέκτονα MICHELE SANMICHELI και τον ανιψιό του GIANGEROLAMO SANMICHELI και τη διάνοιξη μιας νέας πύλης. Γύρω στα 1600 (RUSCONI,ο.π. ,σελ.5) το εσωτερικό της πύλης διαμορφώθηκε σε μικρό παρεκκλήσιο και έξωτέρικα τοποθετήθηκε στό τοξωτό άνοιγμα μιά δεύτερη μικρότερη όρθογωνική πόρτα. . Η πύλη έτσι τροποποιημένη σώζεται ακόμη σήμερα. Ο RUSCONI έχει δημοσιεύσει στη μελέτη του "MONUMENTI ARALDICI" ,σελ.6 μία φωτογραφία της.}

Εν τούτοις το έργο προχωρούσε χωρίς οργανικό σχέδιο και καθορισμένες απόψεις, και κατά τη γνώμη των στρατιωτικών εμπειρογνομόνων της εποχής G.DI NALDO και G.DA COMO" οι πυργίσκοι και οι κατασκευές γινόταν με κριτήρια καθυστερημένα σε σχέση, με τις απαιτήσεις που επέβαλε ή σύγχρονη τακτική του πολέμου".

{BACCHION, ο.π.σελ.88. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι ήδη από την εποχή αυτή τα συστήματα αμύνης επέβαλαν την ύπαρξη ελεύθερου χώρου μεταξύ φρουρίου και προαστίου. Το στοιχείο αυτό το γνωρίζουμε από αίτηση που έκαναν οι Κερκυραίοι στα 1524, να μη μεγαλώσει η ζώνη των 60 βημάτων στην οποία απαγορευόταν η δόμηση για λόγους ανασφάλειας(Σάθας)}.

Γι' αυτό το 1532 καταρτίσθηκε από τον καπετάνιο VINCENZO CARPELO και τον μηχανικό AGOSTINO DA'CASTELLO ένα σχέδιο αμύνης βάσει του οποίου, όπως αναφέρει ο BACCION, θα γινόταν επέκταση των προμαχώνων και διαπλάτυνση των τάφρων.

{BACCION, Βλ. και Γ. Πλουμίδη. Τη σχετική θεωρία της εποχής για τις τάφρους αναπτύσσει ο SCAMOZZI στο έργο του "L' IDEA DELL' ARCHITETTURA UNIVERSALE DIVISA IN X LIBRI", IN VENETIA MDCXV, στο οποίο ασχολείται και με την οχυρωματική(PARTE PRIMA, LIBRO SECONDO)}.

Τα στοιχεία που αναφέραμε προηγουμένως είναι ιδιαίτερα σημαντικά, γιατί δείχνουν ότι μέχρι το 1520 είχε ανοιχθεί ή θαλάσσια τάφος μεταξύ ακροπόλεως και του υπολοίπου νησιού, (Ο MATTON πιστεύει λανθασμένα πως η τάφος έγινε μετά την πολιορκία του 1537) και είχε συμπληρωθεί το περιμετρικό τείχος (οπότε μπορούμε να χρονολογήσουμε και το σχέδιο του BRUIN).

Η αμυντική αξία των έργων αυτών αλλά και ή αδυναμία τους να διασώσουν όλο τον πληθυσμό της πόλεως φάνηκε μερικά χρόνια αργότερα όταν οι Τούρκοι στα 1537 πολιορκήσαν χωρίς επιτυχία την νησίδα, αλλά φεύγοντας αποδεκάτισαν τον πληθυσμό και προκάλεσαν τεράστιες καταστροφές.

Δεύτερη περίοδος: Από το 1537 ως το 1571 (από την 1^η ως την 2^η Τουρκική πολιορκία.)

Στοιχεία για τις οχυρώσεις στα μέσα του 16ου αιώνα.- πού είναι και οι βασικότερες για την ακρόπολη- υπάρχουν στη μελέτη του BACCHION πού αναφέραμε ήδη, στο βιβλίο του HARMORA "DELLA HISTORIA DI CORFU", VENEZIA .1672,στή δημοσίευσή του Αλβάνα, "Η εν έτη 1537 πολιορκία της Κερκύρας", Κέρκυρα 1877, και στα βιβλία τα σχετικά με το έργο του μεγάλου αρχιτέκτονα του Μανιερισμού MICHELE SANMICHELI, πού ήταν στην αρχή επί- κεφαλής των αμυντικών έργων. Ορισμένα στοιχεία αναφέρονται ακόμη στη μελέτη του Βροκίνη "ο επί Ενετοκρατίας τειχισμός του Κερκυραϊκού άστεως και ή Βασιλική πύλη", Κέρκυρα 1872, και στην αξιόλογη μελέτη του LUIGI CREMA,

"I MONUMENTI VENETI DI CORFU" (ESTRATTO DAL "BOLLETTINO DELL'ASSOCIAZIONE INTERNAZIONALE STUDI I MEDITERRANEI",ANNO VI, N.1-6, 1935-36, PIRIENZE 1936),

όπου δίδονται πολλά βιβλιογραφικά στοιχεία για τη στρατιωτική αρχιτεκτονική της εποχής και για τούς αρχιτέκτονες πού εργάστηκαν στις Κερκυραϊκές οχυρώσεις.

Ακόμα ο MATTON στο βιβλίο του "CORFOU" δημοσιεύει σχετικές περιγραφές περιηγητών και ο ZERVIS στο "HISTORY OF THE ISLAND OF CORFOU" LONDON 1852, δίνει σύντομα το ιστορικό των οχυρώσεων.

Το Παλιό Φρούριο πού αποτελούσε τη μοναδική προστασία της πόλεως κατά το 1537 και είχε αντισταθεί με επιτυχία στην τρομακτική επίθεση των Τούρκων, είχε αποδειχθεί ανεπαρκές όπως είδαμε για την προστασία των κατοίκων πού συνεχώς απλώνονταν έξω από τα τείχη. Εκτός αυτού η οχύρωση του ήταν πια καθυστερημένη σε σχέση με τη νέα τακτική του πολέμου.

Έτσι ήταν επείγουσα ανάγκη αφενός να εκσυγχρονισθούν τα αμυντικά του έργα σύμφωνα με τις νέες απαιτήσεις της οχυρωτικής και άφ' ετέρου-όπως και έγινε το ¾ τρίτο τέταρτο του αιώνα (τρίτη περίοδος οχυρώσεων-να επεκταθούν και στο τμήμα της ξηράς που περιελάμβανε η πόλη με την ανάπτυξή της).

Θορυβημένη από τις αδιάκοπες προόδους των Τούρκων, που είχαν αρχίσει να διαλύουν σιγά-σιγά τις αποικίες της στην Ανατολή ανέλαβε η Γαληνότατη να κάνει το τεράστιο αυτό έργο, που και σήμερα ακόμη παρ'όλες τις καταστροφές που έχει υποστεί, εξακολουθεί να αποτελεί το εντυπωσιακότερο οικοδομικό επίτευγμα της μακρόχρονης κυριαρχίας της στο νησί. Στη νέα οχύρωση διατηρήθηκε βασικά η παλιά των τειχών, που ήταν προσαρμοσμένη στις ανωμαλίες του εδάφους, γι 'αυτό το φρούριο έχει ακανόνιστο σχήμα,

(Ο Καθηγητής Δ. Ζήβας στην εργασία του για τα "Βενετσιάνικα Κάστρα στην Ελλάδα" Φρουριακά Χρονικά 1/1973, χωρίζει τα φρούρια σε δύο κατηγορίες. Σ'αυτά που έχουν κτιστή σε προηγούμενη θέση και έχουν σαν χαρακτηριστικό γνώρισμα το ακανόνιστο σχήμα, όπως το Παλιό Φρούριο της Κέρκυρας και τα φρούρια Κεφαλληνίας, Ζακύνθου και Χαλκίδας και σ'αυτά που έχουν κτιστεί εξαρχής από τους Βενετούς και έχουν περισσότερο κανονικό σχήμα και είναι μελετημένα και σχεδιασμένα με κάθε λεπτομέρεια).

Τα κυριότερα έργα της περιόδου είναι η διαμόρφωση ενός νέου αμυντικού μετώπου προς το ξωπόλι με την κατασκευή δύο πενταγωνικών προμαχώνων (BALLUARDI ή BASTIONI) και του συνδετικού τείχους μεταξύ τους (κορτίνας) (CORTINA), η διαπλάτυνση της τάφρου ('κόντρα-φόσσας") και το άνοιγμα μιας νέας εισόδου στον άξονα του τείχους μεταξύ των προμαχώνων.

Ο πρώτος αρχιτέκτων πού ασχολήθηκε με τα έργα αυτά ήταν ο MICHELE SANMICHELI.

{Ο M.SANMICHELI γεννήθηκε το 1484 και πέθανε το 1559 στη Βερόνα. Αρχιτέκτων της όψιμης Αναγέννησης ανήκει στην πρώτη γενεά των Μανιεριστών και θεωρείται πρωτοπόρος στο ρεύμα αυτό. (Βλ."MICHELE SANMICHELI", CATALOGO A CURA DI P.GAZZOLA, VENEZIA 1960,). Υπήρξε μαθητής του A.SANGALLO.' Από το 1509 εργάστηκε στην υπηρεσία του Πάπα Κλήμη ΙΙ σαν "CAPOMAESTRO" στη μητρόπολη του ORVIETO. 'Αφού έμεινε για ένα μεγάλο διάστημα στη Ρώμη, μετά τη μεγάλη πολιτική Κρίση πού ακολούθησε τη λεηλασία της Ρώμης το 1527 και είχε σαν αποτέλεσμα τη διακοπή των έργων στην Κεντρική Ιταλία, πήγε σαν μηχανικός στην υπηρεσία της Βενετικής Δημοκρατίας πού χρειαζόταν τις υπηρεσίες στρατιωτικών μηχανικών και αρχιτεκτόνων. "Έτσι εκτός από τα πολλαπλά αρχιτεκτονικά του έργα πού στολίζουν τη Βερόνα και τη Βενετία, ασχολήθηκε και με οχυρωματικά έργα Ιδίως της Βερόνας, Βενετίας, Παδούας, Μαλαμόκκο κ.α. Το 1537 οι Βενετοί τον έστειλαν στην Κέρκυρα και την Κρήτη όπου ασχολήθηκε με τα φρούρια των πόλεων Κερκύρας ,Χανίων, Σητείας και Ρέθυμνου (Α. VENTURI, "STORIA DELL' ARTE ITALIANA,T.XI,ARCHITETTURA DEL CINQUECENTO, PARTE III,MIANO 1950, G. VASARI, "VITE κ.λ.π.", UL.THIEME UND BECKER, "ALLGEMEINES LEXIKON DER BILDENDEN KUNSTLER VON DER ANTIKE BIS ZUR GEGENWART''τόμος XXIX)} .

Ο MICHELE SANMICHELI είχε αναλάβει επίσημα τη φροντίδα της οχυρωματικής δραστηριότητας της Βενετίας από το 1530 από τους μεγαλύτερους τεχνίτες του νέου συστήματος των προμαχώνων πού είχε αντικαταστήσει την παλιά "κατακόρυφη" οχύρωση πού είχε γίνει άχρηστη με τη χρησιμοποίηση του πυροβολικού.

{Η ανάπτυξη του πυροβολικού στα μέσα του 15ου αιώνα οδήγησε σε βασική αναθεώρηση της φρουριακής αρχιτεκτονικής.. Με την εισαγωγή του βαρέως πυροβολικού οι μεσαιωνικές οχυρώσεις με τα μακρά τείχη που διακόπονταν σε κανονικά διαστήματα από ψηλούς τετραγωνικούς προέχοντες πύργους έγιναν ανεπαρκείς. Τα πρώτα κανόνια ήταν ήδη αρκετά ισχυρά για να καταστρέψουν τα λεπτά τείχη ενώ το πυροβολικό των αμυνομένων δεν μπορούσε να κινηθεί άνετα στις στενές επάλξεις που ήταν σχεδιασμένες για μικρά όπλα. Έτσι εμφανίστηκε η ανάγκη για δραστικές αλλαγές στο σχέδιο αμύνης. Για να αντισταθούν στη δύναμη του πυροβολικού έπρεπε να διπλασιάσουν τον όγκο των τειχών και να τα χαμηλώσουν ούτως ώστε να προσφέρουν μικρότερο στόχο. Επειδή με το χαμήλωμα του ύψους των τειχών το κάλυμα για τον εχθρό μειωνόταν και επειδή το επίχωμα του τείχους αιτούσε και ανάλογο έκχωμα κατασκεύασαν μπροστά από τα τείχη μια τάφρο.Η τάφρος αυτή και το τείχος αποτέλεσαν τα βασικά στοιχεία

της οχυρώσεως της εποχής του πυροβόλου. Για να μην αφήνονται νεκρές γωνίες στους αμυνόμενους η τάφος έπρεπε να βάλλεται σε όλα τα σημεία, δηλαδή τα πυρά τα είναι ευθέα και πλευρικά, Τα πλευρικά πυρά ήταν και τα προτιμότερα διότι συνδύαζαν και οικονομία δυνάμεων (Καθενιώτη, 'Η σύγχρονος οχύρωσις εις την 'αμυναν των κρατώ'', Αθήνα 1939,σελ.27), Γι'αυτό και η επιδίωξη πλαγιοφύλαξης δεσπόζει σε όλες τις εποχές. Πρώτοι δάσκαλοι του τύπου αυτής της οχύρωσης ήταν οι Ιταλοί, τους οποίους ακολούθησαν οι Γάλλοι (πριν από αυτούς κυρίως ο DURER κ.α. είχαν ήδη τροποποιήσει αισθητά, όπως αναφέρθηκε ήδη, τις μεθόδους της στρατιωτικής αρχιτεκτονικής). Στα έργα τους εμφανίζεται καθαρά η ιδέα της πλαγιοφυλάξεως με τη δημιουργία ενός νέου στοιχείου, του προμαχώνα. Ο προμαχώνας είναι μια ογκώδης τριγωνική ή πολυγωνική πλατφόρμα -στο ίδιο ύψος πλέον με το τείχος- που προχωρεί αρκετά μπροστά δίνοντας την ευκαιρία στα κανόνια να βάλλουν παράλληλα προς το τείχος. Ο SCAMOZZI ονομάζει τούς προμαχώνες "νεύρα του οχυρού" (PARTE. PRIMA, LIB. SECONDO, CAP. XXIV, σελ. 183).

Σημαντικές ενισχύσεις στα κύρια αυτά έργα γίνονταν (αργότερα) με μεμονωμένα οχυρά (RIVELLINI, MEZZALUNE, "οχυρωματικές ήμισέληνοι") που προστάτευαν τις πολύ επιμηκείς κορτίνες. Ανάλυση των βασικών αρχών πάνω στις οποίες στηρίζεται η χάραξη των προμαχώνων και ερμηνεία της ορολογίας ορισμένων στοιχείων-τμημάτων των φρουρίων γίνεται στη μελέτη I.Στεριάτου "Ένας διάλογος σχετικός με την κατασκευή των φρουρίων (FORTEZZE)" (Ανατ. ΣΤ': Ζ'τόμ. επιστημονικής επετηρίδας της Πολυτεχνικής Σχολής, τμήμα αρχιτεκτόνων, Θεσσαλονίκη 1974). Η μελέτη αυτή βασίζεται σένα "διάλογο" μεταξύ του CONTE GIROLAMO DA LODRONE και του στρατιωτικού αρχιτέκτονα GIROLAMO CATTANEO, στον οποίο καθορίζονται "αριθμητικά και γεωμετρικά, τα μεγέθη των διαφόρων τμημάτων των προμαχώνων, των κανονιοστασίων, των χαμηλών πλατειών αυτών και των CORTINE.}

Όπως αναφέρει σχετικό έγγραφο στις 8 Οκτωβρίου 1537 η Ενετική Σύγκλητος "για να κάνη την Κέρκυρα το Ισχυρότερο φρούριο όπως απαιτούν οι περιστάσεις", διέταξε "να σταλεί αμέσως στην Κέρκυρα ο Μαΐστρο MICHIEL DA S.MICHIEL μηχανικός μας και 500 εργάτες (GUASTATORI) με τα εργαλεία τους, με 5 εργοδηγούς (CAPI , επικεφαλής), δηλαδή ένα για κάθε εκατοντάδα, και 50 πετροκόπους (TAGLIAPETRA DI MONTAGNA), με αμοιβή καθοριζόμενη από εμάς, με εντολή να επεκτείνουν όσο μπορούν τη Σπιανάδα (SPIANATA),

(Η Σπιανάδα (SPIANATA από το PIANO) ήταν ένας ελεύθερος χώρος που υπήρχε για αμυντικούς λόγους μεταξύ ακροπόλεως και ξωπολιού) ,το πλησιέστερο δυνατόν προς την NONCIADA, (NONCIADA εννοείται. προφανώς η λατινική εκκλησία του Ευαγγελισμού (ANNUNZIATA) του 14ου αι.

που βρισκόταν στο ξωπόλι, απέναντι ακριβώς από το φρούριο (στον άξονα) σε απόσταση περίπου 350 μ.),

από τη μία πλευρά ως την άλλη, χαμηλώνοντας τον λόφο της Γαρίτσας (MONTE DELLE CASTRADE) όσο είναι δυνατόν δε στη Σπιανάδα να απαγορευθεί η ανοικοδόμηση και με την απεσταλμένη ξυλεία, που δίνεται σαν δώρο στον Πιστό λαό της Κέρκυρας, να κτιστεί έξω από τη Σπιανάδα και να διαπλατύνουν την τάφρο της ξηράς από τις πλευρές όπου βρίσκονται οι προμαχώνες (BASTIONI) και οι λοιπές οχυρώσεις, σύμφωνα με τις εντολές του εξοχότατου Γενικού Καπετάνιου (CAPETANO GENERAL), οχυρώνοντας επί πλέον όσο το δυνατόν την πλευρά της Βερσιάδας (Versiada ήταν μια θέση της νότιας πλευράς της ακροπόλεως) και να σταλεί αμέσως ο ανωτέρω μηχανικός με 4.000 δουκάτα

(Τα χρήματα για το έργο αυτό τα κατέβαλε, όπως αναφέρει ο BACCHION η VICENZA κάθε μήνα στο ταμείο του θησαυροφυλακίου)

για να αρχίσει τις ισοπεδώσεις και να φτιάξει τους επιπρομαχώνες (CAVALIERI) (Οχυρωματικά έργα πάνω από τούς προμαχώνες (Βλ. V. SCAMOZZI, και Ί. Δημακόπουλου,) και άλλα πράγματα απαραίτητα".

Τα έργα άρχισαν αμέσως και συμπληρώθηκαν ως το 1528. Ο MICHELE SANMICHELI είχε την διεύθυνση τους για 5 χρόνια περίπου.

(Ο MICHELE έμεινε στην Κέρκυρα από τον Οκτώβριο του 1537 ως τον Φεβρουάριο του 1538 οπότε οι Βενετοί τον έστειλαν στην Κρήτη, "Όπως όμως ανέφερε ο L. CREMA (σελ. 29) θα πρέπει σ' αυτό το διάστημα να είχε ήδη σχεδιάσει και αρχίσει τα έργα, γιατί τα επισκέφτηκε εκ νέου κατά την επιστροφή του τον Οκτώβριο του 1539 στη Βενετία. (Τα στοιχεία για τα διαστήματα παραμονής του M. SANMICHELI και αργότερα του ανιψιού του στην Κέρκυρα ο CREMA τα παίρνει από τον A. BERTOLDI).

Το 1541 (με απόφαση της ενετικής Συγκλήτου της 22.10.1541), επρόκειτο να επιστρέψει στην Κέρκυρα για να τελειοποιήσει του δυο προμαχώνες και το μεταξύ του τείχους, αλλά λόγω κακής καταστάσεως της υγείας του παρακάλεσε τη Σύγκλητο να τον απαλλάξει από το κουραστικό ταξίδι.

Τον μεγάλο αρχιτέκτονα αντικατέστησε τελικά ο ανιψιός του και μαθητής του GIANGIROLAMO SANMICHELE αφού προηγουμένως για ένα χρόνο πήγε στην Κέρκυρα σαν διάδοχός του ο μηχανικός AGOSTINO DA CASTELLO

(Ο AGOSTINO DA CASTELLO αρρώστησε και αυτός μετά από λίγο και έτσι στις 9.1.1544 ορίστηκε διάδοχός του ο GIANGIROLAMO) .

Ο GIANGIROLAMO που βρισκόταν κι' αυτός στην υπηρεσία της Βενετίας από το 1531 και είχε συνοδεύσει πολλές φορές το θείο του στη Δαλματία (είχε εργασθεί στις οχυρώσεις της ZARA SPALATO και πολλών άλλων πόλεων υπό τις οδηγίες του, τελείωσε το έργο του MICHELE στην ακρόπολη, κατασκευάζοντας το προμαχωνικό μέτωπο προς την ξηρά και τελειώνοντας άλλα έργα. Πήγε στην Κέρκυρα το 1544 -όπου παρέμεινε κατ' αρχήν ως το 1548,

("Ως τότε είχε τελειώσει τον προμαχώνα. Τον χρόνο αυτό με Δουκικά γράμματα της 9^{ης} Μαρτίου, διατάχθηκε να πάει στην Κύπρο , από όπου γύρισε στη Βενετία μετά από 2 ½ χρόνια. Μετά από παραμονή 2 χρόνων στη Βενετία-από το 1550 ως το 1552- οι Βενετοί τον έστειλαν και πάλι στην Κέρκυρα μαζί με τον προνοητή GIUSTINIANO για να αρχίσει την κατασκευή του δευτέρου προμαχώνα και την οχύρωση του ακρωτηρίου Καβοσίδερο, L.CREMA)

μετά δε από ένα χρόνο υπέβαλε στο δόγη σχέδια και ξύλινο πρόπλασμα για τις οχυρώσεις της ακροπόλεως , βάσει των οποίων και συμπληρώθηκαν οι εργασίες.

Ο BARTOLOMEO DA MANTOVA υπουργός του κυβερνήτη MANFRON, σύγχρονος του αρχιτέκτονα δίνει τις εξής πληροφορίες για το έργο του GIANGIROLAMO: "Αυτός (ο G.G.SANMICHELI) και με σχέδια και με ωραιότατο ξύλινο πρόπλασμα ρύθμισε αυτή την οχύρωση, που αν έχει ήδη αρχίσει να κατασκευάζεται, θα συμπληρωθεί τελείως όπως ελπίζω για το γενικό όφελος και δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι θα είναι ένα από τα πιο ισχυρά και ασφαλή φρούρια που υπάρχουν σήμερα στην Ιταλία και ίσως και στον κόσμο... Εκτός από αυτό ο ανωτέρω GIANGIROLAMO δείχνει στα σχέδιά του και στο πρόπλασμα τον τρόπο εξασφάλισης του λιμανιού, ώστε να μην μπορεί να καταληφθεί με κανένα τρόπο και όπου θα παραμένουν ασφαλείς 50 και περισσότερες γαλέρες ('κάτεργα') RELIAZIONE DI M.BARTH~LAMIO DA MANTOVA CANCELIERE DEL LUGOTENTE E GOVERNATORE MANFRON" BIBL.NAZ.MARCIANA.

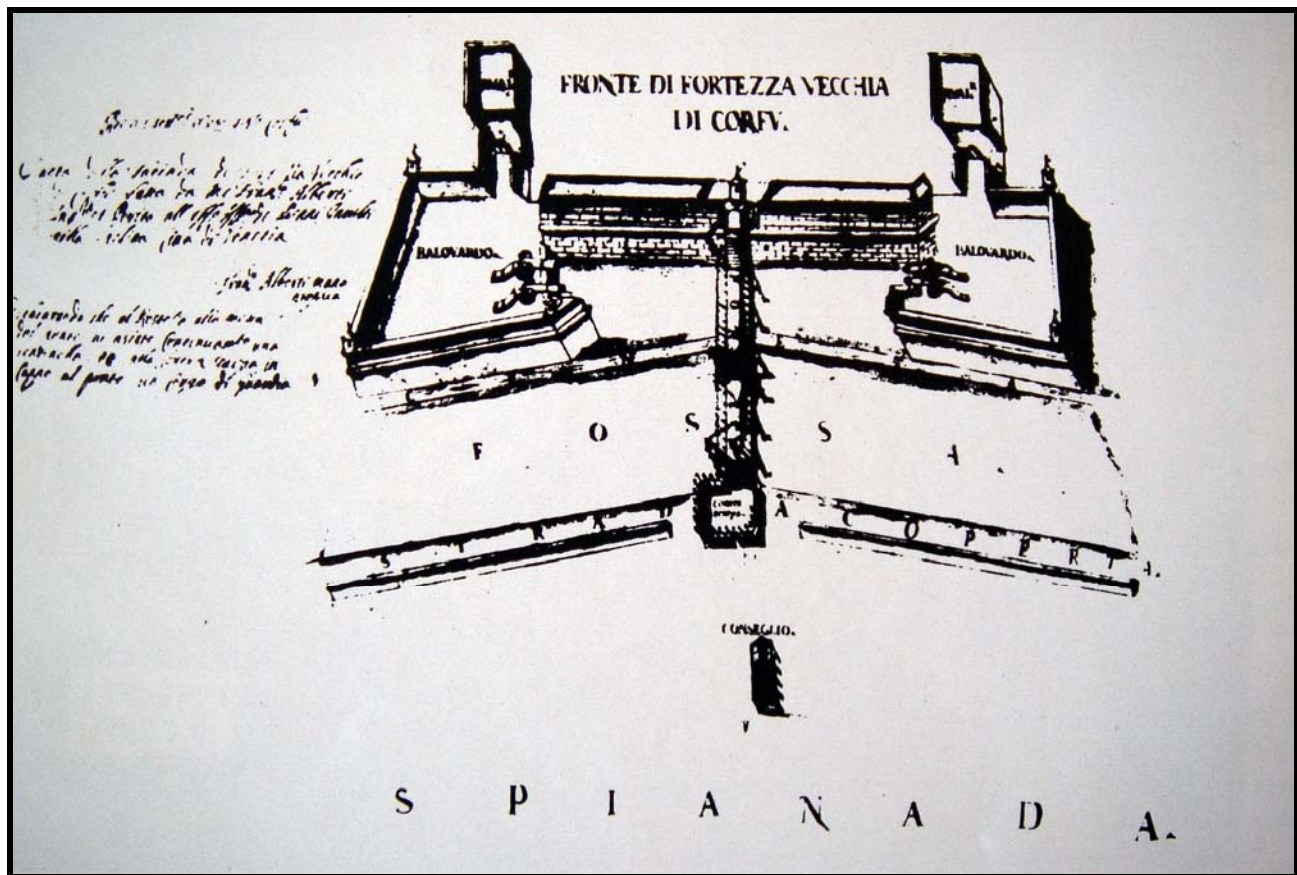
Ο VASARI επίσης στην "VITA" του M.SANMICHELI αναφέρει για το έργο του GIANGIROLAMO τα εξής: "Αναμόρφωσε με το σχέδιό του και την κρίση του θείου του το μεγάλο φρούριο της Κέρκυρας που ήταν και το κλειδί της Ιταλίας από αυτή την πλευρά. Σ'αυτό ξανακατασκεύασε ο GIANGIROLAMO τους δυο πύργους που βλέπουν προς την ξηρά κάνοντάς τους πιο μεγάλους και ισχυρούς, όπως δεν ήταν πρώτα και με πυροβολεία και ανοικτές θέσεις που πλαγιοφύλαζαν την τάφρο κατά τη σύγχρονη μέθοδο που είχε εφεύρει ο θείος του. Αφού διαπλάτυνε τις τάφρους, χαμήλωσε έναν λόφο που επειδή ήταν κοντά στο φρούριο το υπερκάλυπτε. Αλλά ανάμεσα σε πολλά άλλα που έκανε με πολύ σύνεση αυτό που άρεσε περισσότερο ήταν ότι σε μια γωνία του φρουρίου έκανε ένα μέρος αρκετά μεγάλο και ισχυρό στο οποίο εν καιρώ πολιορκίας μπορούσαν να μείνουν με ασφάλεια οι κάτοικοι..." (VASARI,"VITE" κλπ.). Σε γράμμα του όμως της 20. 3.1556 όπου περιγράφει τα έργα του ο GIANGIROLAMO μιλάει μόνο για την κατασκευή των δυο προμαχόνων.)

Τα υλικά για την κατασκευή των οχυρώσεων τα πήραν από το ερειπωμένο φρούριο της Κασσιόπης. Το πρώτο έργο που τελείωσε σαν πιο επείγον (1557) ήταν οι δυο προμαχώνες μπροστά στη θαλάσσια τάφρο (την "CONTRAFOSSA" η "CUNETTA") και το συνδετικό τείχος μεταξύ τους.

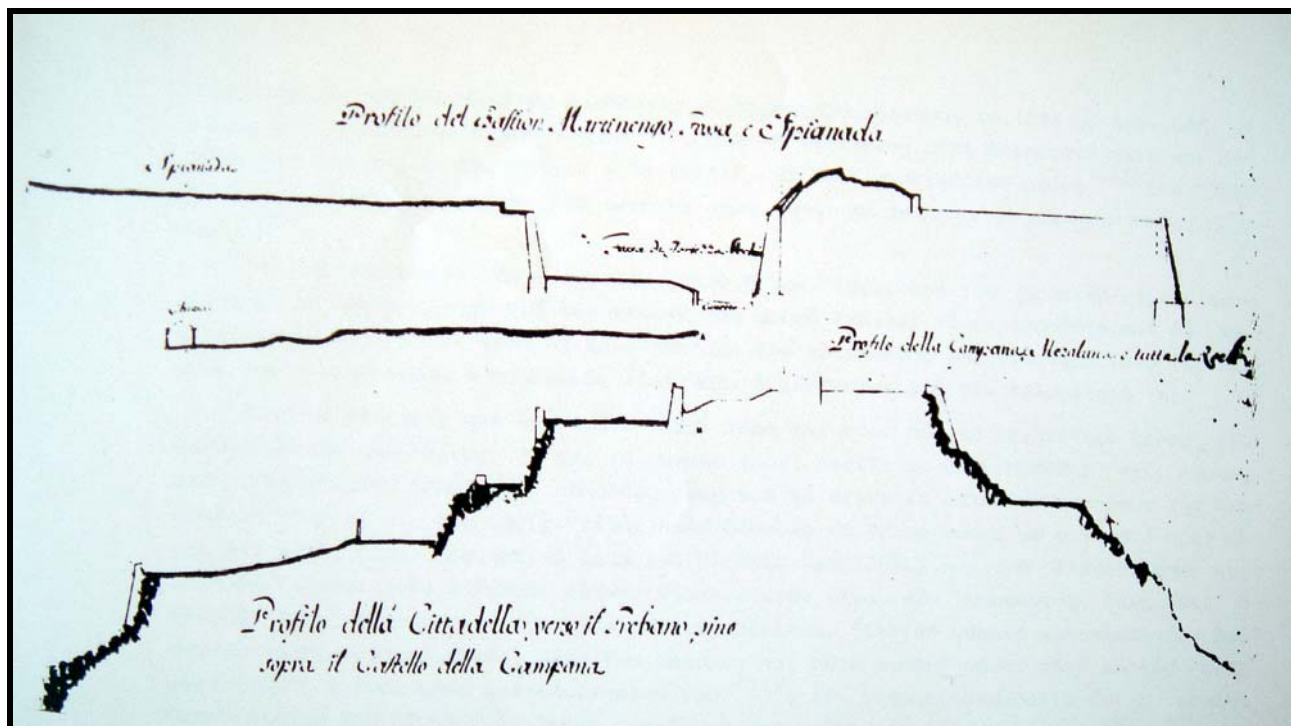
(Κατά τον διοικητή SFORTZA PALAVICINO, που ρωτήθηκε σχετικά, αυτό ήταν το πιο επείγον έργο, γιατί θα εξασφάλιζε το φρούριο από την πλευρά της ξηράς, όπως και οι επιπρομαχώνες κοντά στους προμαχώνες που θα εξαφάνιζαν τα νεκρά σημεία βολής κάτω από τον αντικρινό (CONTROSCARPA) το απέναντι πλευρό της τάφρου προς το ξωπόλι). Ο PALAVICINO πρότεινε επίσης τότε εκτός των άλλων το χαμήλωμα των τειχών προς τη θάλασσα και τη διεύρυνση του λιμανιού, E.BACCHION).

Οι δυο αυτοί προμαχώνες πήραν τα ονόματα MARTINENGO και SAVORGNAN από τους τότε διοικητές του φρουρίου. Το φρούριο ενώθηκε το 1558 με την απέναντι ξηρά με κινητή γέφυρα που στηριζόταν σε ογκώδεις λίθινους πεσσούς και τοποθετήθηκε στον άξονα της κόντρα φόσσας ανάμεσα στους δυο προμαχώνες. Στο ARCHIVIO DI STATO της Βενετίας υπάρχει ένα πολύ ενδιαφέρον σχέδιο μεταγενέστερο του 1658 που εμφανίζει τη γέφυρα και γενικότερα το μέτωπο του φρουρίου προς τη Σπιανάδα (εικόνα 93, 94),

(Με την κατασκευή της νέας γέφυρας παρέμεινε σαν δευτερεύουσα η πρώτη είσοδος του Μανδρακίου).

Εικόνα 93. Σχέδιο του μετώπου του Παλαιού Φρουρίου 1658 (*ARCHIVIO DI STATO Βενετία*)

Εικόνα 94. Σχέδιο τομής προμαχόνας MARTINENGO, θαλάσσιας τάφρου και Σπιαναδας (ARCHIVIO DI STATO Βενετία)

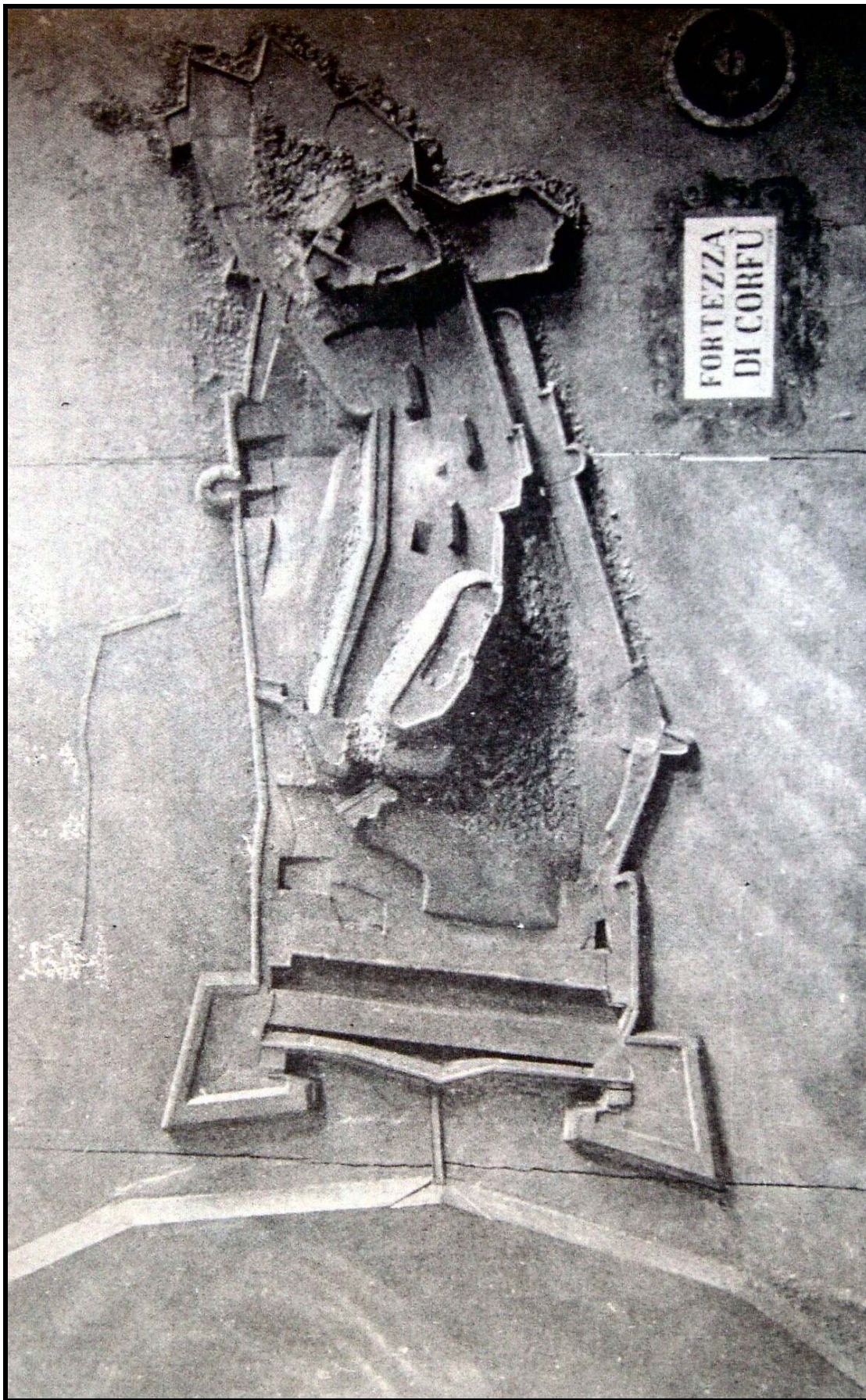
Παράλληλα με τις κύριες αυτές οχυρώσεις οι Κερκυραίοι ζήτησαν το 1546 να περιζωθεί το τείχος και το ακρωτήριο Καβοσίδερο, αλλά η κατασκευή αυτή άργησε να γίνει και ξέρουμε πως ενώ άρχισε οπωσδήποτε μετά το 1552, το 1565 συνεχιζόταν ακόμη.

(Όπως αναφέρει ο Λ.Βροκίνης στο «Ο επί Ενετοκρατίας τειχισμός του Κερκυραϊκού Άστεως κ.λ.π.». Κέρκυρα 1892, οι Κερκυραίοι είχαν ζητήσει άλλες δυο φορές, το 1532 και το 1542, την περιτείχιση του Καβοσίδερου που όπως είδαμε αποδίδει ο VASARI στον GIANGIROLAMO για να μπορούν να καταφεύγουν εκεί για να σωθούν).

Στο MUSEO NAVALE της Βενετίας υπάρχει μια μακέτα (εικόνα 95), που δείχνει το φρούριο πλήρως οχυρωμένο.

Με την κατασκευή των αμυντικών αυτών έργων , ιδιαίτερα των χαρακτηριστικών προμαχόνων, το φρούριο πήρε πια την τελική του μορφή έχοντας γίνει απόρθητο και αν και η κατασκευή αυτή έγινε μέσα σε πολύ σύντομο για το μέγεθός της διάστημα, λόγω της πίεσης που δημιουργούσε ο Τουρκικός κίνδυνος, διακρίνεται για την τελειότητά της.

Εικόνα 95. Πρόπλασμα οχυρώσεων του παλαιού φρουρίου.

Από τα στοιχεία που αναφέραμε μέχρι τώρα φαίνεται πως το μεγαλύτερο μέρος των οχυρώσεων της ακρόπολης, αν όχι στο σύνολό τους, οφείλεται στον MICHELE και κυρίως στον GIANGIROLAMO SANMICHEL. Παρόλο όμως που τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν την απασχόλησή τους με τις οχυρώσεις, είναι πολύ δύσκολο να ξεχωρίσουμε με σιγουριά πόσο μέρος από αυτές είναι πραγματικά έργο του MICHELE και του GIANGIROLAMO, και ποια οφείλονται στην επέμβαση άλλων στρατιωτικών μηχανικών, προπαντός, όπως λέει ο GAZZOLA επισημαίνοντας το σοβαρότατο αυτό πρόβλημα, «επειδή καμία κατασκευή δεν υφίσταται τόσες τροποποιήσεις, όσες ένα φρούριο και ούτε μπορεί να είναι καρπός μιας μόνο εποχής ή ενός μόνο κατευθυντηρίου νου.

(Όπως γράφει και ο SCAMOZZI στα 1615 για τα οχυρωματικά έργα: «Οι μεταβολές είναι ποικίλες γιατί γίνονται μεγάλες αλλαγές από μέρα σε μέρα στις μεθόδους επιθέσεως και αμύνης και αναλόγως των περιστάσεων εισάγονται νέα έργα).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μεγάλη προσωπικότητα του MICHELE θα άφησε έντονη τη σφραγίδα της στη μορφή του φρουρίου. Ακόμη το μεγάλο διάστημα που ασχολήθηκε με έργα ο GIANGIROLAMO – που οπωσδήποτε θα βασίστηκε στις οδηγίες του θείου του – και το ότι όταν άφησε το νησί, το χαρακτηριστικότερο μέρος των οχυρώσεων- οι δυο προμαχώνες και το μεταξύ τους τείχος – είχε τελειώσει, είναι αρκετά πειστικά για να μας δείξουν ότι το έργο βασίζεται στο μεγαλύτερο μέρος του ή τουλάχιστον στο σημαντικότερο σε ιδέες των μελών της οικογένειας SANMICHELI.

Ο Σουηδός μελετητής του έργου του SANMICHELI, ERIC LANGESKOLD, που αποδίδει στον διάσημο αρχιτέκτονα τους προμαχώνες SABIBIONARA στο Ηράκλειο και ο SAN SALVATORE GRITTI στα Χανιά, δέχεται σαν κριτήριο των έργων του MICHELE SANMICHELI τη μορφή των προμαχώνων με μύτη -όπως είναι αυτοί του παλιού φρουρίου- και όχι την καρδιόσχημη, πράγμα που ενισχύει την άποψη αυτή.

Είναι όμως σκόπιμο να δούμε ποιοι ακόμη μηχανικοί ή Βενετοί αξιωματούχοι εργάστηκαν την ίδια περίπου περίοδο στις οχυρώσεις, που η επέμβασή τους θα μπορούσε να επηρεάσει ή να οδηγήσει σε αλλαγές και τροποποιήσεις των σχεδίων του MICHELE και του GIANGIROSAMO SANMICHELI. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι 5 χρόνια πριν πάει ο MICHELE SANMICHELI στην Κέρκυρα (το 1532), ο Γενικός Καπετάνιος VINCENZO CAPELO μαζί με τον μηχανικό AGOSTINO DA CASTELLO- όπως ήδη έχουμε αναφέρει- είχαν ετοιμάσει ένα αμυντικό σχέδιο που προέβλεπε την επιμήκυνση των προμαχώνων και τη διαπλάτυνση των τάφρων. Το σχέδιο αυτό με το έγγραφό της του 1537 η Σύγκλητος επέβαλε κατά κάποιον τρόπο στον SANMICHELI να το ακολουθήσει, αναφέροντας ότι τα έργα θα γίνουν βάσει των εντολών του εξοχότατου γενικού καπετάνο (“SECONDO L’ORDINE DELL’ ILLSTRISSIMO CAPITANO GENERAL”).

Πρέπει να θυμηθούμε ακόμη ότι τον MICHELE διαδέχθηκε- για ένα χρόνο πριν την άφιξη του GIANGIROLAMO- και πάλι ο μηχανικός AGOSTINO DA CASTELLO. Από τα στοιχεία αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα σχέδια του CAPELLO και του CASTELLO έπαιξαν σημαντικό ρόλο και επηρέασαν το έργο του MICHELLE SANMICHELI. Άλλα πρόσωπα που γνωρίζουμε ότι έλαβαν μέρος στην κατασκευή των οχυρώσεων και έδωσαν ορισμένες οδηγίες για τη διαμόρφωσή τους ήταν ο μηχανικός και ο κυβερνήτης GIULIO SAVORGAN,

(Ο GIULIO SAVORGAN ήταν σπουδαίος μηχανικός της εποχής και έχει συνδέσει το όνομά του και με τις οχυρώσεις του Ηρακλείου (βλ.Ι.Δημακόπουλος «Η Πύλη του Ιησού κ.λ.π.») από τον οποίο πήρε το όνομά του ο ένας προμαχώνας, ο κυβερνήτης MARTINENGO, από τον οποίο πήρε το όνομά του ο άλλος προμαχώνας και ο διοικητής ASTORE BAGLIONI που για ένα διάστημα (πρίν το 1555) μαζί με τον GIANGIROLAMO ασχολήθηκαν μεταξύ άλλων με κτίρια του φρουρίου και αποθήκες εφοδίων.

Επίσης ο SFORTZA PALLAVICCINO, Γενικός αρχηγός Βενετικών στρατευμάτων και ταυτόχρονα στρατιωτικός μηχανικός, που πρότεινε το 1557 όπως αναφέραμε το χαμήλωμα των θαλασσίων τειχών και τη διεύρυνση του λιμανιού και βάσει σχεδίων του από το 1558 τελείωσε η κοντρασκάρπα (ο αντίκρημνος, δηλ. το απέναντι πλευρό της τάφρου προς το ξωπόλι) και μίκρυναν οι προμαχώνες.

(Τα έργα αυτά έγιναν υπό την επίβλεψη των μηχανικών GIOVANNI TOMASO SCALA και GIACOMO LORAN καταρχήν και του αρχιμηχανικού PAOLO DA PONTE).

Αν και δεν έχουμε στοιχεία για το σύνολο των έργων ή των τροποποιήσεων των μηχανικών αυτών και γνωρίζοντας ότι οι βασικές εργασίες προχώρησαν και τελείωσαν με βάση τα σχέδια του GIANGIROLAMO (τα οποία δυστυχώς δεν έχουν σωθεί) νομίζω πως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι παρά τα καινούργια στοιχεία που προστέθηκαν στο αρχικό στάδιο με την πρωτοβουλία των μηχανικών αυτών (αλλά και άλλων στις επόμενες περιόδους) δεν έγιναν σ' αυτό παρά ασήμαντες αλλαγές.

Τρίτη περίοδος: Από το 1571 έως το 1669 (από τη 2^η Τουρκική πολιορκία ως την πτώση της Κρήτης).

Για το δεύτερο ήμισυ του 16^{ου} αι. οπότε περιτειχίστηκαν τα περίχωρα και δημιουργήθηκε η νεότερη πόλη της Κέρκυρας, ιδιαίτερα σημαντικό – επί πλέον όσων στοιχείων αναφέρθηκαν για τις άλλες περιόδους- είναι ένα ανώνυμο σχέδιο του 16^{ου} αι. αδημοσίευτο μέχρι τα τώρα που βρίσκεται στη BIBLIOTHECA CIVICA CORRER και δείχνει την τελική πρόταση περιτειχίσεως του ξωπολίου (εικόνα 96).

Όπως αναφέραμε ήδη η στενότητα του χώρου καθιστούσε προβληματική την προστασία όλου του πληθυσμού που σε περίπτωση ανάγκης θα κατέφευγε στην ακρόπολη. Ήδη το ξωπόλι είχε αναπτυχθεί πάρα πολύ και είχε γίνει η πραγματική πόλη της Κέρκυρας. Αν και από το 1558 είχε τοποθετηθεί ο θεμέλιος λίθος του τείχους του (επί Βαίλου MARCHIO MICHIEL), οι εργασίες δεν συνεχίστηκαν γιατί δεν είχε ακόμα αποφασισθεί οριστικά το είδος των οχυρώσεων.

Η δεύτερη Τουρκική επιδρομή έκανε τους Κερκυραίους να στείλουν για μια ακόμη φορά, το 1572, στη Βενετία, τον Γεώργιο Έπαρχο και τον Δήμο Τροβόλη για να πρεσβεύσουν και πάλι τον τειχισμό του ξωπολίου (εικόνα 97). Εν τέλει αποφασίστηκε να εκπληρωθεί το αίτημά τους και οι εργασίες άρχισαν το 1576 υπό τη διεύθυνση του αρχιτέκτονα FERRANTE VITELLI.

(Ο VITELLI, γιος του CAMILLO, κόμη του MONTONE (CREMA) εργαζόταν για το Δούκα της Σαββόιας EMMANUELLE FILIBERTO όταν τον ζήτησε η Βενετία για τα έργα της Κέρκυρας (E.BACCHION και L.CREMA. έφτασε στην Κέρκυρα στις 23 Νοεμβρίου 1576 και έμεινε έως το φθινόπωρο του 1578. Ως τότε όπως αναφέρει σε μια “RELAZIONE” του ήταν έτοιμα όχι μόνο τα σχέδια και η μακέτα των οχυρώσεων , που ο ίδιος στο πέρασμά του από τη Βενετία έδειξε στο Δόγη NICCOLO DA PONTE αλλά είχε ήδη αρχίσει τα βασικά έργα).

Τα σχέδια της οχυρώσεως είχαν ήδη καταστρωθεί από τους GIULIO SAVORGNAN, SFORTZA PALLAVICINO, BAGLIONI, MARTINENGO και MORETTO CALABRESE και επρόκειτο η οχύρωση να περιλάβει τους γύρω λόφους και τα περίχωρα, σύμφωνα και με τη γνώμη του ειδικού της εποχής BRUNZO ZAMPESCHI.

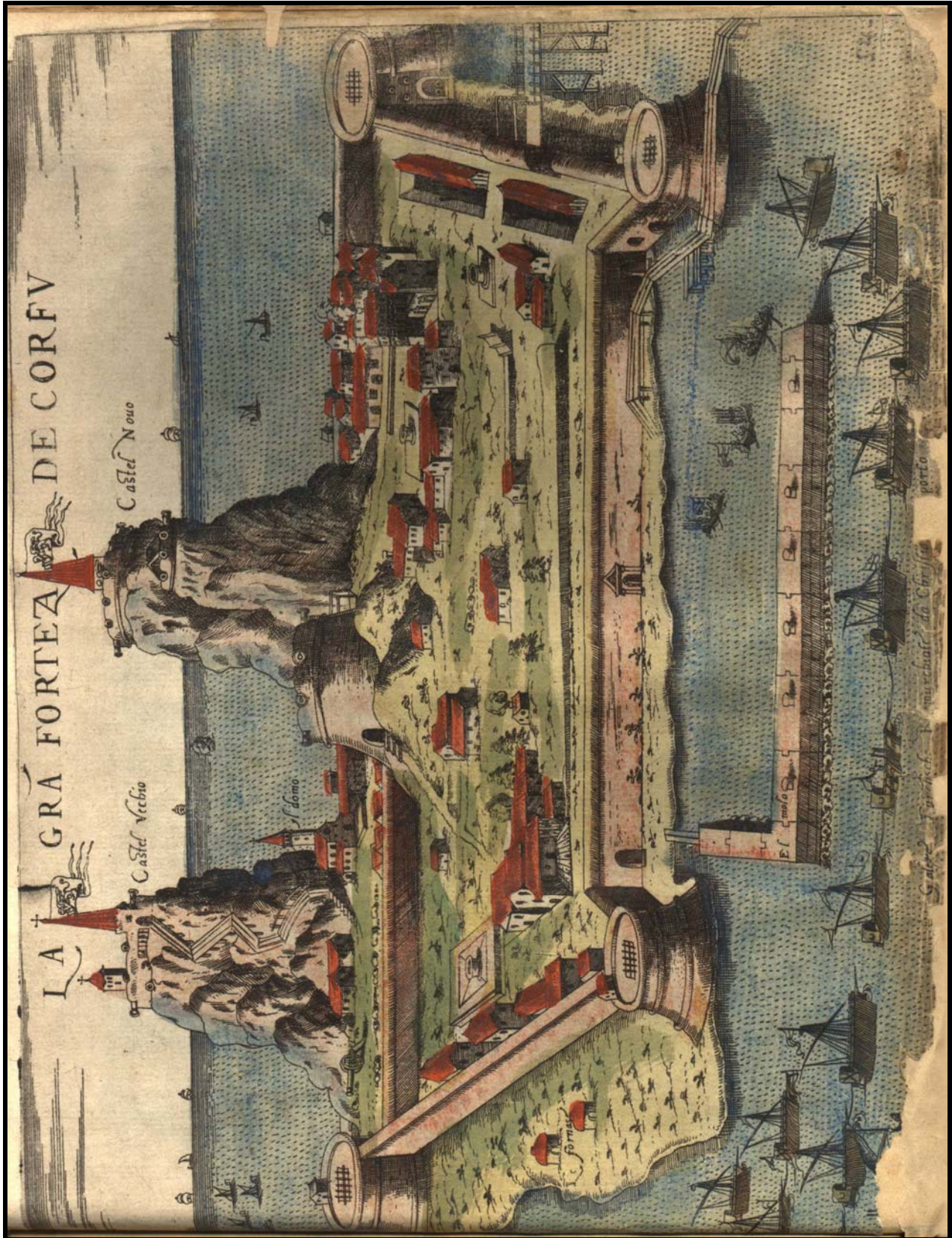
Ο VITELLI όμως δεν συμφώνησε να επεκταθούν τα σχέδια οχυρώσεως τόσο πολύ, λόγω των δυσχερειών που παρουσίαζε το τεράστιο αυτό πρόγραμμα, αλλά θεώρησε επαρκή την οχύρωση του λόφου του Αγίου Μάρκου, με ένα ακόμη φρούριο –που ονομάστηκε Νέο για διάκριση από την ακρόπολη (Παλιό Φρούριο)- το οποίο λόγω θέσεως θα προστάτευε τα περίχωρα, τα πλευρά του Παλιού Φρουρίου, αλλά και το λιμάνι της νέας πόλεως που βρισκόταν μπροστά του.

Εικόνα 96. Χάρτης του 16^{ου} αι. με το Παλαιό και το Νέο Φρούριο (πάνω αριστερά και κάτω δεξιά αντίστοιχα) και την πρώτη περιμετρική οχύρωση της πόλης την περίοδο της βενετοκρατίας (βιβλιοθήκη *Civica Correr, Βενετία*). Φαίνεται καθαρά η πρώτη γραμμή άμυνας της πόλης προς τα περίχωρα (δυτικά).

Εικόνα 97. Πόλη Μαντρακίου, *Rinargenti* 1573

Από τα ντοκουμέντα που έχουν ως τώρα δημοσιευθεί, όπως διαπιστώνει ο CREMA, φαίνεται πως το νέο τμήμα των οχυρώσεων οφείλεται κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, σ' αυτόν. Ο GIULIO SAVORGAN, στον οποίο πολλές φορές αποδόθηκαν ορισμένες εργασίες, φαίνεται πως έλαβε μέρος στο έργο αυτό, όχι σαν συνεργάτης, αλλά σαν επιβλέπων και οπωσδήποτε σαν κριτικός και μάλιστα δυσμενής, γιατί είχε πολλές αντιδράσεις για τη μορφή του αμυντικού συστήματος.

Τα αμυντικά έργα ήταν τα εξής: Η δυτική πλευρά της πόλεως κλείστηκε από άκρη σε άκρη με ένα τείχος που την απομόνωνε από την εξοχή και κατέληγε στη δύση στο Νέο Φρούριο. Το τείχος αυτό υπερασπιζόταν δυο προμαχώνες και ένας μισός (MEZZO), καθώς και ένα πλάτωμα (PLATTAFORMA).

(Κατά τη γνώμη του SCAMOZZI ήταν ασφαλέστερο και οικονομικότερο να κατασκευάζονται προμαχώνες σε πυκνά διαστήματα, παρά σε απόσταση και με πλατφόρμες ανάμεσά τους, δεδομένου ότι με το μέγεθός τους και την καλή κατασκευή θα αντιμετώπιζαν καλύτερα τον εχθρό από τις ασθενέστερες πλατφόρμες).

Ο πρώτος προμαχώνας βρισκόταν στο δυτικό μέρος κοντά στο νέο φρούριο (προμαχώνας Σαραντάρη), ο δεύτερος στο νότιο άκρο προς του προάστιο Γαρίτσα (προμαχώνας Πασχαλίου ή Ραιμόνδου) και ο μισός στη συνέχεια του πάνω από τη θάλασσα. Στη μέση της κορτίνας μεταξύ των δυο κυρίων προμαχώνων βρισκόταν το πλάτωμα του Αγίου Αθανασίου ή (Αγίου Αντωνίου). Η κατασκευή που είχε γίνει κυρίως από λιθοδομή διέτρεχε το ανάγλυφο του εδάφους και τα άκρα της στηριζόταν στερεά μέσα στο βράχο. Οι προμαχώνες όπως και η πλατφόρμα –στο εσωτερικό των οποίων προβλέφθηκαν διάφοροι απαραίτητοι χώροι- είχαν καμπύλα πλαϊνά τμήματα (ORECCHIONI) και εξασφαλιζόταν από μια τάφρο, κατά μήκος της οποίας υπήρχε καλυμμένος δρόμος (STRADA DA COPERTA)

(υπήρχε και στη Σπιανάδα απέναντι ακριβώς στο Παλαιό Φρούριο αλλά επιχωματώθηκε προπολεμικά).

Οι κορτίνες μεταξύ των προμαχώνων στο δυτικό μέρος δεν βρισκόταν σε ευθεία κι αυτό θα πρέπει να έγινε για να περιληφθεί στο περιτείχισμα και ο λόφος της Γαρίτσας. Αν το τείχος ήταν ευθύγραμμο θα κατέληγε ακριβώς στο νότιο άκρο του Παλιού Φρουρίου, πράγμα που ίσως συνέβαινε στο πρώτο σχέδιο, αφού όπως αναφέραμε ο VITELLI κατηγορήθηκε για την αλλαγή αυτή.

(Ο VITELLI δικαιολογήθηκε πολύ σωστά λέγοντας ότι η εξαίρεση αυτού του λόφου θα διακινδύνευε την πληρότητα του έργου, βλ. BACCHION).

Ο μισός προμαχώνας κατέληγε στρίβοντας Β.Α. στα τείχη της Σπιανάδας, που προχωρούσαν προς το Βορρά για να φθάσουν στα λεγόμενα «μουράγια» (τα θαλάσσια τείχη της βορείας πλευράς που δεν είχαν καμιά ιδιαίτερη ενίσχυση) και από εκεί να ενωθούν με το Νέο Φρούριο.

Το Φρούριο αυτό, πολύ μικρότερο από το Παλιό και λιγότερο υψωμένο, αποτελείται από δυο επίπεδα. Το χαμηλότερο, που προστάτευε το λιμάνι, έχει προς αυτή την πλευρά (Β.Α.) ένα μικρό κεντρικό πενταγωνικό προμαχώνα από τον οποίο ξεκινούν δυο κορτίνες, που τον συνδέουν η μια με τα τείχη της πόλεως (μέσω ενός μισού προμαχώνα που βρίσκεται στην άκρη του θαλάσσιου τείχους) και η άλλη με ένα μικρό οχυρό που ονομάζεται «PUNTA PERPETUA». Πάνω από το οχυρό αυτό είναι τοποθετημένος ένας επιπρομαχώνας (CAVALIER CALOGERO) που ήλεγχε το κεκλιμένο επίπεδο ανόδου προς την άνω περιτείχιση που ξεκινούσε από εκεί. Σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο στο Ν.Α. άκρο του Φρουρίου βρίσκεται ένα μικρό οχυρό (ονομαζόμενο «καμπάνα») που επίσης έλεγχε την άνοδο αυτή.

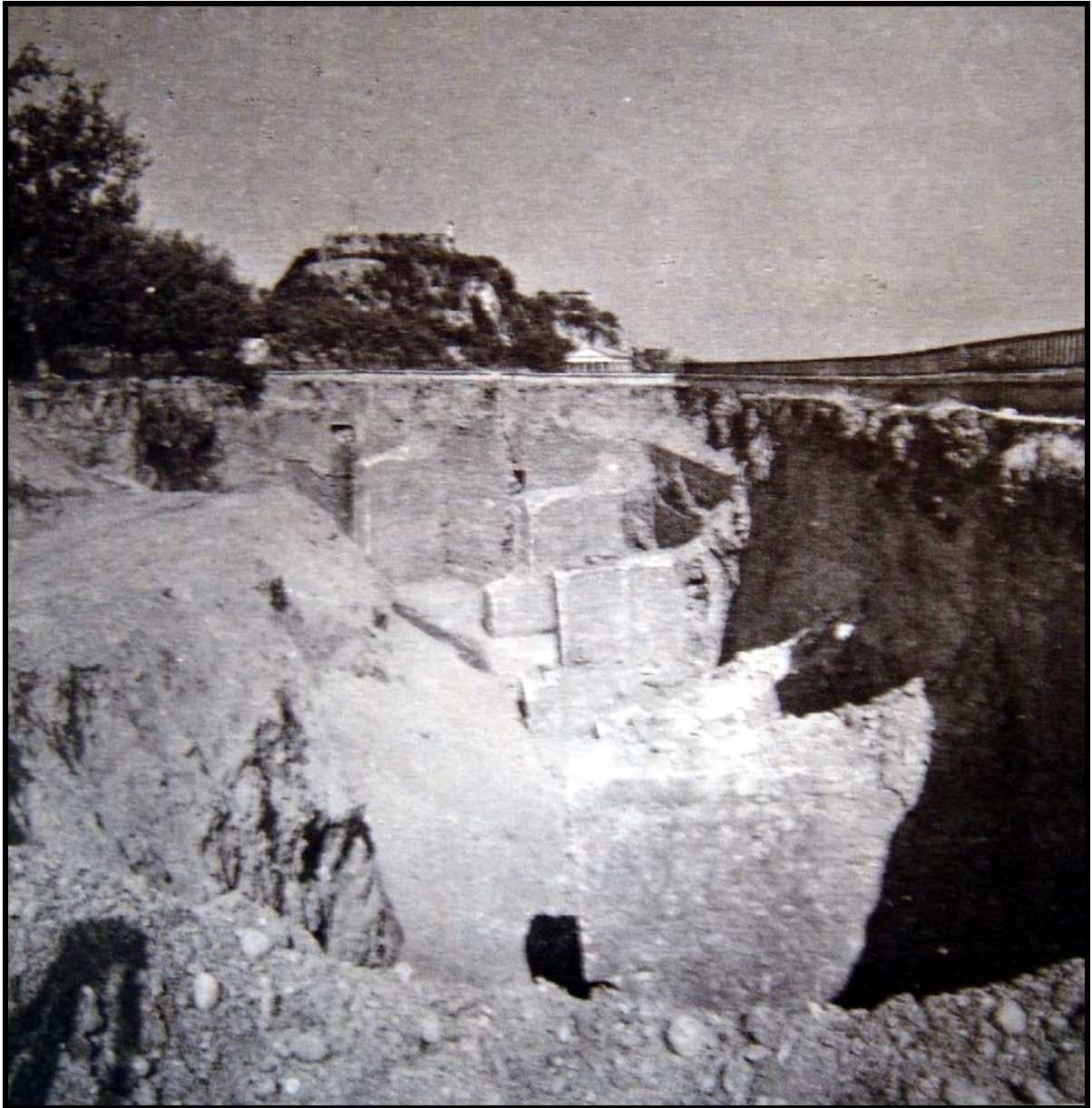
Το ψηλότερο επίπεδο που προστάτευε την πλευρά της εξοχής έχει προς τη Δύση δυο προμαχώνες που ονομάζονται «των επτά ανέμων» SETTE VENTI, με ένα συνδετικό τείχος μεταξύ τους.

(Το Νέο Φρούριο ήταν μόνο οχυρό και δεν περιέκλειε κατοικίες εκτός από την κατοικία του Φρουράρχου και ελάχιστων ευγενών. Όπως αναφέρει ο GRASSET SAINT SAUVER που επισκέφθηκε το νησί καταρχήν στα τέλη της Ενετοκρατίας η Ιερά Εξέταση έστειλε επίσης εκεί αιχμαλώτους σε μια φυλακή τοποθετημένη στο ψηλότερο επίπεδο (GRASSET SAINT-SAUVER, "VOYAGE κ.λ.π." PARIS 1800,). Επί αγγλικής προστασίας συμπλήρωσαν τις οχυρώσεις κατασκευάζοντας την «καμπάνα», ένα αμυντικό προμαχώνα στην κορυφή όπως και το στρατόνα που στεγάζεται σήμερα ο Ναυτικός σταθμός).

Για να ανεγείρουν τα οχυρώματα και τα τείχη της πόλεως οι Κερκυραίοι αναγκάστηκαν να κατεδαφίσουν περί τις 2000 οικοδομές στο προάστιο Σαρόκκο (SAN ROCCO).

(Ο BACCHION αναφέρει πως γκρέμισαν 1700 σπίτια κυρίως στην περιοχή της Γαρίτσας. Τα υλικά της κατεδαφίσεως χρησιμοποιήθηκαν για την ανέγερση των οχυρωμάτων. Ο μεγάλος αυτός αριθμός των κατοικιών είναι ιδιαίτερα σημαντικός γιατί δείχνει την πυκνότητα του οικισμού και την πλυθησμιακή του ανάπτυξη παρ'όλες τις καταστροφές).

Η περιτείχιση τελείωσε το 1588, η κατασκευή όμως του Νέου Φρουρίου τελείωσε πολύ νωρίτερα από το 1576. Στην BIBLIOTECA CIVICA CORRER υπάρχει ένα πολύτιμο ανώνυμο σχέδιο του 16^{ου} αι. το οποίο ανταποκρίνεται στη μορφή της πρώτης αυτή περιτείχισης . Σ'αυτό διακρίνονται καθαρά οι δυο προμαχώνες του περιμετρικού τείχους και ανάμεσα τους η πλατφόρμα, όπως και το Νέο Φρούριο που δεσπόζει στο λιμάνι. Σε πρόσφατη επιδιόρθωση (1971) που έγινε στα τείχη της Σπιανάδας και δημιουργούσε την ανάγκη εκσκαφής φάνηκαν οι λεπτομέρειες κατασκευής τους με τεράστιες αντηρίδες (που διακρίνονται και στο σχέδιο αυτό) τοποθετημένες κάθε περίπου 5 μέτρα (εικόνα. 98).

Εικόνα 98. Αντηρίδες Αμυντικού τείχους Σπιανάδας

Τα γενικά χαρακτηριστικά των νέων οχυρωματικών έργων δείχνουν μια άλλη αντίληψη και ανήκουν σε μια δεύτερη κατηγορία σε σχέση με αυτά της προηγούμενης περιόδου. Εδώ τα τοπογραφικά δεδομένα λαμβάνονται φυσικά υπ' όψιν, αλλά εντάσσονται σε ένα γενικό και προσχεδιασμένο πρόγραμμα που έχει χωρίς αμφιβολία τα χαρακτηριστικά ενός τεχνικού έργου και μάλιστα μεγάλης κλίμακα. Η χάραξη των στοιχείων γίνεται με μέθοδο (σχεδόν) επιστημονική «με βάση τα δεδομένα της πυροβολικής», που δημιουργεί μια έντονη γεωμετρικότητα στο σύνολο .

(Η θεωρία της εποχής (17^{ος} αι.) για την καλύτερη μορφή οχυρού είναι πλέον το εντελώς συμμετρικό σχήμα. μάλιστα ο SCAMOZZI λέει ότι το κανονικό πολύγωνο είναι το ιδεώδες και προτείνει για συνήθη οχυρά σχήματα με 5,6 ή και 7 γωνίες ίσες εγγεγραμμένες σε περιφέρεια, ενώ για φρούρια μεγαλύτερης επιφανείας σχήματα με 8 έως 16 γωνίες ίσες, δίνει σε μια σειρά σχεδίων τον τρόπο κατασκευής της μορφής των προμαχώνων που είναι τοποθετημένοι στις γωνίες αυτές ανάλογα με τον αριθμό των πλευρών του οχυρού. Δ.Ζήβα «Βενετσιάνικα Κάστρα στην Ελλάδα»).

Τέταρτη περίοδος: (1669-1797) (Από την πτώση της Κρήτης ως τα τέλη της Ενετοκρατίας).

Οι οχυρώσεις της πόλεως ενισχύθηκαν πάλι κατά τα μέσα του 17^{ου} αι., την εποχή δηλαδή του πολέμου της Κρήτης (Βέβαια συνεχώς γινόταν εργασίες επισκευών και βελτιώσεων. Το κύριο έργο ως τότε ήταν η διόρθωση της κορτίνας του Παλιού Φρουρίου που τελείωσε το 1603, E.BACCHION). Αυτής της εποχής περίπου είναι ο χάρτης της πόλεως που έχει δημοσιεύσει ο Bianchi Remondini το 1675 στο βιβλίο του (εικόνα 99). Σ'αυτά φαίνεται πως μπροστά στη βασιλική Πύλη είχε προστεθεί πολυγωνική οχυρωματική ημισέληνος (RIVELLINO) και πίσω από τον προμαχώνα Ραιμόνδου μια ενισχυτική οχύρωση το λεγόμενο «κερατοειδές οχυρό» (OPERAS CORNO). Τα έργα αυτά άρχισαν το 1641 και κράτησαν πάνω από δέκα χρόνια.

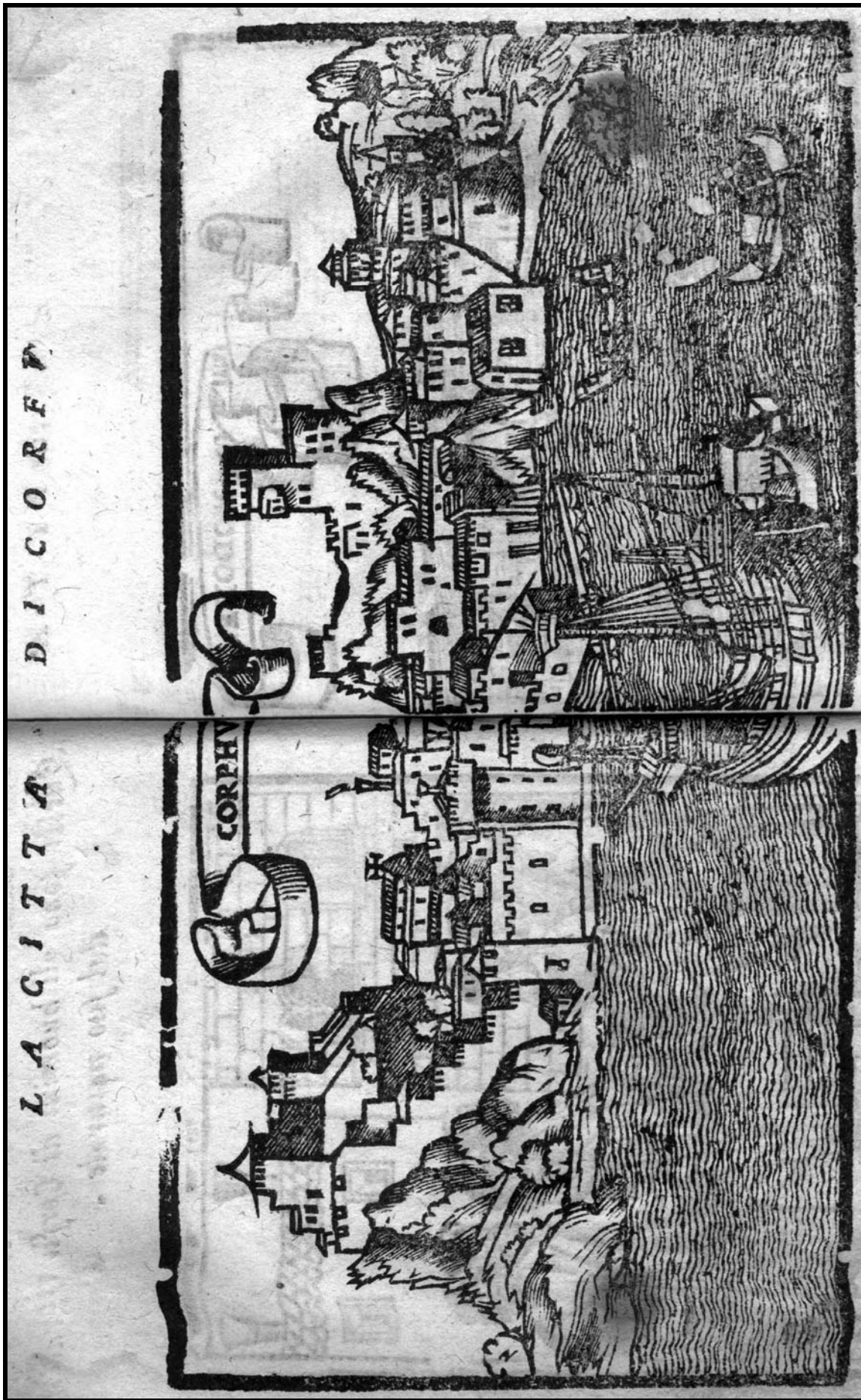
Μετά την πτώση της Κρήτης (1669) η Κέρκυρα παρέμεινε το τελευταίο οχυρό της Βενετίας στην ανατολή, γι' αυτό η Γαληνοτάτη ενίσχυσε ακόμη περισσότερο τις πύλες και τους προμαχώνες τις. Τα σχέδια των συμπληρωματικών αυτών οχυρώσεων συνέταξε ο μηχανικός FILIPPO VERNEDA που σχημάτισε μια δεύτερη σειρά αμυντικών έργων.

(Ο VERNEDA είχε πάει για πρώτη φορά στην Κέρκυρα για ένα μικρό διάστημα το 1648 και επανήλθε το 1662 (E.BACCHION).

Ο VERNEDA άρχισε ενισχύοντας το «κερατοειδές οχυρό» με πολυγωνικό τείχος και συνέχισε κατασκευάζοντας κοντά στην κορτίνα που ένωνε τον προμαχώνα Ραιμόνδου και την πλατφόρμα Αγ.Αθανασίου ένα άλλο μικρό οχυρό το RIVELLINO CORNER. Κατεδάφισε το παλιό οχυρό της PORTA REALE και συνέχισε τη νέα γραμμή άμυνας κτίζοντας μπροστά στην πύλη ένα νέο οχυρό (RIVELLINO GRIMANI) και στη συνέχεια του την MEZZALUNA GRIMANI, συμπληρώνοντας έτσι μέχρι τον «Σκάρπωνα»

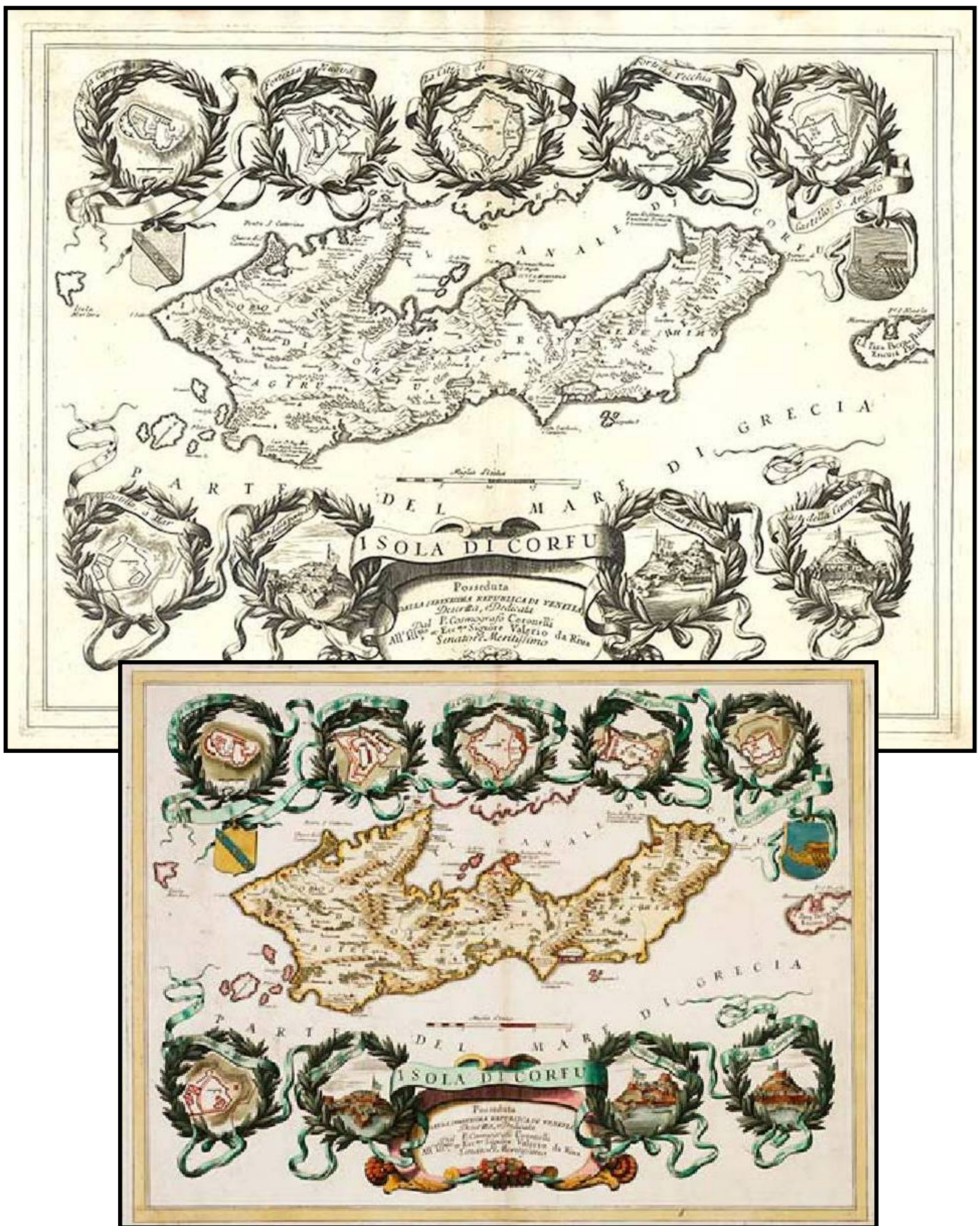
(Η μορφή της οχύρωσης αυτής είναι σύμφωνη με τις αντιλήψεις της εποχής. Στον 17^ο αι, κυριαρχούν πλέον οι τριγωνικές μορφές στα οχυρωματικά έργα). Τα έργα αυτά κράτησαν 20 περίπου χρόνια. Η συμπληρωματική αυτή οχύρωση εμφανίζεται στον χάρτη του νησιού σχεδιασμένος από τον ιστοριογράφο Vincenzo Maria Coronelli το 1696 με λεπτομέρειες των φρουρίων. (Venice) (εικόνα 100, 101).

Εικόνα 99. Άποψη της Κέρκυρας σε σχέδιο του *Bianchi Remondini*, 1675.

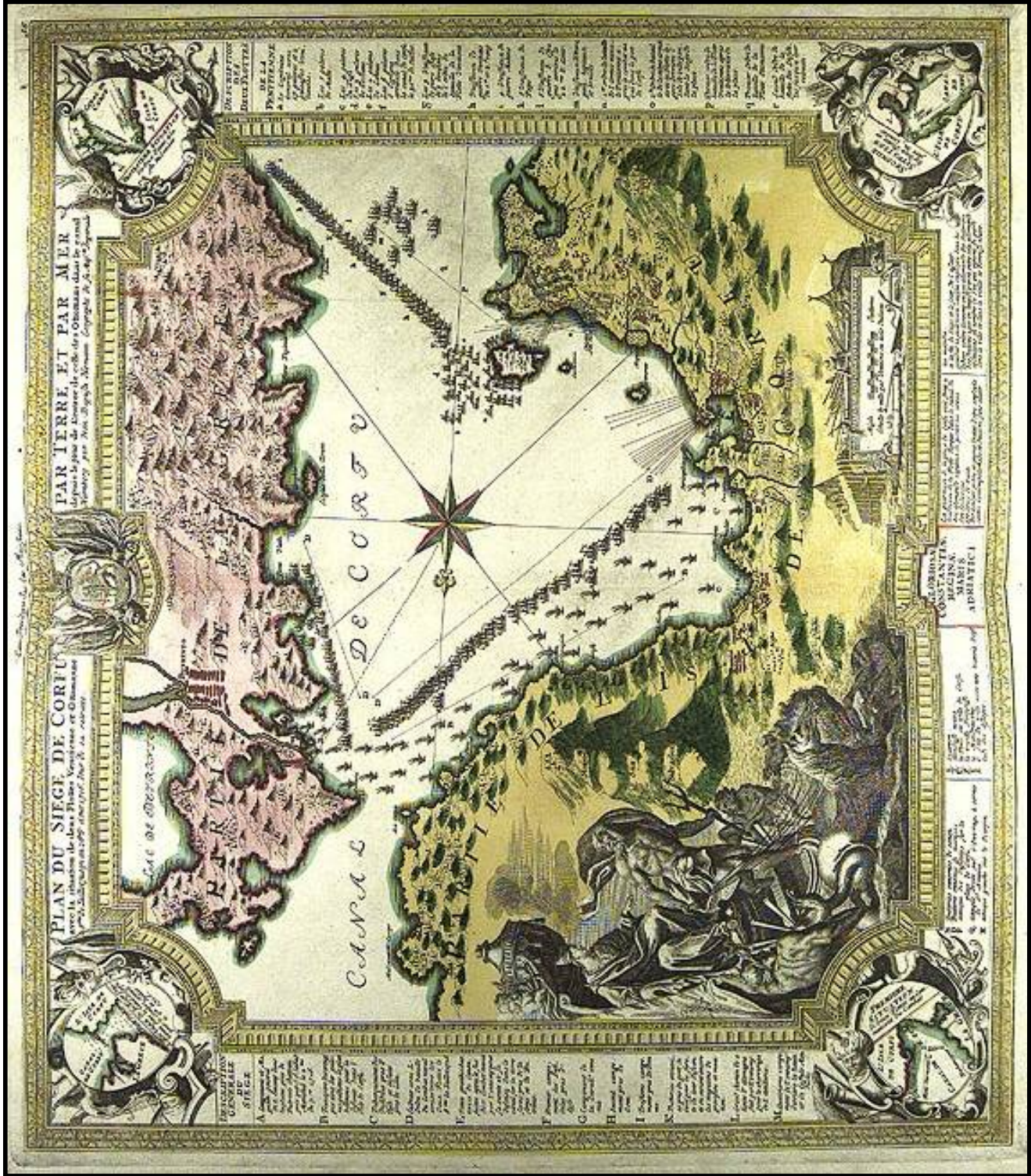

Εικόνα 100, 101. Χάρτης του νησιού σχεδιασμένος από τον ιστοριογράφο Coronelli το 1696 με λεπτομέρειες των φρουρίων. (Venice, Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας)

Τα έργα όμως δεν τελείωσαν ποτέ. Νέες ανάγκες εμφανίστηκαν μετά την πολιορκία του 1716 (εικόνα 102). Η Κέρκυρα ήταν πια «το μοναδικό παράθυρο από το οποίο έρχεται το φως από την Ανατολή για να φωτίσει την πατρίδα». Το 1716 λίγο πριν ακόμη από την τελευταία Τουρκική πολιορκία εστάλη ο κόμης SCHULEMBURG γερμανός στρατιωτικός για την άμυνα του μέρους αυτού «από το οποίο εξαρτάται η παγκόσμια σωτηρία». Με την πείρα της πολιορκίας του 1716 που έδειξε ότι η καλύτερη άμυνα παρέμεινε στα οχυρά της ξηράς ο στρατάρχης (χάρης στον οποίο οι Τούρκοι δεν μπόρεσαν να καταλάβουν το νησί), αφού μελέτησε τα σχέδια του VERNEBA, πρότεινε να οχυρωθούν οι λόφοι Αγ. Σωτήρος και Αβράμη και να κατασκευαστεί ένα μικρό οχυρό στο Σαν Ροκκο για τη μεταξύ τους επικοινωνία (εικόνα 103).

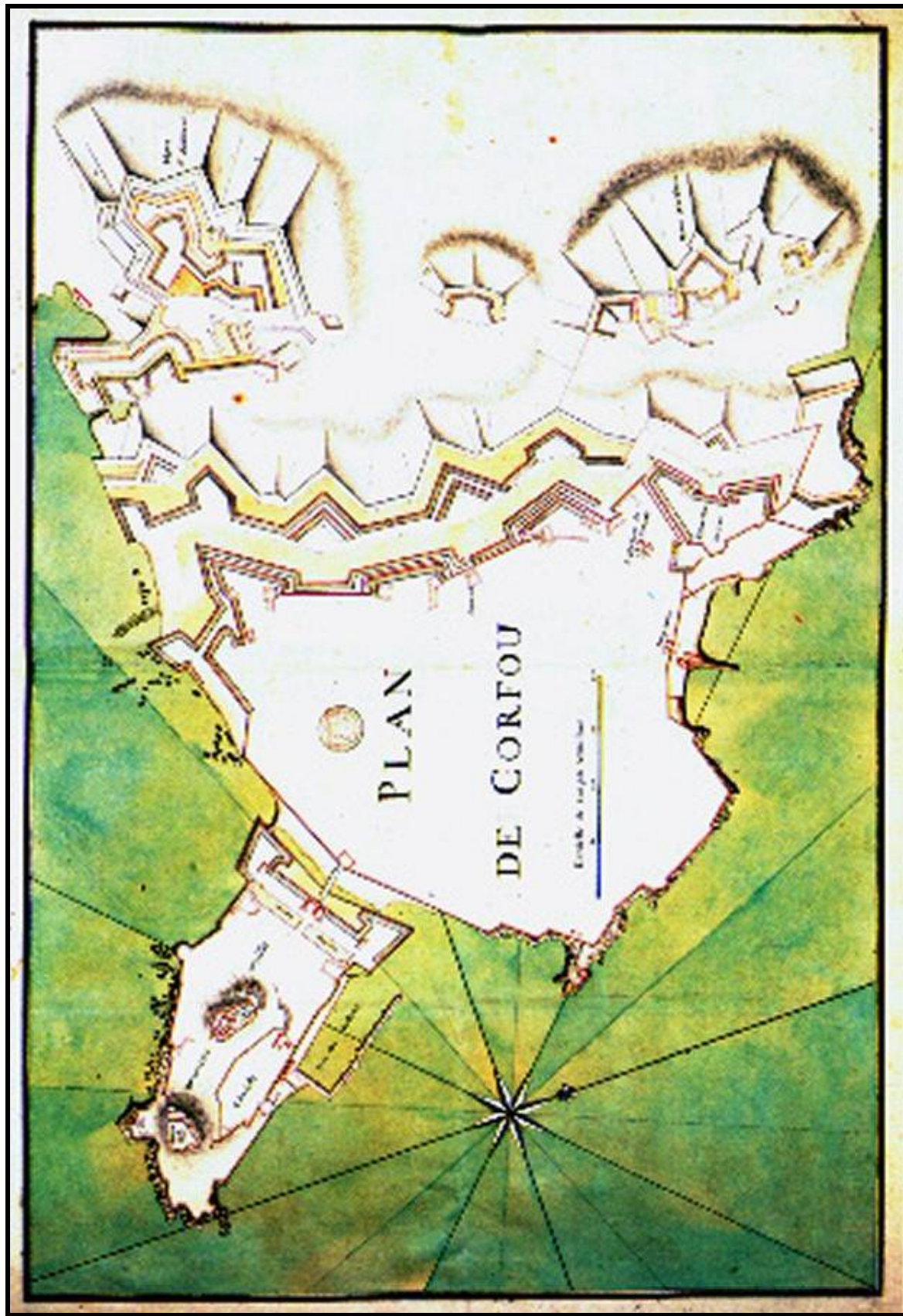
Τα βασικά έργα διήρκεσαν μια δεκαετία (εικόνα 104, 105), χρειάστηκε δε εκτός από την οχύρωση των λόφων να διορθώσουν τις φοβερές ζημιές που προκάλεσε το 1718 μια έκρηξη της πυριτιδαποθήκης του Παλιού Φρουρίου, κατά την οποία σκοτώθηκαν 2.000 άτομα και καταστράφηκαν πολλές οικοδομές.

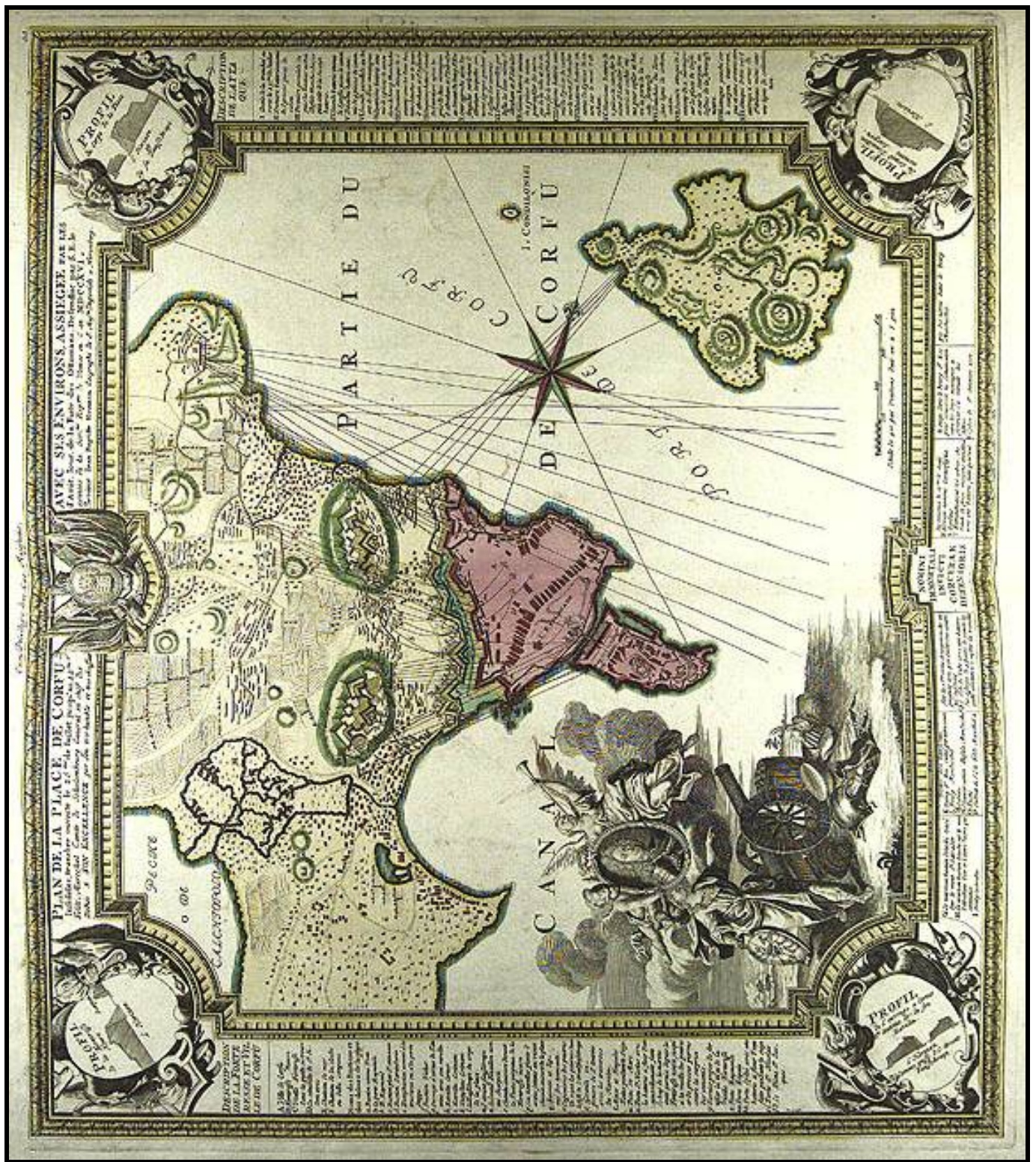
Εικόνα 102. Η πολιορκία του 1716 από τους Τούρκους.

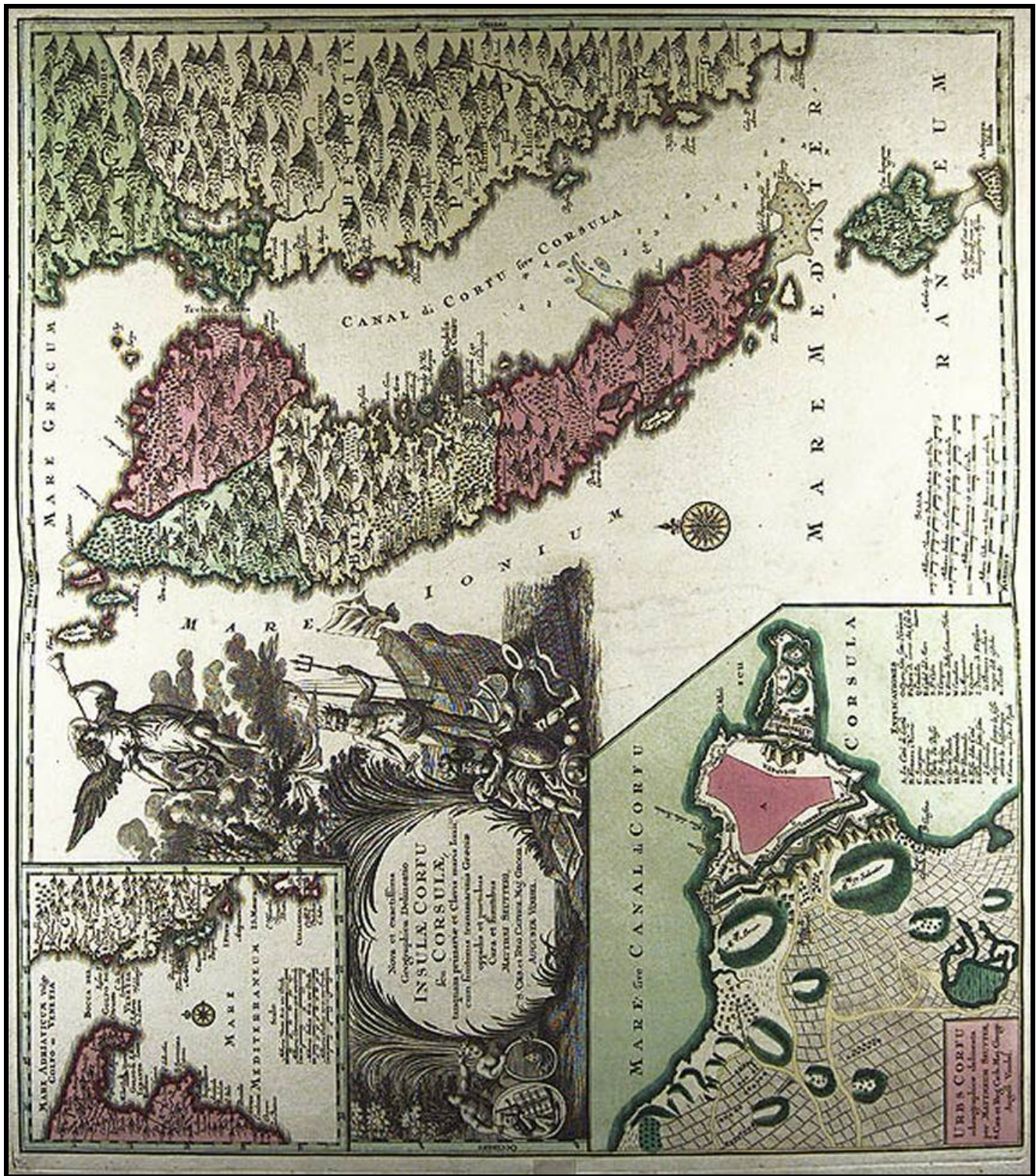
Εικόνα 103. Τοπογραφικός χάρτης της Κέρκυρας με τα αμυντικά συστήματα του λόφου του Αγίου Σωτήρος και του λόφου του Αβράμη

Εικόνα 104. Κέρκυρα 1716, J.W.G.Person Homann.

Εικόνα 105. Η Κέρκυρα αποτυπωμένη σε χάρτη του 18^{ου} αιώνα (1740) από τον *Mat. Seutter*. Διακρίνεται σε λεπτομέρεια η περιτείχιση της πόλης και της χερσονήσου του Παλαιού Φρουρίου. (Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας)

Με την τελευταία αυτή οχύρωση η πόλη πήρε το τελικό σχήμα της. Χτισμένη ανάμεσα στα δυο Φρούρια και περιοριζόμενη από την πλευρά της ξηράς από ένα διπλό μέτωπο οχυρωμάτων αναγκάστηκε να αναπτυχθεί καθ' ύψος. Η τελική μορφή της πόλης εμφανίζεται στον αδημοσίευτο ως τώρα χάρτη του 18^ο αιώνα του μηχανικού CESARE FUTTINELLI που βρίσκεται στην BIBLIOTECA CIVICA CORRER (εικόνα 106, 107).

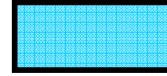
ΧΑΡΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ (Εικόνα 18)

Μηχανικός Cesare Futtinelli, 18^{ος} αι.

Βιβλιοθήκη Civica Correr, Βενετία

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

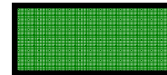
- ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΦΡΟΥΡΙΟ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΕΝΕΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 15^ο αι. ....

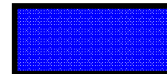
- ΒΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 16^{ου} αι. ....

- ΒΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΤΟΥ 17^{ου} αι. ....

- ΒΕΝΕΤΙΚΕΣ ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΤΟΥ 18^{ου} αι. ....

Α. ΠΑΛΑΙΟ ΦΡΟΥΡΙΟ

1. ΠΥΡΓΟΣ ΞΗΡΑΣ
2. ΠΥΡΓΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ
3. ΥΓΡΗ ΤΑΦΡΟΣ (ΚΟΝΤΡΑΦΟΣΣΑ)
4. ΞΗΡΑ ΤΑΦΡΟΣ
5. ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ ΣΑΒΟΡΝΙΑΝ
6. ΠΡΟΜΑΧΩΝΑΣ ΜΑΡΤΙΝΕΝΓΚΟ
7. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΥΛΗ

Β. ΝΕΟ ΦΡΟΥΡΙΟ

8. ΠΡΟΜΑΧΩΝΕΣ ΕΠΤΑ ΑΝΕΜΩΝ
9. ΚΥΡΙΑ ΠΥΛΗ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

Γ. ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΤΕΙΧΟΣ ΠΟΛΗΣ (ΜΟΥΡΑΓΙΑ)

10. ΠΥΛΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Εικόνα 106. Χάρτης περιόδου Βενετοκρατίας

Εικόνα 107. Χάρτης περιόδου Βενετοκρατίας

ΟΧΥΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΕΠΙ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Μετά την πτώση της Γαληνότατης το 1797, το Παλαιό φρούριο ακολούθησε τις τύχες της Επτανήσου, παραμένοντας στρατιωτικό κέντρο της εκάστοτε διοικητικής αρχής, σε μια ιστορική διαδρομή, κατά την οποία στην ακρόπολη του κυμάτισε διαδοχικά η σημαία των Δημοκρατικών Γάλλων, των Ρώσων και Τούρκων και της Επτανήσου Πολιτείας, των Αυτοκρατορικών Γάλλων και τέλος της Αγγλικής Προστασίας ως τις 21 Μαΐου 1864, οπότε και χαιρετίστηκε με κανονιοβολισμούς από τις επάλξεις του, η Ένωση της Επτανήσου με το Ελληνικό κράτος.

Στο διάστημα 1797- 1864 επήλθαν ορισμένες τροποποιήσεις στο Παλαιό Φρούριο, οι κυριότερες των οποίων οφείλονται στους Άγγλους. Αξίζει να αναφερθεί ότι επί Αγγλικής Προστασίας ήδη, στη συνθήκη των Παρισινών του 1815, είχε αναγνωρισθεί η ιδιοκτησία των Φρουρίων στο Ιόνιο Κράτος και προνοήθηκε και κάποια δαπάνη για τα έξοδα συντήρησης τους, δαπάνη που σύμφωνα με απόφαση του Λόρδου Μεγάλου Αρμοστή Douglas το 1836, έφθασε τις 35.000 λίρες στερλίνες.

Παράλληλα , έχουμε την κατασκευή σημαντικών έργων, όπως του πλινθόκτιστου κτιρίου των στρατώνων πεζικού ανάμεσα στο Παλάτι των Προνοητών και την ανυδρη τάφρο. Την ανέγερση του Στρατιωτικού νοσοκομείου επί της ακρόπολης το 1858, που μέχρι προ τίνος στέγαζε τη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών Κέρκυρας του κτιρίου από λευκή πέτρα που βρίσκεται σήμερα σωζόμενα σε αρίστη κατάσταση πάνω από το Μαντράκι , και βέβαια του ναού του Αγίου Γεωργίου, στην περιοχή της Βερσιαδας.

Είναι σαφές ότι τα έργα αυτά συνεπάγονταν και κάποιες μετατροπές , κατεδαφίσεις ή αλλαγές χρήσης , όπως στην περίπτωση του ναού των Αγίων Θεοδώρων που κατεδαφίστηκε το 1826 και άλλων ναών , που στη θέση τους κτίσθηκαν οι στρατώνες και του Παλατιού των Προνοητών που αρχικά φιλοξένησε τον Άγγλο Αρμοστή, στα 1824 την Ιόνιο Ακαδημία και αργότερα τα Γραφεία του 10^{ου} Συντάγματος Πεζικού.

(Περί τα 1824 κατασκευάστηκαν νέα οχυρωματικά έργα από τους Άγγλους. Όπως αναφέρει ο Σ.Μινωτός στο « Οι κατεδαφίσεις των φρουρίων της Κέρκυρας και οι ουδετεροποιήσεις», Αθήνα 1936, «Το Νέον Φρούριο και η Ακρόπολις εφοδιάστηκαν με νέους προμαχώνες, οχυρώματα, κανονιαστοιχείας, και στρατώνες. Υψώθη ο περίβολος της πόλεως και νέον οχύρωμα κατασκευάσθη παρά τη караκοφωλιάν. Ανακαινίσθη το Φρούριο Αβραάμ και εκρημνίσθησαν ως άχρηστα... τα Φρούρια του Σωτήρος, του Αγ. Αθανασίου και του Αγ. Χαραλάμπους. Κατεστράφησαν όλοι οι εκτός της Βασιλικής Πύλης προμαχώνες, διάδρομοι και υπόνομοι οίτινες είχαν κατασκευασθεί επί Βενετών δια την συγκοινωνία των έξω φρουρίων... Νέα δε τάφος και απόκρημνος Σκαρών κατασκευάσθησαν νοτίως του Νεοκάστρου και του περιβόλου της πόλεως. Εντός δε των φρουρίων εκτίσθησαν στρατώνες και αποθήκαι ιματισμού και πολεμοφοδίων»).

Σημαντική καμπή στην ιστορία του Παλαιού Φρουρίου , αποτελεί η Συνθήκη της 2/14 Νοεμβρίου 1863, βάσει της οποίας πέντε ευρωπαϊκά κράτη , η Αγγλία, η Γαλλία , η Ρωσία , η Αυστρία και η Πρωσία απαιτούν πριν από την Ένωση τον αποπλισμό, την παράδοση και την ανατίναξη των Φρουρίων. Σύμφωνα με την αναφορά του Διοικητή του Μηχανικού De Vere για το Παλαιό Φρούριο, προβλεπόταν η σχεδόν ολοκληρωτική κατεδάφιση του, γεγονός που προκάλεσε την καθολική αντίδραση του κερκυραϊκού λαού. Έτσι κατόπιν διαβουλεύσεων και διπλωματικών ενεργειών περιορίστηκε η κατεδάφιση των οχυρώσεων στη νησίδα Βιδο (μια νησίδα στην είσοδο του λιμανιού της Κέρκυρας) και σε ορισμένα τμήματα του Νέου Φρουρίου.

Στις 21 Μαΐου του 1864, στην ακρόπολη του Φρουρίου ανυψώθηκε η Γαλανόλευκη και μια νέα σελίδα στην ιστορία του είχε αρχίσει.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 πραγματοποιήθηκαν στερεωτικές εργασίες στον προμαχώνα Martinengo.

Εικόνα 108. Όψη του προμαχώνα Martinengo.

Το 1993 έγινε στερέωση των πρανών του πύργου ξηράς.

Εικόνα 109, 110 Οι στηρίξεις που τοποθετήθηκαν για τη στερέωση.

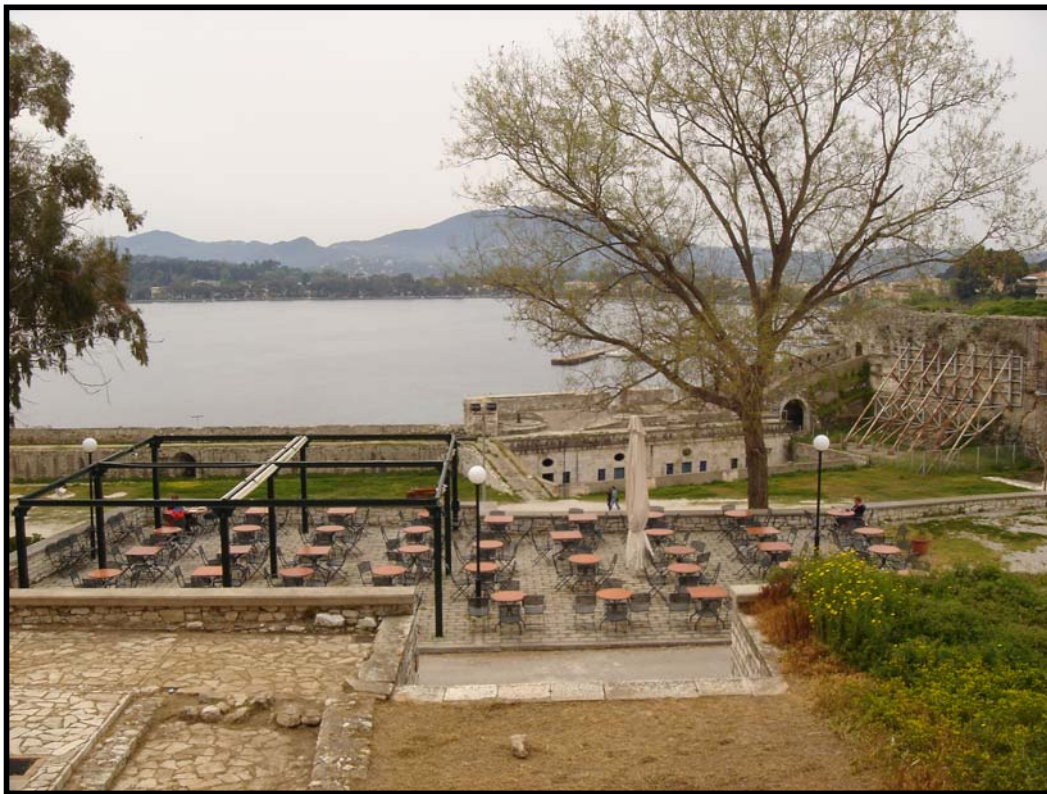

Στο πλαίσιο των εργασιών (1992-94) για τη Σύνοδο Κορυφής του 1994 αναστηλώθηκαν από το Υπουργείο Πολιτισμού η Κεντρική Πύλη, ο "Ρωμανικός Ναός", οι Αγγλικοί Στρατώνες, το κτήριο λεγόμενο "Προνοητή", ο Ναός του Αγίου Γεωργίου και το κτήριο της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Εικόνα 111. Κτίριο Υπουργείου Πολιτισμού, Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών μνημείων.

Επίσης έγιναν διαμορφώσεις εξωτερικών χώρων και καθαρισμοί.

Εικόνα 112. Το καφέ – εστιατόριο που λειτουργεί στην Βερσιάδα.

Εικόνα 113. Αποχωματώσεις των βενετσιάνικων κανονιοθυρίδων του οχυρού Camrana.

Επίσης έγινε η ολοκλήρωση αποχωμάτωσης των βάσεων των κανονιών.

Εικόνα 114. Αμυντικός πύργος νότιας πλευράς.

Εικόνα 115. Έξι κανόνια, τρία Ρωσικά και τρία Αγγλικά.

Πραγματοποιήθηκε ανασκαφική εργασία σ' όλο το πλάτωμα του οχυρού όπου εμφανίσθηκε παλαιότερη πλακόστρωση.

Εικόνα 116. Πλακοστρωμένος δρόμος που οδηγεί στον Πύργο Ξηράς.

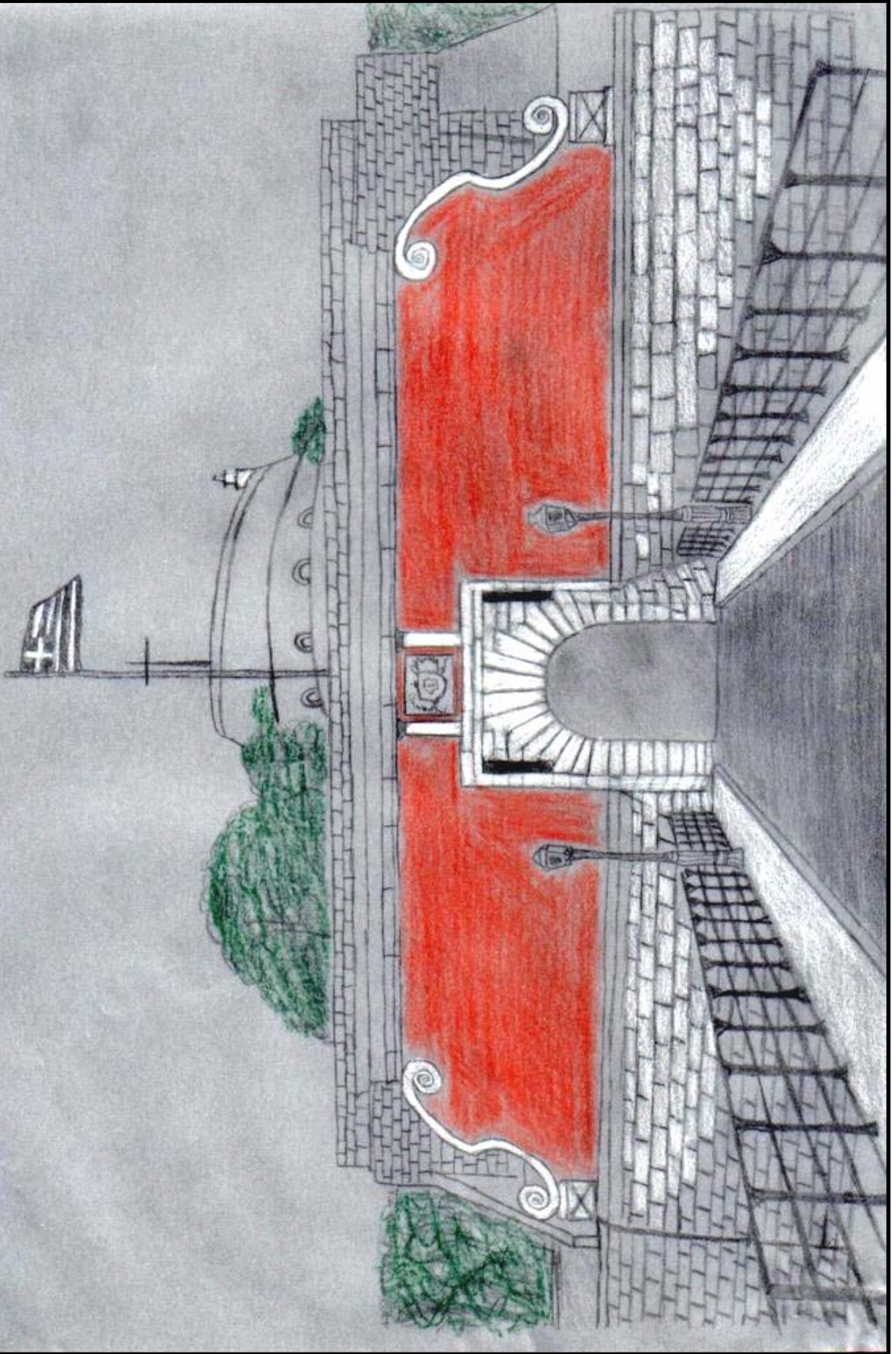
Το 1998-2000 έγινε η προμελέτη του έργου : "Αποκατάσταση και Ανάδειξη Προμαχώνα και Επιπρομαχώνα SAVORGNAN στο Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας".

Εικόνα 117. Προμαχώνας SAVORGNAN

ΠΥΛΗ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

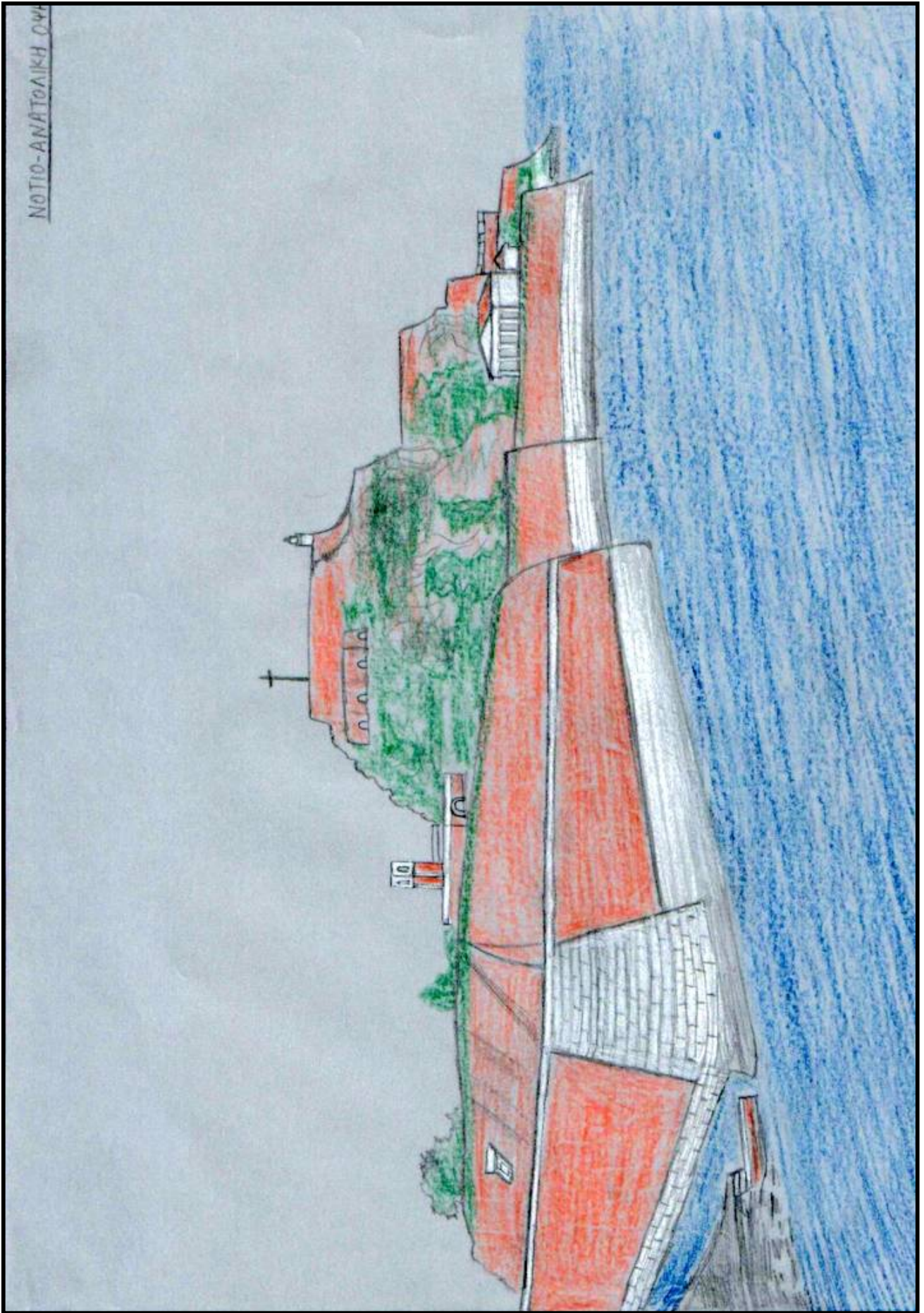

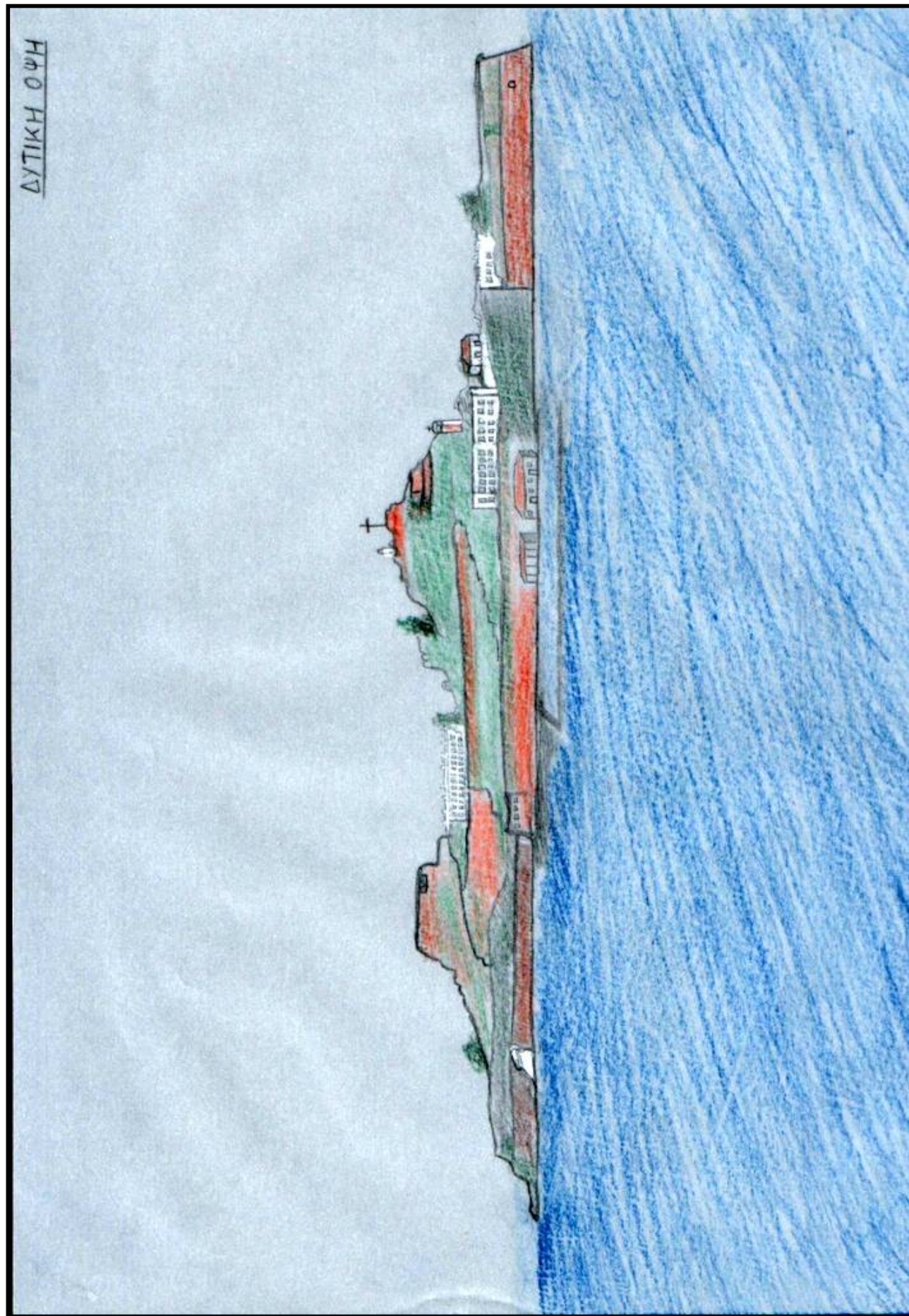

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ

ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ

Βιβλιογραφία

- 1) Ιονική Τράπεζα, Δήμος Κερκυραίων (ΑΝΕΔΚ). Το Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας.
- 2) Α. ΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ- ΜΠΙΡΜΠΙΛΗ, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Κέρκυρας, Αθήνα 1982
- 3) Α. ΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΙΡΜΠΙΛΗ, Η Αρχιτεκτονική της Πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, Αθήνα 1976.
- 4) Νίκου Α. Πακτίτη, Πρόεδρος Ιστορικής Λαογραφικής εταιρείας Κέρκυρας. Παλαιό Φρούριο Κέρκυρας (Βυζαντινή και Μεταμεσαιωνική Κορυφή)
- 5) Ιδρωμένος Ανδρέας, Σύντομη Ιστορία της Κέρκυρας 1895.
- 6) Δάφνης Κ. , Τα φρούρια της Κέρκυρας, <<Κερκυραϊκά Χρονικά >>,1951
- 7) Σ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ, Ιστορία της νήσου Κέρκυρας, Κέρκυρα 1981.
- 8) Κόμβος του Υπουργείου Πολιτισμού της Ελλάδος:
http://www.culture.gr/2/21/maps/eptanisa/kerkira/kerkira_gr.html
- 9) Elxis Engineering Σύμβουλοι Μηχανικοί Α.Ε. <http://www.elxis.gr>

- 10) ΦΑΡΟΣ ΣΙΔΕΡΟ (ΚΕΡΚΥΡΑ)
http://www.qsl.net/sv2ael/sv2ael.files/faroi/details/sideros_corfu.htm

- 11) ΕΝΑ ΙΔΕΑΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΙΣ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ
Πορεία: η Βενετία και η Ανατολή (15ος αι. - 18ος αι.)
<http://www.multimedia-sa.gr/veniva/home.htm>

- 12) Παλαιοί χάρτες της Κέρκυρας:
<http://ub.uni-graz.at/sosa/karten/sammelatlas/index.html>

- 13) Historic Cities, Corfu,
<http://historic-cities.huji.ac.il/greece/corfu/corfu.html>

- 14) Reiss and Sohn rare books, manuscripts, antique maps and views:
<http://www.reiss-sohn.de/frame91.php?page=2140>

- 15) Δήμος Κερκυραίων: <http://www.corfu.gr/Hellas/istoria.htm>

- 16) Τα σχέδια έγιναν από τον Κουλούρη Θωμά και από τον Αρβανίτη Ζώη.

- 17) Οι φωτογραφίες τραβήχτηκαν από τον Κουλούρη Θωμά και από τον Αρβανίτη Ζώη, το 2005.